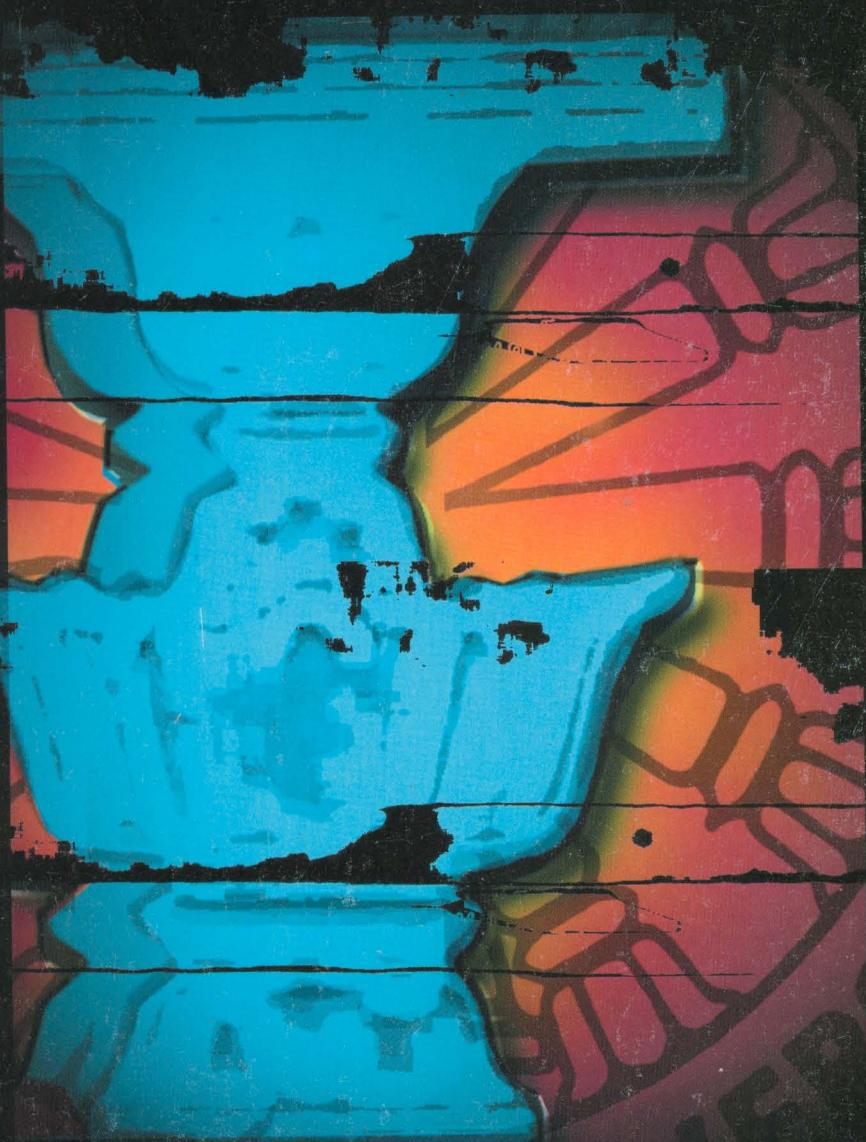

ԱՐԱՄՍՏԻ

รวมครรภ์ทัศน์ของพระมหาธรรม陀ปวีดี พนมยงค์

ปรีดิ มรรค

รวมธรรมทัศน์ของพระมหาเถระต่อ

ปรีดิ พนมยงค์

ปรีดิวรม

รวมธรรมทัศน์ของพระมหาเถระต่อ

ปรีดิ พนมยงค์

คณะกรรมการดำเนินงานโครงการฉลอง ๑๐๐ ปี ชาดกາล
นายปรีดิ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส

ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาดกາล นายปรีดิ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
(๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗ - ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๘)

หนังสือชุดคราบอน ๑๐๐ ปี ชาติการ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดิธรรม

รวมธรรมคำสอนของพระมหาเถระต่อปรีดี พนมยงค์

ເອົາມາດຖະກຳສາກລປະຈຳໜັງສືອ ISBN 974-7833-33-6

ພິມພົກຮ້າງແຮກ ๒๖ ສິນຫາຄມ ໂຂ່າຍ

ພິມພົກຮ້າງທີສອງ ກັນຍາຍນ ໂຂ່າຍ

ພິມພົກຮ້າງທີສາມ ກຣກຢາຄມ ໂຂ່າຍ

ຈຳນວນ ۲,۰۰۰ ເລມ

ຜູ້ອັນດີພົມພົກ : ຄອນກະຮົມການດໍາເນີນການແສ່ອງ ۱۰۰ ປີ ທ່າດກາລ

นายปรีดี พนมยงค์ ຮັບອະນຸຍາວຸໂສ ການເອກະນາ

<http://www.pridi.or.th>

ປະການ : ສູລັກພົມພົກ ຕົວຮັກ

ການການແລະເຂົາໝັກກາ : ພິກພ ອົງໄຊຍ

ຜູ້ອັນດີພົມພົກ : ສັດຍັນປິດຕືອນ ພິມພົມພົກ

๖๔/๑ ສູນມິວິກ ๔๔ (ຫຼອຍກອງຫຼ່ອ) ເຂດວັດທະນາ (ປະເສັນດີສູນ) ກຽງເທເພຍ ୧୦୯୧୦

ໄກຮັກພົກ ๓๘๑-๓๘๖๐-๑ ໄກສາຮ່າ ๓๘๑-๓๘๕๙

E-mail:pridi_institute@hotmail.com

ຄໍາເນີນການອະນິດ : ໂຄງກາງຈັດກໍາສົ່ງເພີ່ມແພວເກີຍຕົວ ນາຍປິດຕືອນ ພິມພົມພົກ ຮັບອະນຸຍາວຸໂສ

ສໍາໜັບເດັກແລະເຍາຫະນ

ປະການ : ພິກພ ອົງໄຊຍ

ບරາມາອີກກາ : ສັນຕິສູນ ໂສກວດສົກ

ກອງບ່ຽນຄາວີກາ : ການຕໍ່ອົງໄຊຍ ສຸດໃຈ ພຣະມເດືອ

ຄໍາເນີນການອະລິດໜ່າຍ : ສໍານັກພິມເມຸນນີ້ອີເຕີກ

ົສັງລະຍະ/ຕະຫຼາດ ຂອຍຈົວສລາກ ຄຸນສົວນິຫາ ເນັດບາງພັດ ກຽງເທເພຍ ୧୦୯୧୦

ໄກຮັກພົກ ໩ສັກ-໩ລະຫວະ ໄກສາຮ່າ ໨୧୫-໬୫୮୦ E-mail:<cpublish@fbc.or.th

ແບບປົກ : ສູວັນນີ້ ວິຫຼນເສີນ

ງູ້ປົກໄກ : ໂກງົດໄກ ໄກຮັກພົກ ໩ສັກ-໩ລະຫວະ-໤

ພິມພົກທີ : ໂຮງພິມພົກກັ້ນທັນ ໄກຮັກພົກ ໩ລະຫວະ-໩ສັກ

ຈັດຈຳການໜ່າຍ : ບໍລິສັກເຄລືດໄທຍ ຈຳກັດ ໄກຮັກພົກ ໨୨୫-໩୯୩୧-୫୦

ค ๊ น ๊

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองชนิดถอนราชโองการอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนแล้วในประวัติศาสตร์สยาม ประเทศ อันส่งผลไปถึงระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ในแห่งนี้การอภิวัฒน์ครั้งนี้ เป็นความพยายามที่จะสมมติฐานความเป็นตะวันตกเข้ากับความเป็นไทย โดยมีจุดประสงค์ สักดัญชื่อให้เป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศไปพร้อมๆ กับการพัฒนาประเทศอย่างจริงจัง

นายปรีดี พนมยงค์ ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการอภิวัฒน์ประเทศไทย หากท่านคิดถึง ไปจากคนส่วนใหญ่ในสมัยท่าน โดยมิได้มุ่งหวังให้ประเทศไทยเป็นมาตรฐานตามฝรั่งไปอย่างเช่นๆ ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องประสงค์ให้ปฏิเสธอารยธรรมตะวันตกไปเสียที่เดียว โดยที่ท่านพยายามประยุกต์ข้อดีของอารยธรรมฝรั่งให้เข้ากันได้กับของเรายังไงรูปแบบและเนื้อรหั้งท่านต้องการกลับไปหาภูมิธรรมดั้งเดิมของเรา โดยเฉพาะความคิดในการศาสนาธรรม

ท่านความคิดของท่านล้ำยุคจนคนร่วมสมัยยากจะเข้าใจ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่ง ที่ทำให้ท่านต้องประสบการจากอำนาจ และต้องลี้ภัยการเมืองระหว่างประเทศร่อนไปพำนักระยังต่างประเทศ และไม่ได้กลับคืนสู่มาตุภูมิอีกเลยจน如今ยังคง

การนับตาม ความคิดหล่ายอย่างของท่านก็ได้ถูกนำมานบถูบดีในสมัยต่อๆ มา ตั้ง ความพยายามปฏิรูปการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ที่ให้ประชาชน ทุกคนมีความเสมอภาคกัน และมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างจริงจัง ได้เป็นเจ้าของ ประเทศ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงผู้ถูกปกครอง

ลึกลับที่นำสนับสนุนและไม่ค่อยได้มีการพูดถึงกันอย่างจริงจังนักก็คือ การประยุกต์พุทธ ศาสนามาใช้ทั้งในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นใจกลางของความคิดท่านเลยก็ว่าได้

คุณวิเศษของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่เป็นการรวมรวมธรรมกถาของอดีตสมเด็จพระสังฆราช สองพระองค์ และพระภรรยาผู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากสังคมไทยและต่างประเทศ โดยที่ทั้งห้าท่านมีความรู้ความเชี่ยวชาญทั้งคดีโลกและคดีธรรมอย่างมากที่สุด ทั้งยังสามารถนำพุทธธรรมมาอธิบายแก่คนร่วมสมัยให้เข้าใจได้อย่างน่ายกย่องยิ่งนัก ท่านเหล่านี้ได้แสดงไว้อย่างแจ่มชัดถึงความคิดของท่านอาจารย์ปรีดีว่า มีความสอนคล้องดังกันกับหลักพุทธธรรมอย่างไรบ้าง ทั้งในแง่ความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงวิถีชีวิตส่วนตัว

นายปรีดี พนมยงค์ พยายามจะไขประชาอิปปี้โดยไปยังเนื้อหาสาระของพระธรรม วินัยและคณะสংশ্চ ให้มีการกระจาຍอำนาจ มีอิสรภาพ เสมอภาค และภารดรภาพ ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีเนื้อหาอุดมการณ์อยู่ที่การลดความเห็นแก่ตัว ลดความโลภ โกรธ หลง เป็นหลัก វิถีชีวิตอย่างไม่เอาเปรียบตนเองและผู้อื่น หากช่วยเหลือเกื้อภูลกันทั้งในหมู่เพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งปวง และให้เห็นว่าสังคมกับความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดยังจะเพิกเฉยเสียมิได้

ถ้าเป็นไปได้ดังนี้ ประชาอิปปี้ของเราก็จะมีความเป็นไทย ไม่เดินตามกันฝรั่ง โดยที่ประชาอิปปี้ของฝรั่งก็อ่อนแอลงไปทุกขณะแล้ว

ดังนั้นหากพิจารณาในทางกลับกัน หนังสือเล่มนี้ก็อาจให้ข้อคิด ให้สด เป็นข้อเตือน ใจแก่ผู้บริหารประเทศในปัจจุบันและอนาคตได้เป็นอย่างดีว่า อาจสามารถประยุกต์หลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยได้อย่างแท้จริง ดังที่นายปรีดีได้พยายามกระทำมาโดยตลอดชีวิตท่าน

หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่เป็นการสุดท้ายก็ยังคงคุณงามความดีของนายปรีดีแต่เพียงถ่ายเดียว หากยังเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยต่อไป ประการทั้งปวง

โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
สำหรับเด็กและเยาวชน

ສ ທ ຮ ປ ໂ

พระธรรมເຫດນາຄົບ ១០០ ວັນ ຮັງບຸກຊ່າວຸໂສ ປຣີ ພະມຍົງ
ຂອງ ສມເຕື່ອຈິພຣອຣີຢາງສາດຕະລາຍານ
ສມເຕື່ອຈິພຣສັງມຣາຊ ສກລມທາສັ້ນປະມາຍກ

๑

ປາສູກຄາຫຮຽມ ເຊື່ອງ ປຣີ ພະມຍົງ ກັບຫລັກຫຮຽມໃນການສ້າງຫາຕີ
ຂອງ ສມເຕື່ອຈິພຸດາຈາරຍ (ອາຈ ອາສກມທາເຄຣະ)

៥

ຮຽມກຳຫາຂອງ ພຣະຫຣມໂກສາຈາරຍ (ພຸກອທາສົກົມ)

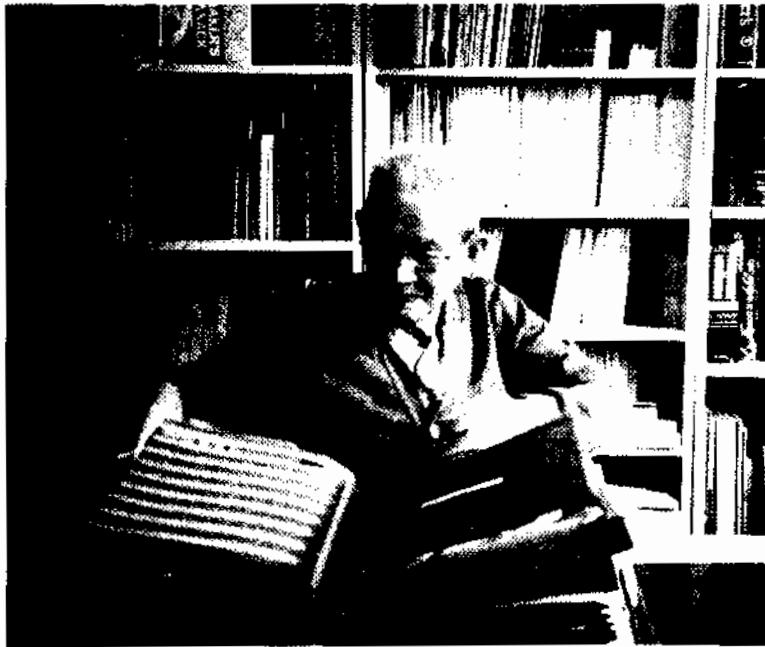
៦៣

ປາສູກຄາຫຮຽມຂອງ ພຣະຫຣມໂກສາຈາරຍ (ປ້ອມຢານທົກົມ)

៦៩

ປາສູກຄາຫຮຽມ ເຊື່ອງ ຄວາມເປັນອນນີຈັງຂອງສັງຫາກັບອີສະກາພຂອງສັງຄມ
ຂອງ ພຣະຫຣມປິຖາກ (ປະຍຸທົນ ປິຖຸດໂຕ)

៤៧

ที่ได้ทำงานนี้เอง
ที่ทำงานรัฐบุรุษอาวุโสบริพันมายังค์ วายชานม
เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๗๖
ถ่ายไว้ก่อนประมาณหนึ่งสัปดาห์

พระธรรมกเทศน์ ๑๐๐ วัน
สมเด็จพระอิริยาบุตรศักดิ์สูง
(สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริญญา)
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พระธรรมเทศนาครบ ๑๐๐ วัน
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

นะโม ตัสสะ ภะccccะトイ อะระหะトイ สัมมาสัมพุทธธั้สสะ
นะโม ตัสสะ ภะccccะトイ อะระหะトイ สัมมาสัมพุทธธั้สสะ
นะโม ตัสสะ ภะccccะトイ อะระหะトイ สัมมาสัมพุทธธั้สสะ

ปัญญาที่สัมปันโน วิทยาทิโภ กาลันโน สะมะยันยูจะ ราชะจะสัญจึงจะเสหิ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา เป็นธรรมมิกา藻องศรัทธาท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ซึ่งเป็นประธานพร้อมด้วยบุตรธิดาและญาติมิตร ปราการบำเพ็ญกุศล ตามศาสสนประเพณี เพื่อประมวลกุศลราศี เป็นทักษิณานุประทานอุทิศกับลปนาผล เนพาท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ผู้ถึงอสัญกรรมล่วงมาได้ครบ ๑๐๐ วัน ซึ่งเป็นโอกาสที่ปีชนกทั้งหลายจะได้แสดงนำใจกตัญญูกตเวทีนูชาสกุปด้วยพร้อม

เพรียบนำเพ็ญศูลตามศาสสนประเพณีเพื่อให้เกิดสุขสวัสดิ์ในสัมปราวพตามควรแก้อัตตวิสัย

การที่ปัจจันท์หลายมีภารรยา บุตร มีด้า เป็นต้น แสดงความอาลัยรักในท่านผู้เป็นบุพการีผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปตามธรรมชาติของสังขารเช่นนี้ เป็นการแสดงถึงน้ำใจที่ยังคงรักภักดีด้วยน้ำใจอันงามตามหลักกตัญญูกตเวทียอมเป็นพิการสรรเสริญทุกภัลละสมัย เพราะท่านบุพการีที่เคารพรักนั้น ท่านได้จากไปแต่เพียงชีวิตร่างกาย คุณุปการที่เคยอนุเคราะห์ส่งเคราะห์มีประการต่างๆ มาแล้ว หากได้แตกดับสูญสลายไปด้วยไม่ ย่อมยังคงประภูมิเด่นประจักษ์กันน้ำใจของอนุชนอยู่มิรู้วาย ดังที่ท่านผู้หญิงพญศุข พนมยงค์ พร้อมด้วยบุตรธิดา ญาติมิตรกำลังบ้าเพญอยู่ ณ บัดนี้ก็อาศัยบุญบารมีที่ท่านรัตนบุรุษอาวุโสได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาแล้วในอดีตกาล เตือนความสำนึกราหាមตอบสนองอุปการะคุณของท่านอยู่มิรู้วาย บุคคลผู้รั่วเลิกถึงอุปการะคุณที่ท่านได้อุนเคราะห์ส่งเคราะห์แก่ต้นมาตามลำดับกาลแล้วแสวงหาทางตอบสนองคุณุปการนั้นด้วยน้ำใจอันงาม ขณะนี้ ทางพระพุทธศาสนายกย่องว่าเป็นลักษณะของคนดี เพราะทำความดีตوبสนองความดีของท่านประภาคน้ำใจอันงามของตนบุชาคุณุปการของท่านให้รุ่งเรืองตลอดกาล

ท่านรัตนบุรุษอาวุโสปรีดิ พนมยงค์ เป็นบุคคลมหัศจรรย์ยากที่จะมีผู้เทียมถึง เพราะท่านมีชาติกำเนิดเป็นเพียงลูกสาวนาของเมืองกรุงเก่าดีอพวนครหรืออยุธยา เมื่อพิจารณาตามชาติคุณแล้วไม่มีสุทางที่จะดำเนินนิชิตให้รุ่งโรจน์ถึงตำแหน่งรัตนบุรุษอาวุโส ซึ่งเป็นคนแรกและคนเดียวที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าแต่งตั้งในประเทศไทย แต่ที่เจริญชีวิตรุ่งเรืองสูงเด่นเกินกว่าคติความคาดคิดของญาติมิตรมาได้ถึงเพียงนี้ ทางพระพุทธศาสนานิยมว่าพระราชนม์ความดีในปางก่อนส่งเสริมเป็นกำลัง นำให้ชีวิตในปัจจุบันสุทางของความรุ่งเรือง เริ่มแต่เป็นนักเรียนศึกษาวิชาสามัญมาตราเรามาได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนกษัตริย์ กระทรวงยุติธรรมและศึกษาภาษาฝรั่ง มีความเฉลียวฉลาดปราดเปรื่อง ด้วยสติปัญญาสามารถมาก จึงสอบไล่เชิงภาษาไทยชั้นแนวหน้าที่ได้มีอายุยังไม่ถึงครบ ๒๐ ปี จากนั้นได้สมัครทำงานในหน้าที่สมอญสำนักงานทนายความและการราชทัณฑ์

ทราบเท่าถึงได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงยุติธรรมให้ทันไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศไทยรั่งเศส ได้เล่าเรียนจนได้รับปริญญาเป็นดุษฎีบัณฑิตทางกฎหมาย และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ

อาศัยทำงานรัฐบุรุษอาชญาโสเมื่อมองปราดเปรื่องในด้านกฎหมาย มุ่งมั่นแต่จะให้ประเทศไทยมีความเจริญเที่ยมทันนานาอารยประเทศ ได้ซัก芻านบุคคลกลุ่มนหนึ่งให้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยสู่ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ได้ร่วมดำเนินการตามระบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ เพราะปราดเปรื่องในความคิด ผู้ที่ร่วมคิดตามไม่ทันจึงมีความเห็นขัดกันเป็นธรรมด้วย เมื่อกองกรบทรัพยาบุตรในกลุ่มนักการเมืองชวนให้เป็นที่อุดหนาระอาใจอยู่เสมอ แต่พระมีใจมั่นคงจริงไว้ดีต่อประเทศไทย ศาสนฯ พระมหากษัตริย์อย่างแน่นแฟ้น จึงชวนให้เกิดกำลังใจมีความอดทนเพื่อส่วนรวมอยู่ได้

ท่านรัฐบุรุษอาชญาโสได้มอบภัยถวายชีวิตโดยใช้สติปัญญาสามารถดำเนินรภภภากิปาลในภาย ด้วยนโยบายอันเดียบแหลม จัดระบบการปกครองให้ทันเหตุการณ์ทุกตำแหน่งหน้าที่ ดังจะเห็นความสำคัญในสมัยดั้งเดิมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ปฏิบัติงานเป็นผลดีแก่บ้านเมืองที่สำคัญหลายประการ เช่น การร่างพระราชบัญญัติเทศบาลเปิดโอกาสให้ราชภูมิส่วนร่วมในการปกครองห้องถิน การป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายภายในได้ทันคนใดคนเพื่อให้ผู้พันโทษแล้วมีที่ดินของตนเอง และเสนอให้รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาชีรรมศาสตร์และการเมือง

สมัยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญคือได้บอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศไทยต่างๆ ออาศัยหลักดุลยภาพแห่งอำนาจให้ประเทศไทยเหล่านั้นยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ ซึ่งประเทศไทยได้รับเอกสารจาก อธิปไตยอย่างสมบูรณ์ตลอดมาถึงปัจจุบัน ในระหว่างสองครั้งโลกครั้งที่ ๑ ก็ได้ร่วมกับคนไทยผู้รักชาติทั้งภายในประเทศไทยและนอกประเทศไทยจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นเพื่อร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร ต่อต้านและกวาดล้างกองทหารัฐบาลใน

ประเทศไทย จนกระทั่งได้รับการรับรองและยกย่องจากฝ่ายสัมพันธมิตร มีผลให้การประกาศงบประมาณต่อไปในหน่วยและสหราชอาณาจักรเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน ชาวไทย นับว่าเป็นกำลังอันยิ่งใหญ่นำประเทศไทยให้รอดจากการเป็นผู้แพ้ให้กลับเป็นฝ่ายชนะอย่างน่าอศจรรย์

อนึ่ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้น้อมทูลเชิญทรงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ให้ได้โปรดฯ ให้ถวายความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ท่านได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปริชาสามารถที่บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศไทยเป็นอเนกประการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ในฐานะรัฐบุรุษอาญาโล มีหน้าที่รับปริญญาการแผ่นดินเพื่อความวัฒนาการของชาติสืบไป นับเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ที่ไม่มีใครเทียบถึงอีกประการหนึ่ง

ตามนัยยะบางประการที่นำขึ้นประวัติมาแสดงพอเป็นอุทาหรณ์นี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปริชาสามารถที่ปราดเปรื่อง ไม่เลือกว่าจะจับงานประเภทใดล้วนแต่ยังงานประเภทนั้นให้สมบูรณ์พูนผลเจริญทันเหตุการณ์ด้วยความเหมาะสมทุกตำแหน่ง ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยปริชาสามารถที่ได้อบรมศึกษาเป็นส่วนสำคัญ แม้จะมีชาติตรัฐภูมิที่ต้องเพียงไร ก็ยอมตั้งตนให้เพื่อความสามารถลดาเดลียว สมที่จะเป็นข้าราชการสนองพระเดชพระคุณ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี สมดังอุนาลีพุทธภารกิจที่เชิญมาเป็นหัวข้อเทศนาว่า "บัญญาชุมสัมปันโน วิทานะวิทิกโวโภ กгалันโย สะมะยันญะ ราชะวะสัญจึงจะเสหิ" มีความว่า ผู้มีบัญญาถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดงาน รู้กาลและรู้สัมย เชาพึงอยู่ในราชการได้ดังนี้

อันคุณธรรมคือบัญญานี ถึงจะมีจิตอัธยาศัยมาแต่ชาติกำเนิดนั้น ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต ยังต้องอาศัยการศึกษาในปัจจุบันประกอบ อบรมเพื่อเพิ่มเติมจากครูอาจารย์อีกด้วย ความรู้ของคน ถ้าไม่พยายามอบรมประกอบการศึกษาให้ทวีอยู่่เสมอแล้ว ย่อมถึงความเสื่อมลั่นสูญเป็นผู้ต้อยถอยบัญญา ท่านสรรเสริญคุณ

บัญญาไว้หลายประการ เช่น แสงสว่างเสมอตัวบัญญາไม่มี บัญญາเป็นดังแสงสว่าง บัญญາเป็นรัตนะของนรชน ความได้บัญญາให้เกิดผลดังนี้

การที่จะอบรมบัญญາให้เกิดมีต้องอาศัยประพฤติตนอยู่ในหลักเกณฑ์การศึกษาลักษณะหนึ่ง ว่าด้วยยีดองค์คุณคือ สุ จิ บุ ลิ หรือพัง คิด ตาม จด อีกลักษณะหนึ่งว่า ต้องอาศัยการมั่นสตับตัวรับฟังจากการสอนของครูอาจารย์ หรือการอ่านคำรับคำเรียกว่า “ตรรกะ” หมั่นคิดนึกตรรঙงไคร่ครรภุเหตุการณ์ ความรู้ที่ได้สดับมาเรียกว่า “จิตตามย” และหมั่นฝึกฝนอบรมพากเพียรพยายามฝึกฝนอบรมจนสมเหตุสมผล เรียกว่า “พลานามัย” ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ ก็เป็นแนวทางความคิดอย่างเดียวกันคือ ต้องอาศัยการสดับตัวรับฟังจากครูบาอาจารย์หรือตัวรับคำรับคำต่างๆ เป็นการจัดจำความรู้ของอาจารย์มาเป็นความรู้ของตนเป็นเบื้องต้น ก่อน เพราะความรู้ของครูอาจารย์ที่ได้สั่งสอนคือชีวานุศิษย์ก็คือ ปรัชญาสามารถของท่าน เมื่อท่านสั่งสอนก็คือ ถ่ายความรู้ให้แก่เด็ก เมื่อศิษย์จะจำคำสอนของครูไว้ได้จะเอียงดีถ้วนเพียงไร ก็ข้อว่านาความรู้ของครูมาเพิ่มเติมความรู้ของเด็กให้สูง เต็ม เนื่องด้วยลักษณะการรับฟังของเด็ก จึงเรียกได้ว่าจะเกิดมีความรู้เฉลี่ยนลักษณะเป็นบัญญาสามารถในการดำเนินการชีวิตสืบไป

เบื้องต้นต้องอาศัยการสดับตัวรับฟังภายในครอบครัวมีจากมารดาบินดัน ก่อน และท่านกล่าวว่ามารดาบินดันเป็นครูคนแรกของลูกอยู่แล้ว เมื่อมีการศึกษาศิลปวิทยาการด้วยการสดับตัวรับฟังคำสอนของครูอาจารย์ ตลอดทั้งอ่านจากตัวราชชีงบรรจุคำสอนของครูอาจารย์ ต้องอาศัยความไคร่ครรภุเหตุการณ์ตามหลักเหตุผลดีเลา ควรไม่ค่าวร เป็นประโยชน์หรือใช้ประโยชน์อย่างไรอีกชั้นหนึ่ง มิใช่เชือกันตามไปโดยง่าย เป็นการน้อมใจเชือ หลงไหลฝีมือไปตามเป็นโลภาริปไตย เมื่อไคร่ครรภุคิดพิจารณาเหมาะสมเหตุสมผล สิ่งซึ่งควรจะเว้นก็จะเว้น ไม่ประพฤติส่วนซึ่งไม่เพิ่มเติม อบรมฝึกฝนส่วนที่เป็นคุณงามความดี มีคุณประโยชน์แท้จริง ทั้งแก่ตนและผู้อื่น จึงยึดคำเนินตาม หานองฟังด้วยย่อ้มได้บัญญາ เข้าลักษณะ “จิตตามยบัญญາ” ถ้าไม่สะดวกใจด้วยยังติดใจสังสัยเคลื่อนแคลลงบางข้อบางตอนก็อย่ามองภูมิหรือทำนองคอมในฝึกอบรมเสียตัวตัวศรีภูมิฐาน จะเป็นการถอนความเฉลี่ยว

ดลัดเนื่องมาจากการสัตบและการไคร์ครวยให้ลดน้อยลงก้าวถัง อันจะหมดความเข้มแข็งเพื่อไม่รอนรู้ในกิจการนั้นๆ อย่างต้องแท้ อย่างนี้ก็ต้องอาศัยการอบรมฝึกฝน มากบันทมันเพิ่ยในการได้ถูกส่วนจากครูอาจารย์หรือผู้รู้ทั้งหลายจนสั่งสัญห์ความลังเล มีแต่ความไปรังใจ ปลื้มใจโดยคนเดียว และถ้ามีคนติดใจสังสัยในบางเรื่องบางรา นำให้ต้องได้ถูกเพื่อความเข้าใจถูกต้องสืบไป เช่นนี้ เมื่อเกิดความหลงลื้มหรือเข้าใจผิดพลาด ก็ยากที่จะมีหลักฐานยืนยันแก้ไข ได้ จึงจำเป็นต้องจดจำ บันทึกเหตุการณ์นั้นไว้เพื่อเป็นหลักฐาน ยังคงจำติดสมอง ให้แนบว่าเป็นการจริงอย่างใดเช่น เพาะติดตัวอยู่เสมอไม่เหมือนจดอยู่ในสมุด หรือภายนอกอย่างอื่น ยอมนำไปให้เหยยาก เมื่อมีการจดจำไว้ได้เช่นนี้แล้ว เป็นอันได้ปฏิบัติคนครบองค์คุณของผู้ฉลาดเฉลียวที่ท่านกล่าวเตือนว่า คนที่ขาดการฟัง คิด ถาม และจดเสียแล้ว เขาจะเป็นคนคลาดไม่ได้เลย ด้วยประการเช่นนี้

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ดำเนินชีวิตตามหลักของนักปราชญ์ที่มีการศึกษา เล่าเรียนวิชาการมาแต่เยาว์วัย และเร่งศึกษาวิชาการให้เจริญกว้างขวางตามลำดับ อายุ เป็นการเพิ่มเติมความเฉลียวฉลาดจนสามารถหยั่งทราบเหตุแห่งความเสื่อมเสีย เหตุแห่งความเจริญวัฒนา และทราบเหตุเพื่อละความเลว อดทนและหมั่น อบรมตนจึงเป็นผู้สามารถยกตนขึ้นจากฐานะลูกชานาขึ้นสู่ฐานะรัฐบุรุษอาวุโส เพื่อฟุ้งด้วยเกียรติคุณหัวประเทศตลอดถึงต่อไปนี้ แม้ว่าชีวิตจะแตกดับถึง อสัญกรรมไปแล้วก็ตาม สวนคุณงามความดีที่ประดับประเทศไทยยังคงเป็น อนุสาวรีย์ปราการรับความสุดท้ายจากกัลยาณชนตลอดกัลปาวสาน ขออานาจกุคล ทักษิณานุประทานที่ปิยชนทั้งหลาย มีท่านผู้ห้สูญพุนคุณ พนมยงค์ เป็นประธาน ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญเนื่องในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๐๐ วันแห่งการถึงอสัญกรรมคืนนี้ จงประมวลเป็นมหากุคล บันดาลถึงรัฐบุรุษอาวุโสเบรดี พนมยงค์ ให้มีแต่ความ เกียรติสำคัญตามควรแก่ปัจจิบันในสัมประภาพสมเดือนປาราภที่คิดถึงของปิยชน ทั้งหลายทุกประการ

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
นั่งพิจารณาคพท่านอาจารย์
ชั้นนอนอยู่บนเตียงของท่านเองเข่นปอกตี
หลังจากมรดกรรม ๕ วัน

ມາສູກຄາສະຮາມຂອງ
ສມເຕີ້ຈພຸດທາຈາຮູ້*
(ມາຈອກສະກນຫາເຄຫະ)

ປຣີຕີ ພນມຍັງຄ
ກັນຫລັກຊຣມໃນກາຮສ້າງຈາຕີ

ອາດມກາພຂອດໆນວຍພຣແດທ່ານຜູ້ຫຼືງພູນຄຸນ ພນມຍັງຄ ຜູ້ເປັນທີ່ຄຸນເຕີຍ
ນັບດີ່ກັນມາເປັນເວລາຍາວານາ ແລະທ່ານຜູ້ຝັ້ງຜູ້ມີເກີຍຕິທັກໝາຍ ກອນແດ່ກາຮຈະ
ບຣາຍາດຶງຊຣມດາມທີ່ໄດ້ກໍາທັນດໄວ້ນັ້ນ ອາດມກາພຂອດໆໄອກາສກລ່ວງດຶງເຫດຖາກນີ້
ຄວັງດີຕໍ່ເກີຍກັບຈັງຫວັດພຣະນຄຣອຍໝາສັກເລັກນ້ອຍ

ເນື່ອສມຍກ່ອນ ຈັງຫວັດພຣະນຄຣອຍໝາ ເຫັນຈະເປັນພເຮະເຄຍເປັນນຄ
ຫລວງຂອງປະເທດໄທຢາເປັນເວລາຍາວານານັ້ນເອງ ຈຶ່ງມີຄົນທີ່ເຮີຍກວ່ານັກປຣາຍ໌
ຮາຊບັດທິດ ພຣອມທັກເຈີຍດ້ວຍທີ່ສົມານະອຍ່າງອຸ່ນຫາຝາຕັ້ງ ແລະທັກທີ່ມີກີເລີສ
ຕັ້ນຫາຄ່ອນຫັ້ງຈະຫານແນ່ນ ຈົນກຳໄຫຍາກແກ່ກາຮປົກຄອງໄມ່ວ່າດ້ານສາສນາແລະ
ດ້ານຈາຕີ ສມຍນັ້ນອາດມກາພຍັງເປັນພຣະນຸ່ມເປັນພຣະເປີຍໝູ ອາຍຸເພິ່ນຍ່າງເຂົາ

* ຂະໜາທີ່ແສດງປາງກົດຊຣມ ຕໍ່ວາງສມຜົກກົດທີ່ພຣະພິມສຮຣມ

๒๙ ปี เมื่อวันที่ทรงพระบรมราชโองการคณะส่งมรรค ได้แต่งตั้งเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัตเขมราธีมหาราช ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของอาทิตย์ภพ และเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ องค์ที่ ๑๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณมณฑลอยุธยา เจ้าพระคุณสมเด็จเช่นเดิมทรงพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเชื่อมั่นว่า เป็นพระมหาเถระที่สมรถภาพสูงองค์หนึ่ง เมื่อมณฑลออยุธยาเป็นที่ปกครองยากลำบากแก่ผู้ไปปกครองเรื่อยมา ทางคณะส่งมรรคจึงได้แต่งตั้งท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัตเขมราธีมหาราช เป็นเจ้าคณมณฑลออยุธยา

เมื่อท่านเจ้าพระคุณสมเด็จเป็นเจ้าคณมณฑลออยุธยา ก็ได้ดำเนินวงแผนการปกครองด้วยวิธีการของท่าน คือไปปกครอง ณ ที่ได้มักสร้างคนก่อนอื่น ปกครองพระภิกษุสร้างพระ ปกครองคนภิกษุสร้างคน เพราะว่าคนเป็นเครื่องมือแห่งการปกครอง ดังนั้นเมื่อท่านเจ้าพระคุณสมเด็จไปรับตำแหน่งเจ้าคณมณฑลออยุธยา ท่านก็ได้ส่งอาทิตย์ภพเวลานั้นเป็นเปรี้ยญธรรม มีนามว่าพระมหาอาชาสาสกeraะ เปรี้ยญธรรม ณ ประโยค อายุ ๒๙ ปี ให้ไปดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณมณฑลออยุธยาและเป็นรองเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาทิตย์ภพคิดแต่ในใจว่าจะไปล้ำพังผู้เดียวโดยเดียว จะได้กลับคืนมาไวๆ แต่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จท่านบัญชาให้อาพระเปรี้ยญธรรมเป็นคณะไปด้วย ให้เป็นคณะบัญชวัตศีลย์ มีอาทิตย์ภพและพระเปรี้ยญธรรมติดตามอีก ๔ เป็น ๕ รูป ตัวยกัน ได้ออกเดินทางจากกรุงเทพฯ โดยรถไฟไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ในการไปครั้งนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จได้กรุณาขึ้นรถไฟไปส่งถึงวัดสุวรรณดาราราม

ตั้งแต่อีตที่แล้วมา ก็ต้องแต่อาทิตย์ภพไปอยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้ว ก็ต้องเจ้าพระคุณสมเด็จไม่เคยไปส่งไครเลย คงไปส่งอาทิตย์ภพผู้เดียว ตั้งแต่นั้นมาอาทิตย์ภพก็ได้ทำหน้าที่สนองพระเดชพระคุณตอบแทนสมเด็จพระอุปัชฌาย์ และสนองพระเดชพระคุณเจ้านาย โดยเฉพาะสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งอาทิตย์ภพได้ไปทูลลาด้วยตนเอง เมื่อไปทูลลา ท่านได้ทรงแสดง

ความชื่นชมยินดีเป็นพิเศษว่าจะไปครองวัดของท่าน คือวัดสุวรรณดารารามนั้น นอกจاكจะเป็นพระอารามหลวงแล้ว อตีดเป็นที่ปลูกอาคารบ้านเรือนของพระชนกของพระพุทธชัยอดพ้าจุพาโลกและสมเด็จกรมพระราชวังบวรมาสูรลิงหนາท ซึ่งเป็นผู้สถาปนาวัดมหาชาติฯวราชนั้น

อาทิตยภาพไปอยู่วัดสุวรรณดารารามไม่นานก็เกิดมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๘๕ แล้วต่อมา พ.ศ.๒๕๑๖ มีการกบฏบัวเราะเชกเกิดขึ้นอีก ทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาถูง่ายก วุ่นวายไม่ใช่น้อย บรรดาข้าราชการหงษ์หลายก็พลอยวุ่นวายไปด้วย ต้องคอโยรมัด ระวังหลายอย่างหลายประการ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นลำเป็น สันมั่นคงแล้ว ครั้งนั้นมีท่านรัตนบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ เป็นแกนสำคัญผู้หนึ่ง ซึ่งมีบ้านเดิมอยู่ทางทิศพายัพของเกาะเมืองอยุธยา เมื่ออาทิตยภาพไปเป็นรองเจ้า อาวาสและรองเจ้าคณะมณฑลให้จัดพระบรมราชโองการศึกษาขึ้น ท่านรัตนบุรุษ อาวุโสได้ไปพัฒนาเกาะเมืองอยุธยาขึ้นเป็นพิเศษ ไปๆ มาๆ เสมอ เป็นเหตุให้ได้ พับประสนทนาฐานรัฐจักรกุนกันมาแต่ครั้งนั้น จนกระทั่งมาได้รัฐจักรท่านผู้หญิงพุนศุ ซึ่งเป็นศรีภรรยาของท่าน ต่อมาก็มีความสนใจสนมรักใคร่กับลูกๆ ของท่าน โดย เคพะคุณปาล พนมยงค์ บุตรคนโต ซึ่งได้อุปสมบทที่วัดมหาชาติฯ โดย อาทิตยภาพเป็นพระอุปัชฌาย์ แต่เป็นที่น่าเสียดายบุญน้อยได้ถึงแก่อนิจกรรม ทำลายขึ้นมาไปแล้ว

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ อาทิตยภาพจึงมีส่วนได้เกี่ยวข้องได้สนใจการ กันกับท่านรัตนบุรุษอาวุโสในขณะที่ท่านได้ขึ้นไปอยุธยา และขณะที่อาทิตยภาพมา กรุงเทพฯ อาทิตยภาพเวลาันนั้นถึงแมจะอยู่กรุงศรีอยุธยา ก็จริง แต่ก็เหมือนเป็น พระอยู่กรุงเทพฯ ต้องลงมาประชุมทุกอาทิตย์ เดือนหนึ่งหลายครั้ง มีครั้งหนึ่ง อาทิตยภาพมาประชุม ขึ้นรถไฟจะไปประชุมที่กรุงเทพฯ พอร์ตไฟเคลื่อนออกจาก สถานีอยุธยาเท่านั้น เครื่องมินเนาลูกระเบิดมาโYNL ใส่ขบวนรถ คนแตกตื่น กระโดดลงจากรถไฟระหนาด อาทิตยภาพทำเป็นพระใจสิงห์ ไม่เกรงโടต

ลงมา บรรดาภารยาผู้พิพากษาซึ่งมาพร้อมกันหลายคนก็เลยพาภันมาขอเพียงแล้วก็ลงรถ เดินกลับวัดกลับบ้านของตน

ด้วยเหตุนั้น ความสัมพันธ์ติดต่อกันระหว่างอาتمภาพกับท่านรัฐบุรุษ อาวุโสจึงใกล้ชิดกันมาก นอกจากสนิทสนมกับท่านและครอบครัวแล้ว บรรดาพี่ๆ น้องๆ ของท่านก็มีความคุ้นเคยรักใคร่หันถือกันมา จนกระทั้งท่านเหล่านั้น เสียชีวิตไป ในฐานะที่อาตมาเป็นพระจังหวัดอื่น โดยกำเนิดเป็นชาวจังหวัดขอนแก่น เมื่อมายู่กรุงศรีอยุธยา ก็ได้ตระกูลพนมยงค์นี้เป็นที่พิงพาที่อาศัย ตระกูลหนึ่ง เคยได้ประภากับท่านรัฐบุรุษก็ถึงเรื่องการสร้างชาติบ้านเมือง มีกรรมนะตรงกันว่า การสร้างชาติบ้านเมืองนั้นไม่ได้หมายเพียงการสร้างอาคารบ้านเรือนให้ใหญ่โตมโหฬาร

การสร้างชาติโดยทรงหมายถึงการสร้างคน ซึ่งท่านรัฐบุรุษก็เข้าใจได้ดีในเรื่องนี้ จะเห็นได้จากการที่ท่านมาตั้งมหาวิทยาลัยไว้ ณ ที่นี่ เรียกว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็มีคำว่าธรรมติดอยู่ ทั้งนี้ก็โดยที่ว่าการสร้างชาตินั้นคือสร้างคน

การสร้างคนนั้น ก่อนอื่นก็ต้องรู้จักคำว่า "คน" เสียก่อน คนคืออะไร คนมีอยู่ ๒ ชั้น ชั้นนอกคือร่างกายเป็นเปลือกคน ชั้นในที่เรียกว่าจิตใจเป็นแก่นคน เมื่อคนเป็นอย่างนี้ การสร้างคนนั้นก็ต้องพิจารณาสร้างให้ถูกต้อง สร้างจิตใจอันเป็นแก่น สร้างร่างกายอันเป็นเปลือกให้คุ้มครอง แม้ในคำสอนพุทธศาสนา ก็สอนในเรื่องกายกับใจนี้มาก ด้านกายคือเปลือก ถ้าไม่สมบูรณ์ เช่นตาบอด หูหนวก มีพระวินัยบัญญัติไว้ไม่ให้รับนาฬเป็นพระในพุทธศาสนา ด้านแก่นคือจิตใจ ถ้าเป็นคนไม่บ้านเสียสติก็ไม่ให้รับเข้าบ้านเป็นภิกษุ แสดงว่าสมเด็จพระพุทธองค์ก็ได้ทรงสอนไว้ในเรื่องสร้างคนคือกายและใจ ใจของคนนั้น ต้องเป็นใจที่ซื่อสัตย์สุจริตและบริสุทธิ์สะอาด พร้อมทั้งประกอบด้วยสติปัญญาตามบุญวาสนา บำบัด ข้อนี้สำคัญมาก ถ้าหากว่าบิดามารดาสร้างบุตรธิดาให้เป็นคนเสียสติในบ้านแล้ว ก็เรียกว่าลูกผู้นั้นหมดโอกาสที่จะได้รับสมบัติของพุทธศาสนา หมดโอกาสที่จะได้รับความเจริญรุ่งเรืองในชาตินี้ต่อไป

หลักการพระพุทธศาสนายังสอนว่า บุคคลที่มารดาบิดาสร้างมาไม่ถึงขั้นเป็นจำพวกคนปัญญาอ่อน ถ้าสร้างลูกมีปัญญาอ่อนก็เป็นกรรมของลูก ถึงจะนับถือพุทธศาสนา ถึงจะbatchเรียนเขียนอ่าน ถึงจะศึกษาเล่าเรียนอย่างไร ก็ไม่มีวันที่จะรู้ความลึกซึ้งสุขุมของพระพุทธศาสนาหรือของโลกได้ ศึกษาธิการบางท่านว่าโรงเรียนในหนังสร้างคนไม่สามารถทำให้เป็นคนดีได้ ถ้าสร้างได้แล้วรู้บาลน่าจะให้เงินเดือนเป็นรองวัสดุเชิง

ที่จริง คนปฏิวัติคนไม่ได้ อาย่างคนปกเบี้ยว เข้าโรงเรียนแล้วปฏิวัติให้ปากคืนดีไม่ได้ คนบ้าเข้าโรงเรียนแล้วปฏิวัติให้เป็นคนดีไม่ได้ ผิวดำเข้าโรงเรียนแล้วปฏิวัติให้เป็นคนผิวขาวไม่ได้ หมายความว่าโรงเรียนนั้นทำอะไรไม่ได้มาก เท่าไร ได้แต่เสริมของที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม ให้ดี ให้เจริญขึ้นตามสมควรแก่ วิสัยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ บุคคลที่มาประพฤติปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาที่จะได้สำเร็จผลสมประสงค์ของพระพุทธศาสนา คือสำเร็จเป็นกัลยาณชน เป็นพลเมืองที่ดีนั้น ต้องมีพื้นฐานที่ดีมาแล้ว พื้นฐานที่ดีนั้นผู้ให้มาคือมารดาบิดาสองคนเท่านั้น คนอื่นไม่ได้

ดังนั้น ผู้ที่เป็นมารดา บิดาของโลกจึงน่าสนใจเป็นพิเศษ ถึงโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยนั้นก็จะสอนกันเป็นพิเศษ แทนที่จะตอนคนกันเป็นตอนหมู่ตอนแมว ควรจะสอนให้คนสร้างลูกให้เฉลี่ยฉลาดเป็นนักประชัญญับัณฑิตกัน อาย่างสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชโอะสกร่าวครองทรงมีเป็นร้อย สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ ยังสูงไม่ได้ พระองค์ทรงลาสิกขาเมื่อพระชนม์ ๔๗ ทรงมีครอบครัวสร้างพระราชโอะสได้มาก ส่วนสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งมีพระมเหศีแต่พระชนม์ ๑๖ พระยา ก็สูงไม่ได้ อันนี้เป็นเครื่องดоказว่าสมัยนั้นนัยว่า สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ต้องมีสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ต้องบ่นเสมอว่า ได้เสนาบดีไม่ถึงพระราชหฤทัย คือผู้ที่เป็นเสนาบดีเป็นมือเป็นเท้านั้น ปฏิบัติราชการไม่ทันพระราชประสงค์ อาย่าวยาแต่ทางโลกเลยแม้ทางศาสนา ก็เห็นชัด อาทิตย์พาณัตในทางพระศาสนา จึงจะขอพูดหนักอยู่ในทางศาสนาเรื่อยๆ เพราะโถมาในทางศาสนา

สมเด็จบรมบพิตรรัชกาลที่ ๕ เป็นที่กราบกันตีว่าพระองค์ทรงเป็นจอมแห่งนักประชัญญ์ผู้หนึ่งหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก อตามภาพเห็นถนนราชดำเนินเห็นพระราชวัง พระที่นั่งอันเนตรสมาคมแล้ว ก็ยังถวายพระพรยกย่องสรรเสริญอยู่ในใจมานาน จนถึงบัดนี้ก็ยังหาผู้หนึ่งไม่ได้ การพัฒนาวัฒนธรรม แล้วพระองค์ได้มีโอกาสเดี๋ยวไปเห็นเมืองนอกหลายแห่งหลายท่าน พระองค์ก็ได้ทรงถ่ายทอดเรามาจากต่างประเทศ

ในฐานะที่พระมหาภัตตริย์พระองค์นี้เป็นองค์เอกอัครศาสนบุณมหากาดได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ๒ แห่ง แห่งหนึ่งตั้งที่ วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชนานม-naว่า “มหาวิทยาลัยสงฆ์” และตั้งขึ้นที่วัดมหาธาตุวรวิหารซึ่งสกุลย์อิกแห่งหนึ่ง พระราชนานม-naว่า “มหาวิทยาลัย” ที่ทรงตั้งมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระบรมชนกนาถ ส่วนที่วัดมหาธาตุ นั้น เป็นนิมิตเครื่องหมายแทนพระองค์เองว่า ทรงพระราชนพระบรมนามากิริย์ให้เป็นชื่อของมหาวิทยาลัย และได้ทรงแบ่งแยกไว้ว่ามหาวิทยาลัยให้เป็นมหาวิทยาลัยสำหรับพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายศึกษาเล่าเรียน มหาวิทยาลัยให้พระสงฆ์มหานิกายศึกษาเล่าเรียน และในพระบรมราชโองการนั้นได้ทรงสั่งกำชับไว้ว่า ที่ทรงตั้งมหาวิทยาลัยสองขึ้นนี้ “เพื่อจะให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง” ใจความ ๒ ประโยคันนี้สำคัญมาก มีกระหงวงศึกษาริการเอาไปตีความคำว่าวิชาชั้นสูงคืออะไร แต่ว่าทางมหาวิทยาลัยตีความไม่เหมือนกัน

พระไตรปิฎกนั้นไม่ต้องตีความ มีอยู่ ๓ ประเภทคือ พระพุทธโอวาทที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยมารยาท เรียกว่าพระวินัยปิฎก พระพุทธโอวาทที่เป็นคำสอนอันเป็นส่วนสมมติธรรม เรียกว่าพระสูตตันตปิฎก พระพุทธโอวาทที่สูงเลยสมมติ เลยบัญญัติไว้มีแต่สภารธรรมเท่านั้น คือมีแต่รูปกับนาม เรียกว่าพระอภิธรรมปิฎก พระวินัยปิฎก มีข้อธรรม ๒๑,๐๐๐ ข้อ พระสูตตันตปิฎกมีหัวข้อธรรมเท่ากัน ส่วนพระอภิธรรมปิฎกมีหัวธรรม ๔๗,๐๐๐ ข้อ รวมเป็น ๘๙,๐๐๐

ข้อ ถ้าเราระยะก่อมาสอนนักเรียนชั้นปฐมัญญาบังก์เห็นจะเป็นนักประชัญราชบัณฑิต ไม่คดไม่โง่ได้อยู่ ถ้าสอนถึงขนาดจบพระไตรปิฎกและได้ประพฤติปฏิบูรณ์ธรรมกรรมฐานจนได้วิชาชั้นสูง

ในสมัยที่อาتمภาพได้ใกล้ชิดติดต่อกันท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ท่านมอบหมายให้การพัฒนาภาษาเมืองกรุงศรีอยุธยาไปในarm มีของอาتمภาพลับๆ โดยสังผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างไม่มีลายลักษณ์อักษรว่า ถ้าจะพัฒนาวัดเก่าวัดใด วัดหนึ่ง ต้องให้ไปปรึกษาเจ้าคุณหรือสูธรรมมุนี เสียก่อน อาتمภาพเมื่อก่อนได้ ราชกิจกานามว่าพระศรีสูธรรมมุนี เมื่อท่านได้ให้เกียรติอย่างนี้ อาตมาสมัยนั้น ก็ได้ร่วมกันทำการพัฒนา โดยเฉพาะก็จะร่วมไม่ให้กระทบกระเทือนจิตใจและ ทรัพย์สมบัติของราชภูมิ และพยายามอะสุ่มกล่าวให้เข้าอกเข้าใจ จึงได้รื้อได้ ถอนเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย เหตุการณ์เป็นมาด้วยดี

และมีข้อหนึ่งที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสพูดกับอาตมาไว้ว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีกีฟ ฉะนั้นจำเป็นที่จะต้องไปศึกษาดูงานต่างประเทศให้จงได้ เวลาันน์อาตมภาพก็ ไม่ได้สนใจ กีฟคืออะไรก็ไม่ทราบ ภาษาอังกฤษไม่ทราบ เราสนใจแต่ภาษาบาลี และก็ไม่เคยไปเมืองนอกเมืองนาทีไหน แต่เมื่อท่านรัฐบุรุษอาวุโสมา ในเวลาที่ ได้พบกันแต่ละครั้ง ว่าเราจะต้องสร้างชาติน้ำเมืองด้วยการสร้างคนให้เป็นคน เสียก่อน ถ้าคนไม่เป็นคนแล้ว เราจะสร้างวัดวาอาราม สร้างตึก สร้างมหาวิทยาลัย ใหญ่โตลักษณะ ไม่ใช่เป็นการสร้างชาติน้ำเมือง กลับจะเป็นการทำลายชาติน้ำ เมืองในภายหลัง แต่ถ้าเราสร้างคนเป็นคนแล้ว จะสร้างอะไรขึ้น อาจจะไม่ต้อง สร้างเองก็ได้ ลูกเต้าเกิดมาภายหลังเขาก็สร้างເเอกสารชัยของเข้า แต่จะต้อง สร้างคนให้เป็นคนเป็นประการสำคัญและเป็นประการแรก

หลักการที่จะสร้างคนให้เป็นคนนั้น เราได้สันนากันว่ามี ๒ ชั้น ดังที่ กล่าวมาแล้ว คนชั้นแรกคือจิตใจเอาอะไรสร้าง คนชั้นเบลลิงคือกายเอาอะไร สร้าง ก็ได้ความวินิจฉัยออกมากจากมวลนักประชัญญ์ทั้งหลายว่า การที่จะสร้าง จิตใจให้ซื่อสัตย์สุจริต ไม่ให้คดโง่และให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาดเป็นนักประชัญ

บันทึกนั้น นอกจากศาสตราแล้วไม่มีอะไรสร้างได้ ให้มีกรัพย์ตั้งหมื่นล้านมา กองไว้ เพื่อจะให้ช่วยสร้างปัญญาแก่ร่างไม่ได้ หรือจะเอามาสร้างกายที่ไม่สวยไม่ งามให้สวยให้งามก็ไม่ได้ จิตใจนี้มีศาสตร์มีธรรมมีบุญเป็นสมบัติ จะนั่นจึงต้อง เอาศาสตราเท่านั้นสร้างแก่นคนคือจิตใจ ให้สำคัญเป็นใจคน ไม่ให้เป็นใจสัตว์ มนุสสุสมนุสสุส คนแท้ๆ มนุสสุสเทโว คณเทวดา

การที่จะเอาศาสตร์มาสร้างคนนั้น ได้พูดกันว่า ก่อนอื่นต้องได้มนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นคน มนุษยธรรมได้แก่เบญจศิลปรือกุศลกรรมบท เบญจศิลเมี๊ ๕ ถ้าเป็นกุศลกรรมบทมี ๑๐ แต่ว่าโดยความหมายอันเดียวกัน ก็ได้ความว่าเมื่อ มาตราบีด้าจะหล่อลูกแต่ละคน ต้องເօສີລ ๕ ลงด้วย คล้ายหล่อพระมีทองคำใส่ ลงไว้ให้มีเนื้อทอง ถ้าสร้างลูกสร้างคนไม่มีศิล ๕ ไม่มีกุศลกรรมบทลงไปด้วยแล้ว ก็ไม่เป็นคนแท้ มักจะเป็นคนเปรต คណเดรจฉาน คນหมู่ หมาย เวลาในประเทศไทยเราเห็นจะมากด้วย ฝ่ากันทุกวันตามช่าว สร้างคนให้เป็นศัตรูแก่ตนเอง แก่ สังคม แก่ประเทศชาติ และแก่พระศาสนา เมื่อไม่ซามานนี้วัดมหาธาตุฯ ถูกชนโดย ช้างศึกม้าศึกและมหระทึก ตำรวจน้ำสามารถไปนำเอากันมาได้ สั่งให้รางวัลตำรวจน หมื่นหนึ่ง ตำรวจนับเข้าคุกหมวด ๘ คนด้วยกัน

ข้อที่ว่าอาศานามาสร้างจิตใจนั้นก็เพื่อให้จิตใจมีธรรม เพื่อให้จิตใจเป็น ธรรม ส่วนภายนั้นไม่สำคัญนักเท่าไร เพราะกายเป็นคนใช้ ดังที่มีคำสุภาษิต พังเพยว่า “ใจเป็นนายกายเป็นบ่า” ถ้าใจซึ่งเป็นนายเป็นผู้บัญชาการดีแล้ว ถึง กายซึ่งเป็นคนใช้ก็ดีไปตามเอง แม้จะประดับตกแต่งกายให้สวยงามสักเท่าใด ก็ บังคับใจไม่ได้และมีประโยชน์น้อย อารมณภาพในฐานะที่เป็นพระอยู่แต่ในวัดและ มีวงศ์จำกัดมองเห็นไปว่า เวลาโน้โลกจায়ทรัพย์เสริมสร้างป้ามากเหลือเกิน จน เกินเดือนไม่พอใช้ ส่วนนายปลอยให้โง่ๆ เง่าๆ ปลอยให้ฝ่ากันอิจฉาริษยานั้นเบียด กันไปเรื่อยๆ นึกน่าคิด ขอฝากท่านผู้ฟังไว้คิด

เดียวันนี้เราไม่ค่อยได้สนใจสร้างใจซึ่งเป็นนาย เอาใจใส่แต่เรื่องจะสร้างกาย ซึ่งเป็นบ่า แต่ตัวกันโภคทรัพย์ มีรอกยนต์สวยงาม เพียงแต่ให้กันนั่ง คิดถูกว่าสิ่ง

ໄໂກນໄປහනອຍ ຕາຍແລວກເຂາໄປໄມ່ໄດ້ ສົມບັດກາຍນັ້ນຕາຍແລວກເຂາໄປໄມ່ໄດ້ ສ່ວນສິ່ງທີ່ຈະເຂາໄປໄດ້ໄມ່ຄ່ອຍຄືດສ້າງກັນ ວັດທາຫາຕຸ່ມ ມີສົມກາຣມາຖິ່ງປັຈຈຸບັນ ອັນ ອົງຄົມຮານກາພໄປເລົວ ១១ ອົງຄົມ ອົງຄົມທີ່ ១៨ ເປັນມາ ២ ຮັ້ນແລວ ແຕກີຍັງໄມ້ຕາຍ ກີ່ໄມ່ເຫັນສົມກາຣອງຄົມໄດ້ເຂາສົມບັດໄປດ້ວຍໄດ້ ທຶ່ງໄວ້ໃຫ້ສົມກາຣປັຈຈຸບັນເປັນກາຣດູແລວກໜາ ຈົນໄທເຂາມາລັກມານີ້ມີຍັດກ່າວແລວ ນີ້ກີ່ເຫັນຫັດ ເຂາໄປໄມ່ໄດ້ຈົງຈາ

ສ່ວນສົມບັດໃນໃຈນັ້ນເຂາໄປດ້ວຍໄດ້ ທ່ານຜູ້ພັ້ງທັງໝາຍ ທີ່ເຮັມາທຳບຸນຍັງປັງປາສູກຄາຣມວນນີ້ ຈຸດໝາຍສໍາຄັນເຮົາຕ້ອງກາຣຈະທຳນຸ້ມູນສົນອົງພຣະຄຸນທ່ານວັນບຸນຊາງ ຊາງໄສປົວດີ ພັນມຍິງຄົມ ເມື່ອເຮົາທຳບຸນຍັງແລວນຸ້ມູນຈະກຶ່ງຄົນຕາຍໃໝ່ ກິ່ນເຄືດ ສໍາຮັບອາຄົມກາພຄືດມານານແລວ ຈະພູດແສດງໃຫ້ພັ້ງຕ່ອໄປ

ມັນຫຼີຍີເຮັດມາແລວເຮົາກວ່າໂສ່ຄົດເໜືອເກີນ ດີຍ່າງໄຣ ຕີກວ່າເປັນໜາມາກ ໄກມາໄມ້ຮູ້ຈັກໄຫວ້ເຈົ້າອອງ ຮູ້ແຕ່ປະຈົບກິນອ່າຍ່າງເຕີຍວ ວ່ານໄມ່ໄດ້ ໄຫວ້ກີ່ໄມ່ເປັນ ຍັງຂຶ້ນດີກີ່ ເກີດເປັນຄົນນັ້ນແສນປະເສົງພຣະເຫດູໂດ ເພຣະກາຣເກີດມາແຕ່ລະຄົນໄດ້ຮອຍນົດມາຄນະ ១ ຄັນ ຈະຂອເຊີ່ງພຣະບາລີມາພູດໃຫ້ພັ້ງຕ່ອໄປ ອິກໍສ໌ຮົຽຍນົດ ອັນວ່າຮອຍນົດຄືອສ໌ຮົຽວຮ່າງກາຍຄັນນີ້ ຈຸດັກກໍ ມີລ້ອສີ່ ນາວກວ່າຮ ມີທີ່ໄວ້ເສີຍເກົ້າ ສ໌ຮົຽ ມີຮ່າງກາຍເປັນວິອນຮອດ ຈົດຕໍ່ ມີຈິຕິໃຈເປັນເຄື່ອງຍົດ ນຸ້ມູ້ຢານີມີນຸ້ມູ້ຄຸລເປັນໜ້າມັນ ສົດຖາວວິກໍ ມີສົດເປັນໂໂສ່ເພື່ອຮັບຮອດ ກ່ອຍ່າງໜັບດູ ທີ່ຈົງເຮົາມີຮາມາຄນະຄັນທຸກຄົນແລວ ກີ່ໄມ່ນ່າຈະຍົກເທິມເສົມສ້າງຮອດໄຮມາກມາຍ້ັ້ນມາອົກ ໃຊ້ໄດ້ຕີກວ່າຮອຍນີ້ມາເປັນໃຫຍ່ ຮອຍຄັນນີ້ຂີ່ໄປນິພພານໄດ້ນະທ່ານຜູ້ມີເກີຍຮົດ ແຕກີ່ຕ້ອງຂຶ້ນອູ່ກັບໂໂສ່ເພື່ອຮັບຮອດແລວໜ້າມັນ ລ້າໂໂສ່ເພື່ອຮັບຮອດເກັ່ງ ໄມ່ຕ່າງເຫວົວທຽງໄປໄດ້ ກີ່ໄປຖື່ນິພພານ ທີ່ອມີໃຈນັ້ນໜ້າມັນໄມ່ໜົມດ ສັ່ງສມ້ນໜ້າມັນໄວ້ໄນ້ໃຫ້ຂາດ ອ່າຍ້ັ້ນເກີຍຈ ໄສ່ນາຕາຣເຕີມໜ້າມັນ ຂອໂມໜັດໄທ້ຂ້າຍໃສ່ນາຕາຣພຣະ ໄມ່ໄທ້ພຣະເນຮອດຕອຍກາມາກເຕີຍວຈະສຶກເສີຍໜົມດ ກາຣທຳນຸ້ມູນເປັນກາຣສັ່ງສມ້ນເກັ່ນໜ້າມັນຮອດໄວ້ໃຊ້ ຄົນເຮົາທີ່ຈະຕາຍ ១ ເພຣະໜົມດອາຍຸ ២ ເພຣະໜົມດນຸ້ມູນ ໜົມດອາຍຸ ດົນເຮົາອາຍຸ ១០០ ປີເປັນກຳຫັນດໃນຮວ່າງຈວນ ១០០ ປີກີ່ຕາຍແລວ ອ່າຍ້ັນ ພົມພາຍ ບຣີຕີ ທ່ານອາຍຸ ៨៣ ແກ່ກວ່າອາຄົມກາພ ៣ ປີ

รถคันนี้ ถ้าเราฝึกใช้เพื่อรีไว้ให้ดี เตรียมน้ำมันไว้ไม่ให้ขาด ไปถึงนิพพานได้ ถ้าไม่อยากไปนิพพานไว จะไปชุมเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ เมืองอินทร์เมืองพระมหาสนุกสุขสนายเหมือนกัน ซึ่รถคันนี้แหล่ไปชุม โดยเฉพาะรถคันนี้ไม่ได้ซื้อ ได้มาเอง บุญบันดาลมาพร้อมกับเกิด ซึ่งคนโบราณเขาเรียกว่าบุญวาสนา รถบางคันก็ดี บางคันก็ไม่สมบูรณ์ เพราะเจ้าของที่สร้างรถไม่สมประกอบ

ที่กล่าวมานี้ว่าถึงเรื่องสมบัติใจคือแก่นคน เอาศาสนารสร้างใจให้ใจทรงธรรม ส่วนเปือกคนคือกายนั้น ใช้สถาบันชาติสร้าง ถ้าชาติได้เป็นหลักฐานมั่นคง ดำรงอยู่โดยดี ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและทำมาหากินได้สังคมสงบ ชาตินั้นก็จะทำให้ราชภูมิพลานามัยสมบูรณ์ คนที่มีจิตใจเป็นนักประชัญญา มีร่างกาย พลานามัยสมบูรณ์ก็ซึ่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์แล้ว คือแก่นคนก็เฉลียวฉลาดเป็นนักประชัญญาชั้นตีต คนใช้คือรถได้แก่ร่างกายก็มีพلانามัยสมบูรณ์ ใช้ให้ทำอะไร ก็ได้ และจะเป็นอย่างนี้ได้ชาติต้องเป็นปกติมีหลักฐานมั่นคง บ้านเมืองเป็นปกติ ถ้าบ้านเมืองไม่ปกติ บ้านแตกสาหัสกราด เช่น ประเทศกัมพูชา และลาว ปัจจุบันนี้ นำส่งสารจริงๆ อาทิตยภาพเคยไปเยี่ยมค่ายอพยพชาวลาวทางหนองคาย ชาวกัมพูชาทางอรัญประเทศ พวคนี้โดยมากไปอยู่ญี่ปุ่นรวมเมริกาเป็นจำนวนมาก อาทิตยภาพเสียดายคนไทยด้วย อยากให้เว็บนี้เป็นต้นเมืองไทย ก็ไม่มีสิทธิ์จะทำได้ พวคนไทยด้วย ไม่ใช่ผิดคำ แต่ชอบบุ่งผิดคำ เครื่องประดับตกแต่งคำ แต่ผิดขาวสะอาด จะพยายามว่าคุณไทยอีสานด้วยซ้ำไป

ข้อนี้ที่ได้สนใจกับท่านรัฐบุรุษอาวุโส จะช่วยกันสร้างชาติโดยเอาศาสนามาสร้างใจ เอาสถาบันชาติมาสร้างกาย แล้วอาทิตยภาพยังให้เรียนท่านว่า ยพนฯ เป็นฝ่ายอาณาจักร จงสร้างชาติตามหลักการก็แล้วกัน คณะสังฆซึ่งเป็นฝ่ายพุทธจักรจะช่วยสร้างศาสนา

เพื่อที่จะสร้างคนให้สำเร็จตามเป้าหมาย อาทิตยภาพจึงจัดส่งพระภิกษุที่มีสมรรถภาพ ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้เพิ่มเติม คือจัดส่งไปศึกษาอยู่พม่า อินเดีย ศรีลังกาและญี่ปุ่น ทำไปทำมาในที่สุดก็ถูกจับเข้าคุก หาว่าเป็นหัวหน้า

คอมมิวนิสต์ เลยเป็นอย่างนี้ไป เพราะคนเราไม่เหมือนกัน หรือว่าชาติบ้านเมือง สะกดคนให้ไม่สมประกอบ ตาสั้น หูสั้นก็เป็นได้ มีแสงสว่างไม่จำเจง เห็นคนดี เป็นคนเลว เห็นคนเลวเป็นคนดี ถ้าเราได้คนอย่างนี้เป็นผู้นำเป็นผู้สร้างชาติบ้าน เมือง ก็นับว่าเป็นกรรมของชาติ

ตามที่กล่าวมาแล้ว อัตมภพเสียดายท่านรัฐบุรุษอาวุโส ที่ว่าเสียดายนั้น ก็คือเสียดายความรู้ความสามารถของท่าน ถ้าท่านได้อยู่ได้เป็นที่ปรึกษาหารือกัน ถึงท่านจะแก่ชราแล้วสติปัญญาท่านก็ยังดี เมื่อตัวก็ได้เรียนถ会同กันผู้หญิงได้ ความว่า ท่านเป็นหนังสืออยู่ดีๆ ก็ถึงแก่อสัญกรรมอย่างกระทันหัน หมอดรั่งกี ชมว่าตายดีจริงๆ ก็คนมีบุญย้อมตายงามตายดี เป็นไปตามธรรมชาติของหลัก ธรรม นำเสียดายอยู่อันหนึ่งก็คือว่า ขณะที่ พวกฯ ยังเป็นหนุ่มแข็งแรง เคลียว คล่อง ประเทศไทยเราจะไม่ให้โอกาสแก่ท่านบริหารราชการ ให้ท่านหนึ่งไปเสีย อันนี้นำเสียดาย ถ้าเราเปิดโอกาสเปิดทางให้ท่านได้สร้างประเทศชาติไปตามหลักการ เช่นใจว่าขโมยจะน้อยลงหรือหมดสิ้นไป

ท่านผู้พึงเห็นใหม่ว่า เพราะเราไม่ได้อาสา nama สร้างใจ ขโมยจึงเติมบ้าน ที่ว่าการที่จะอาสา nama สร้างคนนั้น ศาสนาพุทธมี ๓ ขั้น ขั้นที่ ๑ ปฏิบัติศาสนา คือเรียนพระไตรปิฎก ขั้นที่ ๒ ปฏิบัติตศาสนา คือเจริญสมถกัมมัฏฐานและ วิปัสสนา กัมมัฏฐาน ขั้นที่ ๓ ปฏิเวชศาสนา คือการได้บรรลุธรรมผลเป็นพระโสดา ศิกิทาคा อนาคตา อรหันต์ คนเราถ้าได้อาสา nama สร้างจิตใจให้เป็นใจคนก่อน ต่อไปค่อยเลื่อนให้เป็นใจเทวดาใจพระอริยเจ้า ประเทศไทยของเราก็จะเจริญไป ในทางที่ดี เมื่อ ๓ ปีมาแล้ว อัตมภพได้มีโอกาสไปประเทศไทยสัมมาร์ตแลนด์ ที่ นั่นไม่มีข้อมูลเลย อัตมภพไม่พูดถึงเรื่องข้อมูลเลย อยากรู้ ก้าวเข้าจะถาม ในสมัยนี้ประเทศไทยสัมมาร์ตแลนด์ก็หายไม่ได้ แต่ประเทศไทยรัฐอเมริกามีมาก ประเทศไทยสัมมาร์ตแลนด์อนุโมทนา บ้านไม่ต้องมีรั้ว ปลูกต้นไม้แทนรั้ว ลืมของไว้ ตามรอกเมล็ดก็ส่งคืนให้ถึงบ้านเลย

เวลาเห็นจะหมดแล้ว ในโอกาสนี้ อาทิตย์ภาพได้ทราบว่าคณะกรรมการศิลปะฯ
มุ่งเน้นการพัฒนาและแสดงความกตัญญูต่อชาติธรรมแด่ดวงวิญญาณของ
ท่าน ทั้งสัมภึติและสัญกรรมครบ ๗ วัน ครบ ๕๐ วัน แทนที่จะทำวันเดียว นี่ยัง
จะมีต่อไปอีก นานๆ ไม่ทราบสาเหตุการมากเหลือเกิน แต่ที่มาพูดวันนี้ก็คือรัชกาล陛下^๒
ทรงดำรงอยู่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเปรีด พนมยงค์ พากันได้สร้างสุกให้ดีๆ ตามหลัก
การ อย่างไปตอนกันเสียหมด ไม่พูดว่าเป็นบุญหรือบาป แต่ว่าเป็นการกันนัก
ประชาราษฎร์ให้มีโอกาสได้เกิด การตอน นักประชาราษฎร์ไม่มาเกิดเป็นคนที่หนึ่ง เพราะ
เหตุใด เพราะพ่อแม่ยังคงทางอยู่ บุตรคนแรกๆ จึงไม่ผลัด ไปผลัดคนหลังๆ
ถ้าไปตอนเสียหมดแล้ว สุกดีๆ ไม่มีโอกาสได้เกิด ชาติเราจะเป็นอย่างไรถ้ามีแต่
คนโง่ๆ เกิดมาหากัน ดังนั้น อาทิตย์ภาพจึงได้เชิญคำสุภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องสร้าง
สุกของนักประชาราษฎร์ดับโลภผู้หนึ่งมาแสดงไว้ ณ ที่นี่ว่า “แม่ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยง
สุกที่มีสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด ความสามารถ และมีพละนามัยสมบูรณ์
นั้น ซึ่อว่าได้ทำหน้าที่กรณีก็ให้แก่ประเทศชาติอย่างดียิ่ง สุกผู้มีคุณลักษณะ
ดังกล่าวจัดเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติ และรับใช้สังคมได้เป็นอย่างดี” ดังนี้

ที่สุดนี้ ขอเชิญชวนคณะกรรมการศิลปะฯ มุ่งเน้นการพัฒนาและแสดงความกตัญญู
แด่พากันน้อมจิตใจอันประกอบไปด้วยบุญกุศลนี้ไปถึงดวงวิญญาณของท่านรัฐบุรุษ
อาวุโสเปรีด พนมยงค์ ในปริโลก และขออัญเชิญดวงวิญญาณท่านรัฐบุรุษอาวุโส^๒
โปรดได้รับทราบว่าขะณะนี้คือคณะกรรมการศิลปะฯ มุ่งเน้นการดำเนินการให้อยู่ ขอ
ได้โปรดส่งดวงวิญญาณมารับทราบและอนุโมทนา ขอให้กุศลผลบุญนี้จงสำเร็จ
เป็นผลบุญจัจย์อันวายผลลัพธ์ดีๆ ให้ ยพณฯ จงมีความสุขเงรมล้ำรากฐานใน
ภาพที่บังเกิดนั้นๆ จงทุกประการเทอญ

หรือซึ่งบรรจงทำขึ้นอย่างมีความหมายแห่งความรักผูกพันของ
ท่านผู้หญิงฯ กับของบรรดาลูกๆ
ในระหว่างที่ทรงอพยองท่านอาจารย์ไว้ ณ ห้องนอนกบประสงค์
ซึ่งปกติท่านก็มักจะนั่งเล่นอยู่ตรงนี้

ธ ร ร ม ก ဂ า ช օ ง
พระธรรมโภคชาจารย์*
(พุทธาสภากุ)

ท่านสาครนั้นผู้มาร่วมสันนิบาตในการบำเพ็ญหักษิตานุปทานกิจ อุทิศแด่
ท่านรัตนบุรุษอาวุโส บรดี พนมยงค์ ในวันนี้ทั้งหลาย

อาทิตย์ของโอกาสกล่าวคำอนุโมทนาร่วมด้วยในการกุศลหักษิตานุปทานกิจ^๑
ในวันนี้ เป็นที่ระลึกแก่ท่านผู้นั้น ในความรู้สึกของอาทิตย์ ท่านรัตนบุรุษอาวุโสเป็น^๒
ผู้สอนใจในพระพุทธศาสนา ในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้กันสมัย ท่านเพอใจ^๓
ในกิจการของสวนโมกข์ จนถึงกับได้ขอร้องให้อาดมา มาแสวงหาที่เพื่อจะจัด^๔
สวนโมกข์ขึ้นในจังหวัดอยุธยา และเมื่อได้แสวงหาจนสุดความสามารถแล้ว ก็ไม่^๕
พบสถานที่ที่อาจจะทำได้ เป็นอันว่ายกเลิกไป ถ้าหากสถานที่นั้นได้ ก็จะมีสวน^๖
โมกข์อีกแห่งหนึ่งในจังหวัดอยุธยาเป็นแน่นอน

สำหรับอาทิตย์ได้รับคำขอร้องจากท่านผู้นี้ ให้ทำทุกอย่างเพื่อการเผยแพร่^๗
พระพุทธศาสนาที่กันสมัย อาทิตย์ได้สนใจความประสงค์อันนี้ พยายามทำ^๘
หนังสือหนังหาทุกแห่งทุกมุมที่จะสนองความประสงค์อันนั้น เท่าที่เห็นๆ กันอยู่แล้ว^๙

* ขoduleแสดงธรรมกถา คำร่างสมณศักดิ์ที่พระเทพวิสุทธิเมธี

ในบันทึกนี้ และได้สนองด้วยการแสดงปาฐกถาครั้งหนึ่ง เรียกว่า “พุทธธรรมกับประชาธิปไตย” ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ไปร่วมพังงานตลอดเวลา

หนังสือบางเล่มที่ทำขึ้นเป็นที่สนใจเป็นพิเศษคือหนังสือ ปฐมสมโภชสำหรับคนไทยทุกส่วน ท่านออกปากว่าไม่เคยครองเรือน ไม่เคยมีชีวิตครองเรือน ทำไมบรรยายได้ลักษณะอย่างกันคนมีชีวิตครองเรือน อาทماก็ไม่ได้ตอบ เพราะว่าเกรงใจ แต่เดียวโน้มถี่ในที่ลับหลังเช่นนี้ ก็จะตอบ เสมือนกับมีการตอบในครั้งนั้นว่า อาทมามีการครองเรือน มีการสมรส สมรสกับภรรยา ภรรยา ที่เรียกกันว่านางฟ้า กล่าวคือพระไตรปิฎกที่เกิดจากตอกนิว กล่าวคือพระไอยชร์แห่งพระพุทธเจ้า ผู้เป็นคอมแท่งมุนี จงผู้กรัดจิตใจของข้าพเจ้าให้ยินดีอย่าสูสร่าง แล้วอาทมา ก็มีชีวิตสมรส ก็ยังมีชีวิตสมรสอยู่จนกระทั่งเดียวโน้มถี่ที่เรียกว่า ภรรยา ดังนั้นขอให้อธิบายว่ามีทางที่จะบรรยายความรู้สึกอันนี้ได้เท่ากัน ท่านรัฐบุรุษอาวุโสยังขอร้องให้อาตามาช่วยแต่งบทเพลง สำหรับพุทธบริษัทจะได้มีเพลงร้องกับเขาน้ำเสียงมีอนาคตนา้นๆ ข้อนี้อาทมาจันบัญญา จนบัญญา ทำไม่ได้ แต่งเพลงไม่เป็นนี้เรียกว่าส่วนที่เกี่ยวกับอาทมา ก็มีความหมายมาก จนถึงกับรู้สึกว่าจะต้องมาร่วมอนุโมทนา ด้วยความรู้สึกอันแท้จริง

ที่นี้เท่าที่เกี่ยวกับประเทศไทย ครุฑ ก็ยอมรับกันทั่วไปว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโส เป็นผู้กระทำ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงกระทำให้วิญญาณแห่งประชาธิปไตยสำเร็จออก มาเป็นรูปธรรมในประเทศไทย โดยเฉพาะก็คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากราชอาชีปไตยมาเป็นประชาธิปไตยนั่นเอง เป็นกิจกรรมที่ครั้งกันทั่วไปหมด อีกประการหนึ่ง ท่านได้ทำให้กฎหมาย ระบบกฎหมายของไทยที่ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ นานาชาตินั้น ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ก็ได้ปรับปรุงให้กฎหมายไทยสมบูรณ์ จนเป็นที่ยอมรับเดียงบ่าเดียงไหหลักกับอารยประเทศทั้งหลาย เป็นความสำเร็จอันสูงสุด และอีกประการหนึ่งก็เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำให้พันธสัญญาร่วมรับกับภูมิภาคเป็นโมฆะไปโดยตลอด ประเทศไทยไม่ต้องเป็นผู้แพ้สงคราม เมื่อตนกับว่ารอตปาก เหยี่ยวปากกามาได้ เมื่อตนในขณะสำคัญ ซึ่งเคยมีมาเป็นระยะๆ ในประเทศไทยเรา

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำกิจกรรมเกินค่าของการที่จะเรียกว่ารัฐบุรุษอาวุโส ด้วยช้าไป สิ่งที่สำคัญพิเศษสูงสุดอีกอย่างหนึ่งคือการระลึกถึง คือท่านรัฐบุรุษ อาวุโสต้องรับเคราะห์ ด้วยการถูกขับออกจากประเทศไทย เพราะเสนอถังธงสังคมนิยม เพื่อเป็นหลักการปกครองประเทศไทย เมื่อเขามาเมืองด้วย เพราะไม่เข้าใจ ความหมายของคำว่าสังคมนิยม ก็เลยต้องพ่ายแพ้ ถนนข้อนี้อาทماภิได้รับ เคราะห์ หรือกำลังได้รับเคราะห์อย่างเดียวกัน คือเสนอหัวใจของสังคมนิยมว่า เป็นหัวใจของทุกศาสนา ทุกศาสนาสอนลัทธิสังคมนิยม ให้รักกันอย่างเพื่อน ก็ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จนนายทุนรักกรรมกร กรรมกรรักนายทุน คนมั่งมีรักคน ยากจน คนยากจนรักคนมั่งมี ลัทธินี้เรียกว่าธรรมมิกสังคมนิยม อาทماภัยขอ ยืนยันอยู่ว่า เป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้เสนอหลักการ อันนี้ขึ้น แต่กลับได้รับผลตอบแทนคือต้องถูกขับออกจากประเทศไทย เป็นที่น่า ประหลาด น่าอัศจรรย์ น่าเศร้า หรือน่าอีโรทึ้งหมด อาทมาภิฝาดความรู้สึก อันนี้ไว เป็นที่ระลึกแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส อาทماภัยจะพยายามให้ลัทธิธรรมมิก สังคมนิยมเข้ามาอยู่ในหัวใจของประชาชนทั้งหลายให้จนได้ แล้วก็จะได้เป็น หลักเกณฑ์สำหรับมนุษย์ทั้งโลก จะอยู่กันอย่างเป็นเพื่อน ก็ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน

อันนี้ขออนโนมานในการเสียสละอย่างสูงสุดของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ขอ อนุโมทนาไว้ในที่นี้ ให้เป็นที่ปราภูชัดเห็นอสิ่งอื่นได และขอให้ถือเสมอหนึ่ง ว่าท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ร้องเตือนเราทั้งหลายว่า ขอให้ใช้ลัทธิวิญญาณสังคมนิยม รักสิ่งที่มีชีวิตอย่างเพื่อน ก็ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จนกระทั่งกรรมกรรักนายทุน นาย ทุนรักกรรมกร คนมั่งมีรักคนจน คนยากจนรักคนมั่งมี รักลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน รักลงไปถึงสิ่งมีชีวิต เช่น ต้นไม้ เป็นต้น ไม่มีการทำลายสิ่งที่มีชีวิตอย่างโง่เขลา อีกต่อไป เพราะมีวิญญาณแห่งธรรมมิกสังคมนิยม

ขอพวงเราทั้งหลายจะได้อันโมทนາในการเสียสละของท่านรัฐบุรุษอาวุโส
อาทิตมากอ่อนโมทนາในการกระทำในวันนี้ ด้วยอาศัยคำว่า จตตาโร ธรรมชาติ อาชญาณติ อาชญาณ โภณ สุข พล ขอให้ธรรมะอันประเสริฐสืบประการคือ อาชญาณ
ธรรมะ สุข พล จงเจริญงอกงามแก่ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนๆ โดยไม่มีความ
ขาดตกบกพร่อง คำอันโมทนາ เอว กีมีด้วยประการจะนี้

ธรรมกสถาน บันทึกเสียงมารจากสวนโมกข์พลาaram จ.สุราษฎร์ธานี ให้สาสุขนท์ไปฟัง ณ กองบังคับ
การตำรวจน้ำ บางนาเกเรง จ.สมุทรปราการ ก่อนอัญเชิญอธิราชท่านรัฐบุรุษอาวุโส บริเต็ พนมยงค์
ไปถอยที่อ่าวไทย ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

ท่านผู้หญิงฯ พร้อมด้วยลูกกรุํ และญาติสนิท อธีโนนแດ เพื่อแสดงความcarava
ในขณะเคลื่อนศพผ่านเข้าสู่มาปานสถาน แบร์ ลาแซส

อิกมุหม่นี่งภายในมาปานสถาน แบร์ ลาแซส กรุงปารีส
หลังจากเคลื่อนศพของท่านรัชบุรุษอาญูโใส บรีดี พนมยงค์ เข้าสู่เตาเผา

ປາສູກຄາຫາມຂອງ
ພຣະມຣມໂກສາຈາຣຍ*
(ປ້າສູການນະທິກຸຊ)

ເຈົ້າພຣມຢາຕີໄມພຸກຂບບັນດາທັງໝາຍ ທີ່ມາປະຊຸມ ເພື່ອເປັນເກີຍຕີແກ່ທ່ານ
ຮັບຮູບຮາຊາວຸໂສ ທ່ານປຣີ ພນມຍົງຄ ຜຶ່ງໄດ້ດຶງແກ່ອນນິຈາກຮມທີ່ກຽມປະເທົ່າ
ການພາປານກິຈສົງລະວົງກາຍຂອງທ່ານທີ່ນັ້ນ ໃນວັນພາປານກິຈ ອາດມາກີໄດ້ໄປຮ່ວມດ້ວຍ
ດ້ວຍຄວາມນັ້ນເອີ້ນ ເພວະໄດ້ເດີນທາງໄປທອດຜ້າປາທີ່ປະເທດອັງກຸນ ຈຶ່ງໄດ້ຮັບອາກາສ
ໄປຮ່ວມພາປານກິຈໃນວັນນັ້ນ ເປັນກາພທີ່ປະກັບໃຈທີ່ຄົນໄທທີ່ອູ້ຢູ່ໃນປະເທດຍູໂປຖຸກ
ປະເທດ ໄດ້ມາຊຸມນຸ່ມກັນເປັນຈຳນວນມາກາມຍ ປະມານ ۴۰۰ ກວ່າຄຸນ ເຈົ້າທີ່
ປ້າສູກກິຈປຣີ ຜຶ່ງເປັນທີ່ເພາະພ ຕ່າງໄດ້ພຸດໜີ້ນວ່າຍັ້ງໄມ່ເຫັນສົມໄດ້ມີຄົນມາກາມຍ
ອຍ່າງນີ້ ດີອັນເຂົ້າເພາະພກັນໄມ່ຕ່ອຍມີຄົນ ແຕ່ນີ້ເມື່ອທ່ານປຣີດຶງແກ່ກໍຣມ ຄະນະ
ລູກຄືຍ ມິຕຣ ຢາຕີທີ່ເຄົາພົກໄດ້ໄປຮ່ວມກັນອຍ່າງແໜ້ງແຮງ

ທ່ານເອກັນຮາຫຼຸດປະຈຳກຽມປະເທົ່າ ຕົວຄຸນໂລວາຫ ສຸກວິວາຫຖຸພຸພົມ ໄດ້ເອາ
ໄຈໃສ່ຂ່າຍເຫຼືອຍ່າງແໜ້ງແຮງ ອາດມາເນື່ອໄດ້ໄປພັກທີ່ກໍ່າເນີຍບຸກທ່ານກີເລື່ອເພື່ອຕ້ອນຮັບ
ເປັນອຍ່າງດີ ໄກຮັດໄປເທິວເຕີວັດບູນດູເມືອງ ເລາທຳກາຣເພາະພກົກພຣອມເພື່ອຍັງກັນໄໝ

---

* ຂອບແສດງປາສູກຄາຫາມ ຕ່າງສມຄຫັກທີ່ພຣະຫັນທຸນນີ້

ชั้นใจ เผาเศรีแล้วก็เก็บอัญชาตุไว้ที่กรุงปารีส เวลาผ่านมาปี ๒๖ ๒๗ ๒๘ ปีนี้ ๒๙ ก็ได้นำกลับมาประเทศไทยตามความตั้งใจของท่าน ที่ให้นำอัญมิประเทศไทย แล้วก็เอารังการไปลอยที่ในทะเล ไม่ต้องการให้เก็บไว้ แต่ให้ไปลอยในทะเลต่อไป

เจ้าภาพคือห่านผู้หญิงก็ได้กระทำตามเจตจำนงทุกประการ ได้นำอัญชาตุ มาถึงดอนเมือง เมื่อเวลาสัก ๖ โมง ๕๐ นาที ประชาชนผู้เดียวพคิดถึงในความงาม ความดีของท่าน ก็ได้ไปต้อนรับกันอย่างแข็งแรง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่อยู่ด้วยแต่ ๔๕-๕๖ กีอุตส่าห์ที่อ่องมากยืนรับกันเข้าด้วยคุณหลวงชั่รธรรม (หลวงธารน้ำหวานสวัสดิ์) เดินไม่ถ�นัด เข้ามาพอดี อاثมาเดินออกไปเห็นเข้าว่า โอ...คุณหลวงอุตส่าห์มา (คุณหลวงบอกว่า) ผุมต้องมา เพราะว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันมานาน อاثมา ได้บอกว่ามีที่นั่ง ให้คุณหลวงนั่ง (คุณหลวงบอกว่า) ไม่ต้อง ผุมยืน ท่านได้ยืน ต้อนรับอยู่จนกระทั่งอัญชาตุออกมากขึ้นรถ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดประดับ ประดาด้วยดอกไม้อ่อนย่างสวยงามเรียบร้อย อاثมาก็ออกมากขึ้นรถกลับวัดไป ความจริงอاثมาเกิดมาด้วยเมื่อตอนเช้า แต่ว่ามีกิจчинมิตรที่เขานิมนต์ไว้ ก็ต้องไปทำให้ เขานอนอย เสร็จแล้วก็ได้เดินทางมาหลังเพล

เมื่อวันที่วางศิลาฤกษ์สร้างอนุสรณ์หลังนี้ ก็ได้มาร่วมด้วย มาปฐกฯ มา ครัวนี้ได้เห็นอนุสรณ์หลังนี้ สวยงามเรียบร้อยตามแบบโบราณ เป็นการรักษาของ เก่าไว้ให้คนได้มาดูชม สถานที่นี้ก็จะเป็นบ้าน เป็นอนุสรณ์ เพมื่อกับบ้านคนที่ ทำประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมืองทั้งหลายในประเทศไทยและวันตก เช่นบ้านเชคสเปียร์ ซึ่งเป็นบ้านเก่าๆ ไม่สวยไม่งามอะไร แต่เขาก็รักษาไว้ด้วยดี ให้คนได้ไปเที่ยวไปชม บ้านยอร์ช วอชิงตัน ที่ประเทศอเมริกา เขาก็รักษาไว้เป็นอนุสรณ์ ทุกสิ่งทุกอย่างมี อยู่ในบ้านนั้นให้คนได้ไปดูไปชม

เมื่อพฤษภาคมปีก่อน อاثมาไปอเมริกาที่ซิตาโก ก็ได้ไปเยี่ยมบ้านลินкор์น ที่เมืองสปริงฟิลด์ เขาก็ทำไว้ในตู้น้ำชา ไม่ใช้บ้านสวยงาม ไม่ใหญ่โตอะไร แต่ว่า เขาก็รักษาสภาพดังเดิมไว้ เพื่อให้คนได้ไปดูว่าลินкор์นอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายปี

ตั้งสำนักนายความอยู่ที่นั่น ต่อมาสมัครเป็นประธานาธิบดี เป็นประธานาธิบดีที่ ยากจนคนเดียวในเมริกา คนอเมริกันที่เป็นประธานาธิบดี ส่วนมากเป็นลูกหลาน เศรษฐีมีทรัพย์สมบัติ แต่สินค้ารุนแรงไม่ได้เป็นลูกท่านหลานเชออะไร เป็นคน ธรรมชาติ ฐานะก็ไม่มีดี แต่ว่าท่านก้าวขึ้นไปสู่ความเป็นประธานาธิบดีได้ด้วย คุณธรรมเป็นครั้งแรก และสมัครครั้งที่สองก็ยังได้ แต่ถูกอันซพลาทำร้ายจนถึงแก่ กรรมไป ก็เหมือนกับบุคคลที่ไม่ตาย เพราะเขาสร้างอนุสรณ์ไว้เป็นเครื่องเตือนใจ

ท่านปรีดี พนมยงค์ ของพวกเราทั้งหลาย ท่านก็เกิดที่ตรงนี้ ที่บ้านนี้ เดิมโตที่นี่ เรียนหนังสือที่จังหวัดพระนครหรืออยุธยา แล้วก็ไปเรียนต่อกรุงเทพฯ ปรากฏว่าเรียนดี จนได้เข้าเรียนกฎหมาย เรียนเนติบัณฑิตได้เมื่ออายุ ๑๙ ท่านนั้น ก็นับว่าสมองดี มีความรักการเรียน ขยันเอาใจใส่ ติดก้าวหน้า เมื่อ เรียนได้ก็เข้าทำงาน ต่อมาได้รับทุนไปเรียนต่างประเทศได้ ก็ไปเรียนที่กรุง ปารีส ไปเรียนต่างประเทศก็ได้เห็นระบบธรรมเนียมประเพณีของชาวต่างประเทศ ในทางการบ้านการเมือง ก็มีความคิดผันแสลดเวลาว่าบ้านเมืองของเรามาจะเปลี่ยนแปลงให้ก้าวหน้า

การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องเปลี่ยนระบบบางอย่างจึงจะทำได้ ก็เลยคิดในเรื่อง นี้ อยู่ต่อมาเกือบกับเพื่อนหลายคน ก็มีความคิดเห็นร่วมกันทั้งหมด ดูเหมือน ๕ คน หรือ ๑๐ คน ที่ถ่ายรูปร่วมกันไว้ ปรึกษาหารือกันที่โรงแรมเล็กๆ ในกรุงปารีส ร่วมแรงร่วมใจกันคิด ร่วมแรงร่วมใจกันทำ แต่ว่าความคิดชั้นนำมายุ่งที่ท่าน ปรีดี พนมยงค์ ท่านเป็นต้นคิด เป็นผู้ริเริ่มในเรื่องนี้ แล้วก็กลับมาเมืองไทย ความจริงนั้นเกือบจะเรียนไม่สำเร็จ เพราะว่าเป็นคนรักความยุติธรรม อะไรที่ ไม่ถูกต้องจะเป็นธรรม ก็มักจะคิดคัดค้านโดยแบ่ง ก็ไปคัดค้านท่านเอกสารราชฎรเข้า ก็เกิดการขัดกัน ท่านเอกสารราชฎรก็เขียนจดหมายรายงานมาให้เรียกกลับ แต่ว่า คุณพ่อเสียง พนมยงค์ ได้กำหนดสืบทูลเกล้าฯ พระบปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เรียนไก่ลั้ จะจบแล้ว ขอให้เรียนต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีคุณธรรมมาก เหมือนกัน ท่านเห็นว่าควรจะเรียนให้จบ เพราะไก่ลั้จะจบแล้ว ก็กลับเมืองไทย

มาเมืองไทยก็มาเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย เพาะลูกศิษย์ขึ้นเป็นจำนวนมาก ลูกศิษย์ของท่านก็ได้ทำงานราชการ เป็นประโภชันแก่บ้านเมืองมากมาย จนกระทั่งวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะยังไม่เรียบร้อยตามที่ได้ตั้งใจไว้ ท่านก็ประราภว่า มันคงจะไม่สมบูรณ์เรียบร้อยในชีวิตของท่าน แต่ว่าได้ปลูกต้นไม้ประชาธิปไตยลงไว้ในพื้นแผ่นดินไทยแล้ว คนอื่นเขาก็จะได้รดน้ำพรุนดินต่อไป ให้เจริญงดงามต่อไป แต่ว่าต้นประชาธิปไตยของประเทศไทยมันเป็นบอนไซ ยังไม่เจริญเติบโตงอกงามตามที่ท่านต้องการ เพราะมีบุคลากรบางประเภทที่ไม่หวังแก่ประชาธิปไตยส่วนรวม แต่ว่ารักชาติจนน้ำตาไหลลงหน้า แสงหาประชาธิปไตยส่วนตัวเสียเป็นจำนวนมาก ผลดีเปลี่ยนกันเข้าไปแสวงหาผลประชาธิปไตยได้คิดถึงความก้าวหน้าของบ้านเมือง จึงหึงๆ งอๆ เป็นประชาธิปไตยบอนไซอยู่จนบัดนี้

ความจริง ถ้าเราตั้งใจกันจริงๆ ตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเวลานี้ ๕๕ ปีแล้ว คนก็จะตื่นตัวก้าวหน้าพอสมควร แต่ว่าไม่ได้ปลูกใจ ไม่ได้อบรมไม่ได้สอนเรื่องประชาธิปไตยให้คนรู้อย่างแท้จริง คนก็ไม่รู้ ไม่รู้จุดหมายของความเป็นประชาธิปไตย เลือกผู้แทนก็ยังไม่เป็น คือเขามิรู้ว่าจะเลือกคนอย่างไร ท่านผู้แทนเองก็ไม่รู้ว่าควรจะออกประชาชนอย่างไร จึงบอกไปว่าถ้าเลือกดัน ฉันจะสร้างถนน ฉันจะชุมชน ฉันจะสร้างน้ำ สร้างน้ำ มันไม่ใช่หน้าที่ของผู้แทนราษฎร ผู้แทนราษฎร มีหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ คือ ออกกฎหมาย ควบคุมการทำงานของรัฐบาล ไม่ใช่มีหน้าที่ไปบุดคลองจ่องถนนเหมือนทหารของพระราม ไม่ใช่ แต่ว่าไปบุกเข้าอย่างนั้น ครั้นได้เป็นแล้วก็ทำไม่ได้ เมื่อทำไม่ได้แล้วประชาชนก็เบื่อหน่ายไม่ชอบใจ หาว่าผิดจatalb ตะแลงไป

นี่ก็เพราะว่าความไม่เข้าใจในเรื่องการเมืองอย่างถูกต้อง ไม่ได้ทำให้มันถูกแต่ทำเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยแก่ตน คนเราเมื่อคิดทำอะไรเพื่อตนแล้ว มันก็ไม่ก้าวหน้า แต่ถ้าคิดเสียสละเพื่อส่วนรวมแล้ว ก็จะเกิดความก้าวหน้าต่อไป อันนี้ยัง

บกพร่องกันอยู่ ยังไม่สมบูรณ์เรียบร้อย เพราะเราไม่ได้อบรมสั้นสอนกัน เครื่องมือ มันมีเยอะแยะ วิทยุก็มี โทรทัศน์ก็มี โรงพิมพ์ของรัฐก็มี นักเขียนก็มีเยอะแยะ แต่ก็ ไม่ใช่เครื่องมือเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์แก่ระบบประชาธิปไตย คนจึงยังไม่รู้ ยัง ไม่เข้าใจถูกต้อง อันนี้ผู้ที่ตั้งใจเปลี่ยนมา คงไม่สนับสนุนในสิ่งที่ตนได้เปลี่ยนมา แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะความตั้งใจที่จะทำนั้นมีอยู่มาก เป็นคนมีหัว มีสมอง มีปัญญา มีความสามารถ แต่ไม่มีโอกาสจะรับใช้ประเทศชาติ

ก็เรื่องการเมืองที่เห็นแก่ตัวกันนั้นแหล ไม่ใช่อะไร ท่านจึงต้องออกจาก ประเทศไทยไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อหลีกภัยชีวิตไว้ก่อน มีโอกาสจะได้ย้อนกลับ มาทำงานกันใหม่ แต่ก็ไม่มีหวังที่จะมาได้ น่าเสียดายคนดีๆ มีปัญญา ไม่มีโอกาส จะรับใช้ประเทศชาติ จะทำงานให้แก่ชาติแก่ประเทศ เศรษฐกิจการเมืองก็ไม่ดีขึ้น เพราะว่าคนมีความรู้จริง สามารถจริง ทำจริงเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมนั้นไม่มี โอกาสจะได้ทำ คงมีโอกาสจะทำก็ทำไปตามเรื่องตามราว ไม่มีความคลาดในเรื่อง นั้นๆ แก้ไขปัญหาไม่ค่อยจะได้ ดังที่เราเห็นกันมาตลอดเวลา อันนี้เป็นเรื่องน่า เสียดาย

จะพูดว่าเป็นเรื่องความอาภัพของบ้านเมืองก็พูดได้ ความอาภัพของบ้านเมือง ที่คนดีไม่สามารถจะรับใช้แผ่นดินนี้ได้ ต้องระเหรร่อนไปอยู่ต่างประเทศ แต่ว่า คุณงามความดีทั้งหลายที่ได้ทำไว้ในรูปต่างๆ ในฐานะที่มีหน้าที่อันใด ท่านก็ทำ หน้าที่นั้นอย่างสมบูรณ์ ทำจริง รักงาน ขยันเอาใจใส่ ใช้ปัญญาคิดดี เพื่อทำ หน้าที่นั้นให้ก้าวหน้า ไม่ว่าอยู่ในตำแหน่งใด หน้าที่ใดต้องมีการเปลี่ยนแปลง ต้อง มีการพัฒนาให้สิ่งนั้นก้าวหน้า ไปอยู่กระทรวงการคลังก็มีความก้าวหน้าในด้าน การเก็บภาษีอากร ไปอยู่กระทรวงมหาดไทยก็มีการปรับปรุงระเบียบการปกครอง ทำให้ดีขึ้น มีความก้าวหน้าขึ้น

ไปอยู่กระทรวงการต่างประเทศยิ่งก้าวหน้าใหญ่ เพราะออกไปเจรจาความ เมืองกับต่างประเทศ เพื่อลดความมีบั้นทางสัญญาที่ได้ทำไว้เมื่อก่อน เพราะเมื่อก่อนสัญญาที่เขาทำกันเรานั้น ทำอย่างผู้มีอำนาจกับเด็กตัวน้อยๆ ที่ไม่มีความ

สามารถไว้ บันเข้าตามใจชอบ เราก็ต้องยอมให้บีบ เพราะจะสู้มันก็ไม่ไหว กำลังมันไม่พอ ก็ต้องทนแบบสัญญาที่ไม่ยุติธรรมนั้นมาเป็นเวลานาน ครั้นเมื่อท่านมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็พยายามพูดจาติดต่อกับประเทศไทย ต่างๆ ให้ได้เปลี่ยนสัญญา แม้ว่าถูกให้ออกไปจากประเทศไทยชั่วระยะหนึ่ง ก็ไม่ได้ไปอยู่เฉยๆ แต่ว่าได้อีกโอกาสที่ไปนั้นไปประเทศไทยนั้น ประเทศไทยนี้ ไปคุยกับประเทศไทยนั้นๆ ในเรื่องเกี่ยวกับสัญญาก้างหลายหั้งปวง แม้เข้าให้ออกไปไม่ทำงานชั่วระยะนั้น ก็ยังไปทำงาน เพราะมองเห็นงานอยู่ตลอดเวลา เป็นคนประเภทที่เรียกว่าตื้นตัว ว่องไว ก้าวหน้า ตามหลักการของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าสอนให้เราพุทธบริษัทเป็นคนตื้นตัว เป็นคนว่องไว เป็นคนก้าวหน้า แต่ว่าพวกราที่เป็นพุทธบริษัทในเมืองไทยนี่ ขอภัยเถอะยังไม่ตื้นตัวเท่าได ยังไม่ค่อยจะว่องไวเท่าได ยังไม่ก้าวหน้าเท่าได เรายังล้าหลัง ไม่พัฒนาทัน คนอื่นเขาที่เข้าตื้นพร้อมๆ กับเรา เพราะเรามันตื้นแล้ว ไม่ว่องไว ไม่ก้าวหน้า ไม่วางแผนให้ได

ตื้นตัวนี่หมายความว่า วางแผนให้ดี วางแผนล่วงหน้า จะทำอะไรมันต้องวางแผนล่วงหน้า ไม่ใช่ทำเอาเฉพาะเรื่อง แก็บัญหาเฉพาะหน้า ฝนตกน้ำท่วม จึงคิดแก็บัญหา อะไรอย่างนี้ เข้าเรียกว่าไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า ต้องวางแผนล่วงหน้าหลายๆ ปี ว่าควรจะทำอะไร อย่างไร โดยวิธีใด นี่เรียกว่าตื้นตัว และถึงควรจะทำก็ทำอย่างว่องไว ไม่ได้ทำอย่างเดือชาซักช้า ทำอย่างชนิดว่องไว อยู่ตลอดเวลา ทำเพื่อให้เกิดความก้าวหน้า อันนี้เป็นหลักการของพวกรา พุทธบริษัทควรจะเป็นอย่างนั้น คือต้องตื้นตัวเสมอ ว่องไวเสมอ คิดก้าวหน้าอยู่เสมอ จึงจะได้

ท่านปรีดี พนมยงค์ ท่านตื้นตัวตลอดเวลา คิดวางแผนอยู่ตลอดเวลา ว่า จะทำโดยวิธีใด อย่างใดอยู่ตลอดเวลา แล้ววางแผนล่วงหน้ากับเหตุการณ์อันอาจจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองของเรา ท่านมองการณ์ไกลสายตาฯ มีความคิดก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา จึงทำอะไรอย่างชนิดที่เรียกว่า ทำไว้ล่วงหน้า เตรียม

การณ์ไว้ ถ้าเมื่อมีอะไรเกิดขึ้น จะได้ไม่ลำบากยากจนอะไรมากเกินไป ทำอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา ไปเป็นผู้ประสานการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ตั้งใจทำ ตั้งใจสอน ตั้งใจสร้างชีวิตดีใจของนักศึกษา นักศึกษาธรรมศาสตร์รุ่นนั้น เป็นคนที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ด้วยความงามความดี ออกแบบทำงานเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คือประเทศไทย เพราะตั้งใจรับการอบรมอย่างแท้จริง ผู้ประสานการก็วางแผนด้วยเหมาะสมแก่งานที่ท่านปฏิบัติ ท่านทำงานโดยไม่หวังอะไรมตอบแทน เงินเดือนก็ให้ก็ไม่เอา แต่ว่าเอาไปใช้จ่ายในเรื่องที่ช่วยเหลือสถาบันนั้นต่อไป ท่านเป็นคนพอในเรื่องลักษณะ พอดใจเท่าที่มีที่ได้ ได้เงินเดือนอยู่ในหน้าที่อีนแล้ว เงินเดือนในหน้าที่นี้จะมีจะได้ก็ไม่เอา อย่างนี้เรียกว่าเป็นคนพอ

เมืองไทยต้องการคนอย่างนี้สำหรับร่วมกันทำงาน คือคนประ tekstที่รู้จักพอ แต่เราคนที่ไม่รู้จักพอไปทำงานมันก็ยุ่งเห็บนั้นเอง เพราะคิดจะเอาภันฑ์ตลอดเวลา ทางไหนจะได้ก็ต้องเอา เลิกๆ น้อยๆ ก็เอา มากยิ่งเอาใหญ่ อย่างนี้เขารู้จักคนไม่พอ เมื่อคนไม่พอไม่มีก็ต้องแสวงหาเครื่องประกอบ แต่ความอิมไม่มี ความพอก็ไม่มี พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นตถุ ตฤหదา สมานกิ แม่น้ำคือต้นหัว ไม่รู้จักเต็ม มันพร่องอยู่ตลอดเวลา ถ้าคนไม่ทำงานให้รู้จักอีนมรู้จักพอแล้ว มันก็ยุ่งยากเรื่อยไป แต่ถ้าเป็นคนอิม เป็นคนพอแล้วก็สนับายนั้นใจทำงานโดยไม่คิดอะไร คิดที่จะทำงานให้เสร็จ ทำงานให้ก้าวหน้า หายใจเข้าออกอยู่ในเรื่องว่า เราจะทำประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างไร ทำประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้านเมืองอย่างไร เกิดมาชาติหนึ่งไม่กี่ปีก็ตายไป ก็ควรจะได้ทำอะไร ที่เป็นประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมือง ໄว้เป็นเครื่องเตือนใจคนชั้นหลังบ้าง

ถ้าคิดอย่างนี้มันก็ก้าวหน้า ท่านปรีดี ท่านมีปกติคิดอย่างนั้น ทำอย่างนั้น เป็นตัวอย่างคนอื่น จึงเป็นคนที่ไม่ค่อยจะมีทรัพย์สมบัติอะไรมากมาย เวลาไปอยู่ต่างประเทศก็ต้องเชยันหนังสือขายไปตามเรื่องตามราوا ได้อาชญาเงินเดือนที่ค้าง เนี่ยบ้านญี่ปุ่น พอได้ซื้อบ้านหลังเล็กๆ อยู่ที่ชานกรุงปารีส ไม่ใช่บ้านใหญ่บ้านໂotope คนสมัยหลังๆ ก็ไปซื้อบ้านกรุงลอนדון ลอนดอน เจลลิส ชานฟราน

ซึ่สโกร มันใหญ่กว่าหนึ้น กว้างขวางกว่าหนึ้น แต่ว่าที่ท่านซื้ออยู่นั้นเรียกว่าอยู่อย่างธรรมชาติ ไม่ได้หุ่นหราฟุ่มเฟือะไว อยู่อย่างมัgn้อย อญญอย่างสันดิษ แต่ว่าใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะไม่ทำงานราชการ แต่ก็ทำงานเหมือนกับข้าราชการ ทำงานเข้าแปดโมงครึ่งเข้า ทำงานอยู่กับตัวในห้องทำงาน เทียงเลิกรับประทานอาหาร ป่ายก็ทำงาน เลิกเงินๆ ทำงานคืนค่าวัสดุศึกษาเขียนโน่นเขียนนี่ อะไรต่างๆ เมืองไทยมีเรื่องอะไรที่ควรจะเขียนมาบอกมาเล่า ก็อุดสานห์เขียนมาบอกบ่อยๆ มือไรมาได้มาเยี่ยมก็เขียนมาโดยมาเยี่ยง แต่ไม่ได้เขียนอย่างชนิดลากๆ คืนค่าวัสดุศึกษาอย่างจริงจังจากเรื่องอะไรต่างๆ เรื่องเก่าๆ แก่ๆ เอกสารต่างๆ ไม่มีในกรุงปารีส แต่ถ้าท่านต้องการจะเอาอะไรจากเมืองไทยเป็นได้ทั้งนั้น เพราะลูกศิษย์ไปอยู่ทุกแห่งก กรม กอง ในกระทรวงต่างๆ เพียงแต่บอกว่าต้องการเรื่องนั้นเรื่องนี้ เข้าถ่ายเอกสารไปให เพื่อจะได้ศึกษาคืนค่าวัตอไป

ท่านทำงานอย่างนั้น เป็นคนรักงาน ถืออุดมการณ์ว่า งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเพราะทำงาน ปกติท่านก็ทำอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา ไม่ทอดธุระ เป็นผู้พิจารณาตัวเองอยู่ว่าชีวิตมันน้อย มันสั้น เราเกิดมาเพื่ออะไร เราอยู่เพื่ออะไร เราควรจะใช้เวลา สติปัญญา ทรัพย์สมบัติเพื่ออะไร คิดอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่คิดเฉยๆ อย่างคนแพ้อัตน์ แต่ได้ทำการที่คิดอยู่ตลอดเวลา มีชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์ เป็นคน เป็นพระ แต่ว่าร่างกายของคนเรานั้นมันเป็นสิ่งไม่ถาวร ชราชำรุด ทรุดโทรมไปทุกเวลาหาก วันหนึ่งก็ต้องแตกสลายไปเป็นเรื่องธรรมชาติ

ท่านบริเต็ ท่านก็แตกสลายไป แต่ว่าเป็นการตายอย่างนิดที่เรียกว่าสนาຍๆ คือ ไม่ทุรนทุราย ไม่ต้องให้รักษาให้ลำบากอะไร ตายที่ต้องทำงานนั้นเอง เรียกว่าตายกับงาน ไม่ใช้ตายสบายนอนอยู่บนเตียง ไม่ใช่ คนบางคนตายสบายนอน เดียงนอน บางคนตายหนักกว่านั้น ไปตายที่โรงพยาบาลมานรุดก็มีเหมือนกัน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่อายุแก่ราแล้ว อุดสานห์ไปตายในโรงพยาบาลมานรุด นี่มันน่าขำหน้า ลูกหลานก็ไม่กล้าทำศพ ไม่กล้าบอกใคร เดียวเขากำภัสว่าคุณพ่อตายด้วยเรื่อง

อะไร ไม่กล้าบอก รับ pena เสียเลย ตายอย่างนั้นมันไม่สมเกียรติ ไม่สมศักดิ์ศรี แต่ ว่าคนตายขอเมื่อจับปากกาอยู่นี่ ขณะทำงานอยู่นี่ เรียกว่าตายในหน้าที่ ถ้าเป็น ข้าราชการก็ได้เลื่อนขั้นบรรดาศักดิ์ขึ้นไปแล้ว แต่นี่ท่านออกงานไปนานแล้ว ก็ไม่มีใครไปเลื่อนให้ แต่ว่าประชาชนที่รู้จักท่านเลื่อนให้ท่าน เลื่อนความรัก มากขึ้นในใจของผู้ที่เป็นศิษย์ เป็นมิตร เป็นญาติ เพิ่มความรักมากขึ้น เพิ่ม ความนับถือมากขึ้น

เรื่องยศถาบรรดาศักดิ์มันไม่มีสาระอะไร เพราะเป็นหัวใจแท่นนั้น แต่ว่า ได้เลื่อนในความรัก ความนับถือนี้เป็นเรื่องสำคัญ คนเราถ้าหากว่าตายไปแล้ว มีคนมีความรักเพิ่มขึ้น มีความนับถือเพิ่มขึ้น นั่นแหล่ะคือเลื่อนชั้นอย่างแท้จริง เป็นการเลื่อนชั้นที่เลื่อนโดยธรรมชาติ มันเป็นการเลื่อนของมันเอง มีความรัก เคารพมากขึ้น นี่เราทั้งหลายที่ mana ที่อยู่นี่รู้สึกอย่างนั้นหรือไม่ ทุกคนก็คงจะ ตอบว่ารู้สึกอย่างนั้น ตามคุณใส่ไว สุทธิพิทักษ์ ก็แล้วกัน ว่ามีความรู้สึก อย่างไร เมื่ออาจารย์ปรีดีถึงแก่กรรมนั้นรู้สึกอย่างไร ท่านผู้นี้ก็ตอบจากจิตใจที่ แท้จริงว่ามีความรู้สึกอย่างไร ตามคุณวิชา กันตามระ ก็ได้ว่ารู้สึกอย่างไร

อาทิตย์รู้สึกเหมือนกับท่านทั้งหลาย อาทิตย์ไม่ได้เป็นศิษย์ไม่ได้เป็นอะไร แต่ว่าเป็นคนที่ศึกษาชีวิตคน มีความเลื่อมใสในคุณงามความดีของคน คนใดเป็น คนดีมีประโยชน์แก่ชาติ ก็ต้องศึกษาว่าความเป็นอยู่ของคนเหล่านั้น แนวทางชีวิต ของคนเหล่านั้น ก็มีความรัก มีความเลื่อมใส พอใจในแนวทางชีวิตของท่าน เหล่านั้น แม่ท่านจะจากเราไป ก็เหมือนไม่ได้จากไป คนดีเรารายกิจว่าเป็นคนไม่ ตาย คนชั่วนั้นตายตั้งแต่ยังหายใจอยู่ แต่คนดีนั้นหาได้ตายไม่ เพราะว่าร่างกาย มันเป็นเรื่องของธรรมชาติที่จะต้องแตกดับไปตามธรรมชาติ แต่ว่าคุณธรรมความ งาม ความดีทั้งหลายทั้งปวงนั้น เป็นสิ่งไม่รู้จักตาย จะอยู่คู่โลกต่อไป คู่บ้านคู่เมือง ต่อไป

ถ้าเราสังเกตดูคนดีเก่าๆ ตั้งแต่โบราณ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระ นเรศวรมหาราช พระนารายณ์มหาราช พระพุทธยอดฟ้าฯ พระเจ้าตากสิน ท่าน

เหล่านี้เกิดมาเพื่อช่วยบ้านช่วยเมือง ทำประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมือง ก็ไม่ได้ตายไปจากจิตใจคนที่มีการศึกษาชีวิตของท่านเหล่านั้น คนดีมีคุณธรรมเป็นผู้รู้จักความดี ความดีนั้นก็อยู่ในใจของคนเหล่านั้นต่อไป เป็นสิ่งที่ไม่ตาย ยังเดินนานหน้าก ยังไม่รู้จักตายเลย เช่นพระพุทธเจ้า ท่านตีสุดยอดของคนในโลกนี้ ท่านหาได้ในพพาน เปิ่มในทางจิตใจ ทางวิญญาณท่านยังอยู่กับเรา อยู่ด้วยอะไร อยู่ด้วยธรรมะ ธรรมะของท่านยังอยู่

พระอานันท์กถามเวลาพระองค์จะปรินิพพาน ถามว่า เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ กิจดุ กิจชัตน อุบาก อุบาลิกา ได้เข้าฝ่า ได้ฟังธรรม ได้ถือเอาพระองค์เป็นผู้นำในชีวิต ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว จะเอานุคคลผู้ใดเป็นตัวแทนพระองค์ต่อไป พระองค์ไม่ได้ตั้งคณให้เป็นตัวแทน เพราะคนนี้มันยังยุ่ง เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าก็จะยิ่งยุ่งกันใหญ่ ยังในสมัยนี้ครับเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ก็คงไม่ได้หลับได้นอน คนจะไปหาขอawayของเบอร์ ขอเรียก ขอด้วยูกข้อมือ น้ำมนต์ น้ำพร ขอแหวน นิมนต์ไปเปิดดวงเปิดร้าน มันรุ่นวายกันไปหมด ไม่ได้พักได้นอน ไม่ได้หยุดได้หย่อน เพราะเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า คนก็ต้องการพระองค์มองเห็นว่ามันยุ่ง คนนี้มันยุ่ง อย่าตั้งคณให้เป็นตัวแทนเลย แล้วตั้งอะไรพระองค์ตรัสว่า “อาんなท์เอี่ย ธรรมวินัยอันใดที่เราได้สอนแล้ว บอกแล้ว แต่เชอหั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นแหละจะเป็นศาสตราแทนเราต่อไป” พระธรรมเป็นสิ่งไม่ตาย

แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ธรรมยังไม่ตาย ยังอยู่กับโลกต่อไป เราจะเข้าถึงพระพุทธเจ้า ก็ต้องเข้าถึงธรรมะของพระองค์ไม่ใช่เข้าถึงสิ่งอื่น รูปภาพนั้นเป็นแต่เพียงสิ่งเตือนจิตใจให้เรานึกถึงธรรมะ เนื้อแท้ต้องเป็นธรรม ต้องเข้าถึงธรรมะของท่าน เอาจรรมะของท่านมาใส่ไว้ในใจของเรา ก็เชื่อว่าเราได้พบพระองค์โดยธรรม เอาจรرمมาปฏิบัติ เรายังมีความสุขความเจริญ นี่ลั้นได คนดีลึกลับคนที่ไม่ตาย วันนี้เราไปต้อนรับที่ดอนเมืองกัน เราเอาอธิษฐานมาประดิษฐานไว้ที่นี่ อธิษฐานเป็นแต่เปลือกนอกของท่าน ไม่ใช่เนื้อแท้ไม่ใช่สิ่งที่จะอยู่ยั่งยืนถาวร เพราะหลังวันที่ ๑๑ ไปแล้ว ก็จะเอาไปลอยในมหาสมุทรแล้ว

จะน้ำจมทະไป อันนี้เป็นวัตถุลอยน้ำได้ ทึ้งได้ แต่ว่าสิ่งที่ลอยไม่ได้ ทึ้งไม่ได้ นั้นคือคุณธรรม ความงาม ความดีของท่าน เรียกว่าวิญญาณของท่าน

วิญญาณ หมายถึง ความงาม ความดี ไม่ใช่วิญญาณที่พวกปัญญาอ่อนเช่น มาเข้าทรงแล้วก็พูดขึ้นมาบ้าๆ เป็นๆ กันอยู่ตามสำนักทรงเจ้าเข้าผิดทั้งหลาย ตั้ม มนุษย์กันอยู่ตลอดเวลา นั่นมันสำคัญรับคนปัญญาอ่อน ที่เข้าหลอกต้มได้ ถ้าคนมี ปัญญาในธรรมะ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า จะไม่ไปหลงให้หลอกวิญญาณ ปัญญาอ่อนอย่างนั้น เพราะนั่นก็เป็นพวกผิด ไม่ใช่คุณธรรมอะไร แต่ว่าสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณอันแท้จริงนั้น หมายถึงคุณงามความดีในวิชิตของท่าน ผลงานของท่าน การแสดงออกในรูปต่างๆ ที่เหลืออยู่ในบ้านในเมืองของเรา สิ่งนั้นแหละที่เรียกว่า วิญญาณ

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้ามากว่า เขาจะเกิดทุนวิญญาณของ ท่านไว้ อันนี้ต้องให้เข้าใจวิญญาณของท่านให้ถูกต้อง แล้วช่วยกันเกิดทุนบุชา ก็จะ เกิดประโยชน์แก่ชาตินานเมือง วิญญาณอันถูกต้องของท่านนั้นคือ ความเสียสละ เพื่อชาติ เพื่อประเทศ อันนี้แหละที่สำคัญ ที่เราสมัยนี้ควรจะอัญเชิญมาไว้ในจิตใจ ของพวกเรา เพราะว่าเดียวคนเสียสละมันน้อยลงไปเรื่อยๆ แต่คิดจะเอามากขึ้น ต่างคนต่างคิดจะเอามาทำอะไรก็ถึงเรื่องจะมี จะได้ ถ้าไม่ได้อะไร ไม่เป็นอะไรจาก งานแล้วไม่อยากจะทำ ทำอย่างนั้นเข้าเรียกว่าทำงานอย่างกาล ไม่ได้ทำอย่างให้ ทำอย่างท้าสตือต้องการผลตอบแทนจากการที่ตัวกระทำ ทำไป คิดไป ผัน ไป ว่าเราจะได้อย่างนั้น ว่าเราจะได้อย่างนี้มากมายก่ายกอง อย่างนั้นเราเป็นทาส ของงาน เป็นทาสของวัตถุนิยม ไม่เป็นไทยแก่ตัว เป็นไทยแก่ตัวคือ เราไม่ได้คิดถึง ผลที่เราจะได้ จะมี จะเป็น แต่เราให้คิดว่าเราจะทำงานอย่างไร เพื่อให้งานเจริญ ให้งานก้าวหน้า เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนตัวไม่ต้องคิด มันอยู่ในส่วนรวม แล้ว ส่วนตัวไม่ต้องคิดถึงให้มันวุ่นวายใจ ให้เป็นโรคประสาทไปเปล่าๆ แต่เราคิด ว่าส่วนรวมนั้นคืออะไร เราทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เมื่อประโยชน์ ส่วนรวมเกิด เราก็พอใจได้ ไม่ใช่เราอาจรังเอซัง แต่ว่าพอใจได้เป็นผลผลอยได้

เป็นนายป्रอตัคท์ ไม่ใช่เรื่องสำคัญอะไร ถ้าเราทำงานอย่างนั้นเราก็เสียสละ ความรักงานจะมากขึ้น ขยันมากขึ้น เอาใจใส่มากขึ้น การคิดค้นเพื่อทำงานให้ดีให้เจริญ ก็จะมากขึ้น นี่แหล่ะคือวิญญาณที่ชาติต้องการ

ชาติไทยต้องการวิญญาณของความเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม ครองเป็นของเรา จะทำหน้าที่อะไรก็ตาม ต้องมีฐานประจúaจิตใจว่า เราทำเพื่อให้ได้ทำเพื่อจะเอา ถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ถือว่าเป็นผลพลอยได้ เมื่อนเราลงใบในมือก็พลอยเปย์กันนิดหน่อย จับไฟก็พลอยร้อนนิดหน่อย แต่ไม่ได้คิดให้มันร้อน มันอะไรรออย่างแท้จริง ทำอย่างนี้เราเรียกทำงานด้วยจิตว่างคือ ว่างจากความเห็นแก่ตัว ว่างจากความอยากได้ อยากมี อยากเป็นในเรื่องต่างๆ มันได้ของมันเอง มันเป็นของมันเอง ไม่ต้องไปอยากให้เกิดโรคประสาทแก่ตัวเรา หรือเกิดโรคประสาทนอนไม่หลับ หรือเป็นโรคซึ้ง อย่างที่เราพูดกันบ่อยๆ อยimันซึ้งเต็มที่แล้วໄวย นั่นมันหมายความว่าทำแล้วมันไม่ได้อะไรมันซึ้งเต็มที่ ถ้าคนเสียสละจะไม่มีคำว่าซึ้ง แล้วจะไม่มีความเบื่อหน่ายอยู่ในงาน เพราะเขารู้ใจในการทำงาน เปิกบานใจในการทำงาน ให้ทำงานอะไรที่เป็นประโยชน์ เป็นความสุข แก่ประเทศชาติ เขามีความอุ่นใจ ความสมยำใจ จึงไม่มีอารมณ์ซึ้งจากเรื่องนั้นๆ ทำแล้วก็สมยำใจ นี่วิญญาณอย่างนี้ที่เราต้องการ

ท่านปรีดี ท่านมีวิญญาณแห่งความเสียสละหากัน นักศึกษาธรรมศาสตร์ช่วยถ่ายทอดวิญญาณนี้มาใส่ในจิตใจของเรา ต่อไปเมื่อเรียนจบแล้ว ไปสอนให้เขางานติด แต่ว่ายังไม่แน่นเดี่ยวนี้คนมันมาก ไปสอนไม่ได้becauseเหมือนกัน เราก็ทำงานเพื่ออุดมการณ์ของเรา เราเอาวิญญาณของท่านผู้ประศาสน์การเก่าแก่ คนแรกของธรรมศาสตร์ไปใช้ เราไปทำงานเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ประชาชน สมมุติว่าเราไปเป็นนักปกครอง เราก็ไปทำการปกครองประชาชนโดยธรรม เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง เราไม่ได้หวังว่าจะได้อะไร จะมีอะไร เข้าย้ายไปบ้านไหน เมืองไหน เราก็ไปด้วยความเต็มใจ เพราะว่าเราไม่ได้ไปคิดเอาไว้จากบ้านนั้น เมืองนั้น เราไปเพื่อให้ ไม่ได้ไปเพื่อจะเอา มีอะไรจะให้ได้

ก็ให้เรื่อยไป แล้วเราจะเป็นสุข ใจสบาย อันนี้แหลกเป็นวิญญาณที่เราควรจะไป
เอามาใส่ไว้ในจิตใจของพวกราหงส์หลายทัวหน้ากัน

ท่านจะไม่ตายจากเรา ถ้าเราช่วยกันรักษาอุดมการณ์ของท่านไว้ เรายาได
เกิดเห็นอย่างน่ายินดี ก็เอาประวัติของท่านมาอ่าน มาคิดมาด้าน เอาเรื่องเก่าๆ
ของท่านมาอ่านดูว่าท่านคิดอย่างไร ท่านเสียสละอย่างไร ไปอ่านจดหมายที่ท่าน¹
เขียนถึงท่านผู้หญิงในวันนั้นว่าเขียนอย่างไร มีแนวคิดอย่างไรในจิตใจของท่านใน
เวลานั้น เราเอาสิ่งเหล่านี้มาไว้ในจิตใจของเรา เราก็เชื่อว่ารักษาวิญญาณของท่าน²
ให้ในวิญญาณของเราต่อไป สอนลูกสอนหลานให้บูรณาการตามแนวทางที่ถูกที่ชอบ
ช่วยกันทำงานสร้างชาติ สร้างประเทศกันต่อไป

อุดมการณ์อิกอันหนึ่งคือ อุดมการณ์แห่งประชาธิปไตย ซึ่งท่านเสียสละคิด
ด้าน เสียงชีวิตเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง มันไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เรื่องเปลี่ยน
แปลงการปกครอง มันเป็นเรื่องของการกบฏที่เดียวนา ถ้าหากว่าสำเร็จก็ปลอดภัย
ไม่สำเร็จก็บกบฏซึ่งเด็กันเป็นแก่ไปเลยที่เดียวล่ะ คนที่จะทำงานนั้นมันก็ต้องเสียง
เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ส่วนรวม เปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่ออะไร เพื่อ
ประเทศไทย เพื่อพัฒนาชาติประเทศ ตามแนวคิดของคนสมัยใหม่ ตามแนวคิด
ของคนมากๆ ไม่ใช่คนเดียวปกครองอยู่ ท่านคิดอย่างนั้น ทำอย่างนั้น เสียสละ
หาพรครหาพวกมาร่วมแรงร่วมใจกัน แต่ว่าความสำคัญอยู่ที่คนต้นคิด คนนี้เริ่ม
คนนี้เป็นคนสำคัญ คนอื่นก็คล้อยตามกันไปตามแนวความคิดนั้น อันนี้ทำได้สำเร็จ
สมใจ เราทั้งหลายได้รับผลกระทบแห่งผลงานที่ท่านกระทำการอยู่ในเวลานี้ ใครได้เป็นใหญ่
เป็นโต มั่งมีครุสุข เพราะอะไรบอบประชาธิปไตย ก็ควรจะได้Neilถึงคนที่เขาได้ทำ
ประชาธิปไตยให้เราบ้าง แล้วก็ช่วยกันเสียสละอะไรฯ เพื่อประโยชน์ในเรื่องนี้กัน
บ้าง มันก็ดี เรียกว่า ช่วยกัน ถ้าเรานึกได้ เราเมื่อความกตัญญูกตเวที เราก็ทำได้

คนเมื่อความกตัญญูกตเวที ไม่ต้องกลัวใครจะว่าอะไร เราทำจากน้ำใจของเรา
แม้เราจะเป็นอะไรเราก็มาได้ มาแสดงออกได้ แต่บางคนไม่กล้าแสดงออก กลัววันนี้
กลัววันนี้ เคยอ่านข้อเขียนของพระยาศรีรักษ์พิพัฒน์ (เลื่อน ศรีภัยวนิช) ท่านเป็น

นายนาวาเอกทหารเรือ เมื่อเบริลี่ย์แปลงการปักครองใหม่ๆ นี้ เสด็จในกรมพระนครสวรรค์ไปอยู่ที่ปีนัง ยังไม่ไปบันดุง ท่านออกไปเยี่ยมไปเยือนแล้ว กับบัมมา ไครๆ บอกว่าแกนี้ไม่รู้จักกาลเทศา ไปหาเจ้าหนาทัยในสมัยนี้มันไม่ได้ เป็นที่เพ่งมอง ท่านตอบน่าฟัง ท่านบอกว่า “มัณฑะเรืองกัน เรื่องบ้านเรื่องเมือง นั้นเรื่องหนึ่ง เรื่องความกตัญญูกตเวทีมันอึกเรื่องหนึ่ง คุณธรรมเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อไม่มีคุณธรรมแล้ว เราจะทำอะไรกันได้ ท่านมีบุญคุณกับผม ท่านส่งเคราะห์ผม ช่วยเหลือผมมากما กันนี้เป็นบุญคุณของท่าน เราจะต้องแสดงความรู้สึกกับท่าน ในเรื่องอะไรบ้าง ถ้าหากว่าท่านสบายเราจะไม่ไปเยี่ยมก็ไม่เป็นไร แต่เวลาันท่านมีความรำ晦ทุกข์ในน้ำพระทัย ถ้าเราไปนั้นท่านก็คงจะมีความเบิกบานใจ ทำให้ผู้ใหญ่ที่เป็นเจ้าหนึ่งบุญคุณของเราเบิกบานใจ นี่มันเสียหายนักหรือ มันน่าเกลียดนัก หรือ เป็นที่ดินของคนหงหงลายหรือ” ท่านก็ถามเขาย่างนั้นในสมัยนั้น มีแทนบ.ส. ย่อมาจากบริพัตร สุขุมพันธุ์ คุณบางคนพอเบริลี่ย์แปลงการปักครอง เขายังคงทึ่งเลย ไม่กล้าติด ท่านเจ้าคุณศรากย์ท่านยังติดต่อไป ยังเออไว้ เรื่องแสดงความกตัญญูกับเรื่องบ้านเรื่องเมืองมัณฑะเรือง เราทำได้ไม่เห็นจะเสียหายอะไร เมื่อกันกับท่านบริพัตร ท่านมีคุณกับใครต่อใครก็ตาม เราก็กล้าแสดงออก การแสดงออกซึ่งน้ำใจในแบบกตัญญูกตเวทีนั้นไม่ใช่เรื่อง从严治党 แต่เป็นเรื่องของความงาม ความดี เป็นที่ควรได้รับเกียรติจากคนดีหงหงลาย ถ้าจะมีคนดีบ้าง ก็คนอันพาลเท่านั้นแหล่ ที่มันจะตีจะว่า แต่คนดีเขาไม่ตีไม่ว่า แล้วคนที่มีคุณธรรมอย่างนี้ไม่เห็นโครงการต่ำ มีแต่ความเจริญ มีแต่ความก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ เพราะคุณธรรมคือความกตัญญูกตเวที อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญอยู่เหมือนกัน

พวกเรามาหงหงลายที่ไปต้อนรับเมื่อเข้า ก็แสดงน้ำใจอย่างนั้น อาทมาได้เห็นน้ำใจคนรักคนเคารพหงหงลงครั้ง เมื่อครั้งคุณปาล พนมยงค์ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ไปทำพิธีไว้อลัย เพราะคุณปาลเขายกร่างกายให้แก่โรงพยาบาลไป ไม่ได้อาสาทำอะไรอีกเกริกเชชา ยกศพให้ แต่ว่าได้ทำพิธีไว้อลัยที่สมาคมธรรมศาสตร์ ในวันนั้นจะเห็นว่าธรรมศาสตร์รุ่นแก่ เรียกว่ารุ่นแก่ก่อนธรรมศาสตร์เป็นเพื่อน

ร่วมงานร่วมกิจการ เดยเบลี่ยนแปลงการปกครอง ร่วมคิด ร่วมอะไรกันมา ถือไม่ได้
ยกเบี้ยยกยั่นกับมหาลัยคน เจ้านายก็มา เช่นพระองค์ภารุษ (พระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าภานุพันธุ์ยุคล) ครรๆ ก็มา อาทิตย์ได้ไปในงานนั้น ได้เห็นแล้วมันตื้นตัน
ใจ เวลาจะเอ่ยปากถูกถามนั้นมันพูดไม่ค่อยออก มันตื้นตันใจ ตื้นตันใจว่าความดีนี้มัน
มีค่าเหลือเกิน คนรักความดีนี้เป็นคนนำอนุโมทนาเหลือเกิน ที่ครั้งต่อครามกัน คือ
มาด้วยเรื่องความดีทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องอะไรกัน เพราะว่าในเวลานั้นครอบครัวท่านก็
ไม่ได้ทำราชภารกิจเมือง พูดภาษาชาวบ้านว่า ไม่มีบุญญาarmีอะไรที่จะให้อะไร
แก่ครรได้แล้ว

คนเราจะไปหาครรไปหาเวลาเขามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ เข้าไปประจำประจำ
แจ้งเพื่อจะได้ประโภชน์ทั้งนั้น ไม่ใช่เพื่ออะไร แต่ถ้าตกต่ำลงไปแล้ว ก็ไม่มีครรไปมา
หาสู่ เคยไปเยี่ยมน้ำบ้านๆ หนึ่งที่ผู้คนฯ บางยี่ขัน เป็นคุณพระ เดยเป็นรองอธิบดี
กรมศุลกากร ท่านบอกว่าในสมัยผมเป็นรองอธิบดี วันตรุษจีนนี้ห้องใหญ่เต็มหมัด
ไม่มีที่จะว่าง พ่อค้าวานิชเข้ามาขอของขวัญมาให้ แต่พอออกจากรองอธิบดีวันไหน
เหลือมาเยี่ยมสามคนเท่านั้นเอง สามคนนั้นขนาดท่านแก่ร้าแล้วก็ยังอุดส่าห์มา
เรียกว่าในจำนวนคนร้อยๆ นั้น มันมีสามคนเท่านั้นที่ว่ามีเนื้อแท้ แม่ท่านออกจากการ
ราชการแล้วยังอุดส่าห์มาอยู่ทุกปีสม่ำเสมอไม่เคยขาด นอกนั้นพอกจากราชการ
ไม่เป็นรองอธิบดีแล้ว จะเอาของขวัญไปให้เรื่องอะไร ท่านช่วยอะไรเขาไม่ได้แล้ว
เขาก็ไม่มา แต่มีอยู่สามคนที่มาอยู่ตลอดสม่ำเสมอ ไม่เคยทอดทิ้ง เรียกว่าคนจริง
มันมีสามคนเท่านั้น ทำด้วยน้ำใจ อันนี้เรามาเห็นใจคนเมื่อตอนนี้ ที่เรียกว่าเห็นใจ
เมื่อยามยาก ยามสบายไม่เห็นใจคนหรอก เพราะคนที่มากหามันมาด้วยความหวัง
ทั้งนั้น แต่ว่า咽มาหากถ้ามีคนมาหานี่แหลมมิตรแท้ของเรานะเพื่อนแท้ของเรานะ

วันนั้นได้เห็นภาพเห็นนั้นแล้วมันตื้นตันใจ บอกว่า เอ็อกนไทรเรียบงักษา
ชนบทธรรมเนียมอันดีงามของบรรพบุรุษอยู่ คือยังสำนึกในความงาม ความดีของ
คนที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงมากัน คนแก่รุ่นหนึ่ง กลางคนรุ่นหนึ่ง ทุ่มเทอย
รุ่นหนึ่ง สามรุ่น ลันไปหมด เดิมไปทั้งบริเวณ ไม่มีที่จะนั่ง ไม่มีที่จะยืนกันในวันนั้น

เป็นภาพที่ประทับใจ แล้วก็ได้ซาบซึ้งว่าความดีมีค่ามากกว่าเงินทอง มากกว่าอะไร ทั้งหมด ถ้าเรามีความดีแล้วคนก็ยังเคารพนับถือบูชา เป็นคนที่ไม่ตกต่ำ เพราะความดีมันค้ำจุนไว้ แต่ถ้าเราเป็นใหญ่เป็นโตด้วยอำนาจ ด้วยอิทธิพลตามใจ แต่ไม่มีความงามความดีเป็นที่ประทับใจ พอลองจากเก้าอี้ไม่มีใครเหลียวแลแล้ว ก็ไม่มีใครสนใจแล้ว เพราะไม่มีสิ่งให้คนสนใจ

ความดีเป็นเสน่ห์ที่ยืนยาวตัวรุคของเราจะไปทำอะไร พูดในหน้าที่ได้ก็อย่าลืม ธรรมะ เอาจรรมะไปใช้ เอาจรرمะไปเป็นเพื่อน ไปเป็นมิตร เป็นคุณค่าก่อนอยู่ ตลอดเวลา ก็จะเป็นคนไม่ตกต่ำ แม้ด้วยแล้วก็เป็นเหมือนกันไม่ตาย จะอยู่คู่ชาติ คู่บ้านเมืองต่อไป จากรากอยู่ในประวัติศาสตร์ของบ้านของเมือง คนทั้งหลายก็จะได้ ศึกษาเรื่อยๆ งาน เรียน กันต่อไป อันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่เราควรจะได้รับถ่ายทอดมาใส่ ไว้ในจิตใจของพวกรเราทั้งหลาย แล้วก็บอกต่อๆ กันไปถึงเรื่องอย่างนี้ ช่วยกันเอา ความดีมานาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป ก็เหมือนกับว่าช่วยให้ท่าน อยู่ ไม่ได้ช่วยให้ท่านตาย แต่ถ้าเราไม่รักษาคุณงามความดี ไม่สืบท่อ ก็เรียกว่า ช่วยฆ่าท่าน ช่วยทำลายท่าน ท่านก็จะหมดไปจากจิตใจคน อันนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ อยากจะบอกล่าวเป็นคติไว้ในวันนี้

ในวันที่พวกรเราได้รับอธิษฐานท่านมา อย่ารับแต่เพียงอธิษฐานท่าน แต่ว่ารับ คุณธรรมของท่านมาไว้ในจิตใจของพวกรเราทั้งหลายถ่ายทอดกันต่อๆ ไป รักษาสิ่งนี้ ไว้ตามหลักที่เรียกว่า ดำรงวงศ์สกุลไว้ ดำรงวงศ์สกุลนี้ เป็นข้อหนึ่งที่ลูกหลานจะ ปฏิบัติต่อพ่อแม่ เป็นข้อสุดท้ายด้วยที่พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติไว้ ว่าให้ดำรงวงศ์ สกุลของพ่อ แม่ ปู่ ตา ย่า ยาย คำว่า ดำรงวงศ์สกุล ก็หมายความว่า สืบทอด เจตนาธรรมนี้ที่เป็นความงาม ความดีไว้ไม่ให้สูญหายไป สกุลใด ครอบครัวใด ถ้า ดำรงวงศ์สกุลของพ่อแม่ ต้องสืบทอดคุณงามความดีไว้ ไม่ล้ม ไม่จม สกุลนั้นจะไม่ ล้มจม แต่ถ้าเลิกสืบทอดดวงวงศ์สกุลพ่อแม่ เริ่มล้ม เริ่มจมแล้ว ที่สุดก็จะไม่มีอะไร เหลือ เพราะเราไม่มีธรรมะเป็นหลักใจ คุ้มครองใจ คุ้มครองชีวิต คุ้มครองการงาน เราก็อยู่ไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ

มีเรื่องที่จะพูดมากมาย แต่ว่าเวลา มันก็จำกัด วันนี้อาทิตย์ต้องเดินทางไปภาคใต้ ไปจังหวัดสุงขลา ก็ไปเรื่องงานเรื่องการสอนคนทั้งนั้น ไม่มีเรื่องอื่น เที่ยวสอนคนเรื่อยไป วันนี้ก็ได้มีโอกาสมาได้แสดงความรู้สึกในใจเกี่ยวกับท่าน ปรีดิ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้เกิดมาเพื่อใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้านเมือง ก็พอสมควรแก่กาลเวลา ขออยู่ดีไว้แต่เพียงเท่านี้

ขออำนาจบุญกุศลที่คงจะคงยั่งยืน มิตร ญาติ ผู้ที่สำนึกรักในคุณงามความดีของท่าน มาร่วมใจกันกระทำ จงสำเร็จแก่วิญญาณของท่านจงทุกประการ และขอ อวยพรให้ท่านหงหлатย จงเป็นผู้เจริญงอกงามในคุณธรรมตามหลักการที่ท่านได้ แสดงออกไว เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงท้วงกัน ทุกท่าน ทุกคนเทอญ.

แสดงเนื่องในวันเชิญอธิษฐานขอรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดิ พนมยงค์ มาประดิษฐานชั่วคราว ณ อนุสรณ์สถานปรีดิ พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

ท่านผู้หญิงพนธุ์ พนมยงค์
ราน้ำอ่อนลงบนอธิราชดุ
(๑๑ พ.ศ. ๒๕๓)

พระภัตธรรมนี้ วัดทองนพคุณ
นำชาวนอญเชียงอธิราชดุ
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบูรุษอาวุโส
ขึ้นสู่เรือดำรงราชานุภาพ

(๑๑ พ.ศ. ๒๕๓)

อธิราชดุรัฐบูรุษอาวุโส
ถลายใบเก็บ
สายฟ้ากระเจบไว้เมืองไทย
ตามความมีการดณา
ของผู้ชายชนม์ทุกประการ
(๑๑ พ.ศ. ๒๕๓)

ປາສູກຄາຫຮຽມຂອງ
ພຣະມິຣຣມປີເງິກ*
(ປະຊຸທົນປະໄຕ)

ຄວາມເປັນອືນຈັງຂອງສັງຫາກັບອີສරກາພຂອງສັງຄມ

ຂອ້ານວຍພຣ ທ່ານຜູ້ໜີ້ພຸນຄຸ່ງ ພນມຍົງຄໍ ທ່ານອົກການບໍດຶມຫາວິທາລີຍ
ຮຣມມາສຕ່ງ ຄະເອາຈາຣຍ ນັກຕຶກຂາແລະທ່ານຜູ້ສັນໄຈໃໝ່ຮຣມທຸກທ່ານ

ກາຮປະຊຸມໃນວັນນີ້ນັບວ່າເປັນກາຮປະຊຸມທີ່ພິເສດຈັກແລ້ວ ເນື່ອໃນໂຄກສໍທີ່
ເຮັດກັນວ່າ ວັນປຣີ ພນມຍົງຄໍ ໂດຍເພະກາຮປະຊຸມໃນປິ່ນນັບວ່າມີຄວາມພິເສດ
ຢືນຢັນໄປອີກ ໃນເມື່ອເປັນວາຮ່າຍທີ່ອ້ອີຂອງທ່ານຮັບຮູ້ບໍ່ອ້ອີໄສ ພນມຍົງຄໍ ໄດ້ຮັບ
ກາຮອຸ່ນເຊີ້ງກັບຈາກປະເທດຮັ້ງເສມາຍ້ງປະເທດບ້ານເກີດຂອງທ່ານ ແລະໄດ້ມີກາຮ
ຈັດພິທີກາຮມແລະກິຈກາຮມຕ່າງໆ ເພື່ອເປັນກາຮວາລືກຄົງແລະນອມໃຈອຸທິປະກຸດລັດທ່ານ
ຮັບຮູ້ບໍ່ອ້ອີໄສ ອາຕມກາພໄດ້ສັງເກດດູກໍາຫັດກາຮມຕ່າງໆ ເກີວັນຈັນນີ້ ເກີດຄວາມ
ຮູ້ສັກວ່າມີເຮືອງຫວີອົກຈິກກາຮມຕ່າງໆ ທີ່ເກີວັນພະສາສານາ ເກີວັນວັດ ເກີວັນພະ
ສົງມົມາກ ຄືວັນພິທີກາຮມກີ່ຈັດທີ່ວັດພນມຍົງຄໍ ຈັງຫວັດພະນັກງານຄົງຮູ້ຍຸ້ຍາ ມີພິທີກາຮມ

* ຂະແໜດປາສູກຄາຮຣມ ດໍາວັງສມັດສັກດີທີ່ພະຈາກວາມນີ້

ในทางพระศาสนา มีพระเอกสารนุเคราะห์เกี่ยวข้อง ตลอดกราทั้งการบรรยาย การปราชูกถา ก็นิมนต์พระมาพูด ทำให้เกิดความรู้สึกว่า อธิษฐานของท่านรัฐบุรุษอาวุโส คงจะมีความโน้มมาทางธรรม มีความใกล้ชิดพระศาสนาอยู่มาก บางท่านอาจจะบอกว่า นี้เป็นเรื่องของผู้จัดงานซึ่งจัดลับหลังท่าน ท่านล่วงลับไปแล้ว ไม่รู้อะไร ด้วย แต่การจัดงานทั้งหมดก็มีท่านผู้หญิงเป็นหลัก เป็นผู้รับทราบอยู่ในงาน ด้วยโดยตลอด ท่านก็คงแนะนำหรืออย่างน้อยก็อนุมัติในการจัดกิจกรรมต่างๆ ท่านผู้หญิงย่อมเป็นผู้ที่รู้อธิษฐานของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นอย่างดี ท่านก็คงจะได้ให้งานเป็นไปโดยสอดคล้องกับอธิษฐานของท่านรัฐบุรุษอาวุโสสันนิษฐาน

แม้ว่าการจัดงานนี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจากไป โดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอธิฐานของท่าน อันแสดงถึงการที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งโดยปกติก็เป็นเรื่องของความเศร้าโศกอาลัย แต่การที่ท่านทั้งหลายผู้มีความเคารพนับถือ มีครรภะ ในตัวท่าน ได้แสดงออกโดยพร้อมเพรียงกัน แม้พระเอกสารนุเคราะห์ท่านก็ได้ มาร่วมในพิธี เริ่มต้นตั้งแต่ไปรับอธิฐานบินดอนเมือง ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จ พระสังฆราช ก็ได้ทรงแสดงน้ำพระทัยที่ทรงมองเห็นความดีของท่านรัฐบุรุษ อาวุโสมาโดยตลอด นับแต่ได้ประทานคติธรรมและพระธรรมเทศนาในวาระครบ ๑๐๐ วัน แห่งการอสัญกรรมของท่าน และเมื่อก็ได้ตรังกับวันเกิดของท่านในปีต่อมา ที่เรียกว่า วันปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เสด็จไปประทานพระโอวาทปราศรัย แม้ในการบำเพ็ญกุศลเกี่ยวด้วยอธิฐานของท่านรัฐบุรุษอาวุโสครั้งนี้ ก็ได้ทรงเมตตา นุเคราะห์ที่จะเสด็จไปเบิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจะเสด็จนำขบวนเชิญอธิฐานเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เป็นแต่ขัดข้องด้วยปัญหา พระสุขภาพพลาنمัยที่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องมาจากทรงพระชราและภารที่ทรงพื้นจากการประชวร อันไม่เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศ จึงจำต้องทูลขอให้ ระงับการเสด็จเสีย แต่ถึงกระนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ก็ได้มีเมตตา ไปร่วมนำในพิธีโดยตลอด นักศึกษาทั้งหลาย ทั้งที่ต้องเผชิญอุปสรรคจากฝนที่ตกอย่างหนักยิ่งก็ไม่ท้อถอย ได้มาต้อนรับอธิฐานอย่างมากมาย เป็นการ

แสดงออกถึงความเคารพนับถือครั้งชาในตัวท่านอย่างหนักแน่นจริงจัง ทั้งหมด
นี้นับว่าเป็นข้อที่ควรแก่ความประพฤติบลีมยินดี

สำหรับอุดมภาพ ผู้ที่จะพูดในวันนี้นั้น นับว่าเป็นบุคคลรุ่นหลัง ถ้าเทียบ
กับตัวท่านรัฐบุรุษอาวุโสแล้วก็ห่างกันมาก กว่าที่อุดมภาพจะเดิมโตรู้ความได้ดี
ท่านก็กลับภัยออกไปอยู่ในต่างประเทศเสียแล้ว เคยได้อ่านเรื่องเกี่ยวกับท่านก็เป็น
เรื่องพร่าๆ ไม่สูงจะชัดเจน เป็นเลียงพูดข้างหลังเป็นส่วนมาก อุดมภาพได้มาน
รู้จักสัมผัสท่านรัฐบุรุษอาวุโสก็ต่อเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๑ เวลาหนึ่งเป็นแพรอยู่ ที่ว่า
สัมผัสนั้นก็ไม่ได้สัมผัสด้วยการที่ได้พบกับตัวท่านหรอก เป็นการสัมผัสนในทาง
ความคิด คือได้อ่านหนังสือของท่าน คือเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๑ นั้น อุดมภาพไปได้
หนังสือเล่มเล็กๆ เล่มหนึ่งมา ซึ่งเป็นผลงานของท่าน ซึ่งว่า ความเป็นอนิจจัง
ของสังคม ได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วเกิดความรู้สึกติดตามตั้งแต่บัดนั้น ว่าท่าน
รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ นี้ มีความสนใจในทางธรรมด้วย นับแต่นั้นมาซึ่ง
ของท่านเมื่อคราวอ่านถึงก็ตาม อุดมภาพจะจำติดมาร้อมกับชื่อหนังสือที่ว่า
ความเป็นอนิจจังของสังคม นั้น และความรู้สึกที่ว่า ท่านมีความสนใจธรรมด้วย
แม้จะกระทั้งเมื่อท่านผู้หญิงได้ไปนิมนต์มาพูด อุดมภาพก็ยังประทับท่านถึง
หนังสือ ความเป็นอนิจจังของสังคม นี้เป็นเหตุให้ท่านได้ส่งหนังสือซึ่ง อันสรรณ
บาล พนมยงค์ มาถวาย ซึ่งเป็นหนังสือที่ว่าด้วยสังคมปรัชญา มีเนื้อหาครอบคลุม
สมบูรณ์กว่าหนังสือเล่มเล็กๆ ที่อุดมภาพได้ไปนั้น แม้ในวันนั้นเองที่ท่านไปนิมนต์
เมื่อท่านผู้หญิงกลับไปจากภูฏานแล้ว อุดมภาพก็ได้ไปด้นหนังสือเล่มเล็กๆ ที่ซึ่งว่า
ความเป็นอนิจจังของสังคม ออกมาดู เป็นหนังสือที่ได้มาเมื่อ ๒๙ ปีก่อนโน่น ก็
เปิดออกดู มองเห็นบันทึกของตัวเอง ลงวันที่อ่านไว้ว่าวันที่ ๑๙ มิถุนายน
๒๕๐๑ พร้อมทั้งบันทึกเกี่ยวกับความเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไรบ้าง
แต่เมื่อพลิกดูไปก็ปรากฏว่าบันทึกลงวันที่อ่านนั้นมีเพียงแค่หน้า ๓๓ แสดงว่า
หยุดอ่านเสีย ไม่จบเล่ม ก็ไม่ทราบเหตุผลเหมือนกัน จำไม่ได้ว่าทำไม่ถึงได้หยุด
อ่าน อ่านไม่จบ อาจเป็นได้ว่าเรื่องราวที่ท่านเขียนไว้ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมะที่

ตัวเองได้เรียนในสมัยที่ยังเป็นเด็กนั้น คงจะมีเพียงเท่านั้น ส่วนนอกเหนือจากนั้นแล้วยังรู้ไม่ค่อยถึง ความสนใจยังมีไม่เพียงพอเกลียดชังอ่านเสีย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็เป็นอันว่าnamของท่านรัฐบุรุษก็ติดมาในใจของอาتمภาคพร้อมด้วยซื่อของหนังสือเล่มนี้ และความรู้สึกที่ว่า ท่านมีความสนใจในธรรมด้วย

ที่นี่ เรื่องอนิจังน์ ก็เป็นหลักธรรมสำคัญหลักหนึ่งในการประพันธศาสตร์มาในชุดที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ที่แจงออกไปว่า อนิจัง ทุกขัง อนัตตา คำว่า อนิจังนี้เป็นคำที่คนทั่วไปมักนิยมหรือพูดออกมาก เมื่อได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับการล่วงลับจากไป หรือเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกสลายอะไรทำนองนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกไม่ค่อยดี คนเราเลยกลัวคำว่าอนิจัง แต่ความจริงแล้วอนิจังเป็นเรื่องของธรรมะ คือเรื่องธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย เป็นกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่วในตัวของมันเอง สุดแต่ว่าเราจะนำมาใช้อย่างไร จะใช้ในทางที่เป็นประโยชน์มันก็เป็นคุณมหาศาล จะเห็นได้ว่า ท่านรัฐบุรุษก็มองหลักอนิจังนี้ในแง่ดีท่านหนึ่ง คือมองในแง่ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ที่นี่ถ้าจะพูดถึงเรื่องอนิจัง แม้จะเป็นคำที่ฝักลัวสำหรับบางคน ก็น่าจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะก็เป็นเรื่องที่ท่านรัฐบุรุษอาสาโส่องสันจะ การนำเรื่องที่ท่านสนใจมาพูดต่อออกไปอีก ก็คงเป็นที่พอใจของท่านด้วยอย่างน้อยในฐานะที่ท่านเป็นนักวิชาการ ก็คงจะพอใจให้เรื่องที่ท่านชอบหรือสนใจอยู่นั้น ได้รับการนำมาพิจารณาศึกษาเป็นทางแห่งการเรียนปัญญาอีกด้วย ขึ้นไป

เรื่อง ความเป็นอนิจังของสังคม ในหนังสือของท่านนั้น โดยสารสำคัญ ส่วนหนึ่ง ได้พูดถึงแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคม โดยเปรียบเทียบแนวคิดของวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ กับแนวคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวถึงวิถีวิวัฒน์ของสังคม จากสังคมที่เรียกว่าสังคมปฐมสหการ หรือบางคนเรียกว่าสังคมบุพกาล ตัดต่อมาเป็นสังคมทาส ต่อมาเป็นสังคมศักดินา ต่อมาเป็นสังคมชนานุภาพ หรืออย่างเดียวนี้มักเรียกว่า สังคมทุนนิยม แล้วลงท้ายด้วยสังคมกิจชีว์เป็นคำที่ท่านใช้ อาจจะใช้อีกอย่างหนึ่งว่า สังคมอุดมสหการ หรืออะไรในท่านองนั้นก็ได้ ซึ่งสุดท้ายก็คือบรรลุถึงสังคมอุดมคติที่พึงปรารถนา ที่มนุษย์อยู่

ร่วมกันด้วยความสุขความสันติไม่ตรี ไม่มีการเบียดเบี้ยนชั่มเงหกัน นี้เป็นแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์สังคม

ส่วนแนวความคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็มีวิัฒน์ของสังคมเช่นเดียวกัน สังคมจะผ่านขั้นตอนต่างๆ มา จนกระทั่งจุดเด่นก็คือ มาถึงยุคที่เรียกว่า มิคสัญญา ที่มีมุขย์ทั้งหลายจับอาชีวขึ้นมาบรรบากฟันกัน จนกระทั่งตายไปเป็นอันมาก เมื่อผ่านขั้นตอนนั้นไปแล้วสังคมก็กลับเจริญขึ้น จนกระทั่งได้เป็นสังคมพระศรีอาริย์ มีพระศรีอาริย์เมตไตรyma婆rot เป็นสังคมในอุดมคติที่มีมุขย์ทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ด้วยความสุข ร่วมมือกัน มีความเสมอภาค จนกระทั่งมีสภาพอย่างที่บอกว่าลงบันไดบ้านไป แล้วก็แยกไม่ออคูไม้ออกว่าใครเป็นใคร พอกลับเข้าบ้านแล้วจึงจะรู้ว่าเป็นผู้นั้น ผู้นี้ ก็เป็นอันว่าแนวความคิดเกี่ยวกับวิัฒนาการของสังคมนั้น ในทศนะของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเห็นว่า ในทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็ดี ในทางวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ก็ดี ก็รวมลงเป็นอันเดียวกันคือดำเนินไปสู่สังคมอุดมคติตั้งก่อนนานนั้น

อนิจจทำให้เกิดกระบวนการที่ແน่อน

ที่นี่ อาทิมหาพก็เกิดข้อสังเกตขึ้นมาว่า ความคิดทางสังคมทั้งสองแบบ หรือการกล่าวถึงวิัฒนาการทั้งสองแบบนั้น ไม่ว่าจะเป็นแบบของคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็ตาม แบบของวิทยาศาสตร์สังคมสมัยใหม่ก็ตาม แม้จะเป็นเรื่องของความเป็นอนิจจ คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปก็จริง แต่มองดูแล้ววิัฒนาการนั้นเหมือนกับว่ามีกำหนดตายตัวแน่นอน คือสังคมจะต้องผ่านขั้นตอนนั้นๆ ไป จะต้องเป็นอย่างนั้นๆ ไปตามลำดับ จนในที่สุดก็ถลายเป็นสังคมอุดมคติ ดูจะเป็นเรื่องตายตัว อย่างที่เรียกว่าเป็น Deterministic ทำให้เกิดข้อสังเกตเป็น ๒ ประการคือ

ประการที่ ๑ อนิจจทำให้เป็นความไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอนนั้น จะเข้ากันได้อย่างไรกับหลักวิัฒนาการของสังคมที่เป็นเรื่องตายตัวแน่นอน อนิจจเป็น

เรื่องไม่แน่นอน แต่ที่กล่าวมาว่าสังคมจะต้องวิวัฒนาการไปสู่ขั้นนั้นๆ เป็นเรื่องที่ดูเหมือนว่าตายตัวแน่นอน ถึงกับว่าทำนายล่วงหน้าได้ อนิจจังความไม่เที่ยงแท้แน่นอน จะเข้ากันได้อย่างไรกับความเป็นไปที่เที่ยงแท้แน่นอน ความไม่คงที่จะเข้ากันได้อย่างไรกับการถูกกำหนดตายตัว

ประการที่ ๒ ถ้าหากว่าวิวัฒนาการของสังคมเป็นไปอย่างแน่นอนตายตัวเหมือนกับถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว เรา ก็ไม่จำเป็นต้องทำอะไร เพราะทำไปก็ไม่มีประโยชน์อะไร สังคมก็ต้องผ่านเข้าสู่ขั้นตอนนั้นๆ เป็นเรื่องของมันเองแน่นอนอยู่แล้ว ทำอะไรไปก็ไม่มีประโยชน์ ไม่จำเป็นและไม่มีผลอะไร เพราะมันก็จะต้องเป็นของมันอย่างนั้น นี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นข้อสังเกตของอาตามภาค

ก่อนจะตอบเรื่องนี้ ก็ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของอนิจจังก่อน อนิจจันน์แปลว่า ไม่เที่ยง คือไม่คงที่ ไม่คงที่หมายความว่าเกิดแล้วดับไป เกิดอย่างนี้ดับไปอย่างนี้ แล้วเกิดใหม่เป็นอย่างนั้น เรายังไงกลับกลาย เกิดดับกลายเป็นกลับกลาย กลับกลายก็คือการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นอนิจจังความไม่เที่ยงนั้นเรามองดูในรูปแบบก็เรียกว่าเป็นความเปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงนี้มีกฎเกณฑ์ของมันอยู่ด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงหรือเกิดดับนั้นมีการสืบทอดด้วย คือเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไปนั้น เมื่อมันเกิดขึ้นมาใหม่มันจะสืบทอดคุณสมบัติที่มีอยู่เดิมมาด้วย นี้เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สอง สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หมายความว่าสิ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในการที่ต่างกันพากาศด้วยกันและกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นมาใหม่นอกจากจะเกิดขึ้นมาในลักษณะที่ออาศัยการสืบทอดคุณสมบัติเดิมแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องหรือองค์ประกอบอื่นที่เข้ามาสัมพันธ์อีกด้วย จึงกล้ายเป็นว่าความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย มีใช้เป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เลื่อนลอย เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย มันก็มีผลรวมออกมานะ คือมีความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น

เรื่องอนิจจังที่ว่าไม่เที่ยงแท้ไม่น่นอนนักกลับเป็นความแน่นอนขึ้นมาอย่างนี้ เพราะอาศัยความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัยนี้ ก็คือหลักที่เรียกว่า ธรรมนิยม ธรรมนิยาม ในแบบนี้ก็คือหลักที่เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา

ถ้าเราเข้าใจหลักนี้ และถ้าเรารู้องค์ประกอบทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เราที่ยอมสามารถทำนายได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ที่นี่โลกเกิด ชีวิตของเราก็เกิด จิตใจเกิด มีองค์ประกอบของมันจำกัดอยู่ อย่างเช่นโลกของเรานั้นมันก็มีความเกี่ยวข้องกับดวงดาวอื่นๆ และดวงอาทิตย์ กับดวงดาวเคราะห์ต่างๆ ในสิริจักรวาลและในสากลจักรวาลทั้งหมด แม้แต่ภายในโลกเองก็มีรัศมีต่างๆ จำนวนจำกัด ชีวิตของเราก็มีอวัยวะต่างๆ มีร่างกาย มีจิตใจ มีօรificeต่างๆ จำนวนจำกัด แม้แต่กลไกสืบทอดเชื้าไปในจิตใจของเรา มันก็มีองค์ประกอบต่างๆ จำกัดอยู่ เช่นอย่างในทางพระพุทธศาสนาที่มีสาขางานการศึกษาอันหนึ่งเรียกว่า พระอภิธรรม มีการจำแนกจิตออกไปโดยละเอียดเป็นจิตเท่านั้นประเทต เป็นเจตสิกเท่านั้นอย่าง มันก็มีจำกัดอยู่เท่านั้น ที่นี่ ถ้าหากว่า เรารู้องค์ประกอบทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งจะเข้ามาสัมพันธ์กับกันและกันอย่างครบถ้วน และรู้ว่ามันเป็นเหตุปัจจัยแก่กันในลักษณะใดๆ และ เราสามารถออกได้ว่า เมื่องค์ประกอบไหนสัมพันธ์กับองค์ประกอบไหนอะไร ก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการที่เราจะทำอะไร ให้สำเร็จแค่ไหน มันก็เป็นเรื่องของ การที่เรารู้องค์ประกอบที่เข้ามาเป็นเหตุปัจจัยได้เพียงไรเท่านั้นเอง ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญาที่ว่ามีความรู้เข้าใจขัดเจนทั่วถึงเพียงไร

ถ้าว่าในด้านปัจจัยทางวัตถุซึ่งเป็นของหยาบก็อาจจะเห็นง่าย ยกตัวอย่าง เช่นว่า เอาชนะมาใส่ภาชนะตั้งบนไฟภายในความกดอากาศที่แน่นอน อย่างว่า ระดับน้ำทะเล ๑๐๐๐ มิลลิบาร์หรือ ๗๖๐ มิลลิเมตรปรอท พอดี ๑๐๐ องศาเซลเซียส มันก็เดือด แต่ถ้าเราเอาไปตั้งในที่สูงขึ้น ที่มีความกดอากาศต่ำ สมมุติว่ามีความกดอากาศ ๑๐๐ มม.ปรอท พอดี ๕๓°C ก็เดือดแล้ว นี้ก็หมายความ

ว่า หลักการอยู่ที่การรู้ เข้าใจองค์ประกอบที่เข้ามาสัมพันธ์กัน ที่นี่ถ้าหากว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีจำกัด มนุษย์รู้ทั่วถึง เรายังตอบได้ชัดเจน เมื่อน้อย่างที่ นักวิทยาศาสตร์สามารถทำนายทายอะไร ได้หลายอย่าง ในเมื่องค์ประกอบ ที่มีจำนวนจำกัดนั้นเข้ามาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่มีองค์ประกอบมาก มากเข้ามาเกี่ยวข้องร่วมกันอย่างซับซ้อน บางที่เรากำหนดได้ยาก เช่นเรื่อง เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ ว่าวันนี้จะมีฝนหรือจะไม่มีอย่างนี้เป็นต้น แต่นี่ไม่ได้หมาย ความว่าความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นไม่แน่นอน หากเป็นอย่างนั้นไม่ ความ เป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นก็แน่นอนของมันตามเดิม แต่เป็นที่เราเองไม่รู้ทั่วถึง เหตุปัจจัยเหล่านั้น เราอาจจะรู้ปัจจัยตัวยืนคงอย่าง แต่ไม่รู้ถึงปัจจัยตัวแปรครบ ด้าน เรายังเลียนบอกผิดไป

ที่นี่ ในทางวัตถุนั้น ความเป็นเหตุปัจจัยยังเป็นเรื่องที่ยากที่พอจะตามสืบ ได้ แม้กรันน์เรกีย์ต้องพยายามศึกษาต้นคว้ากันไปอีกมาก many ที่นี่เหตุปัจจัย ในทางสังคมนั้นก็ยังซับซ้อนมากขึ้น ครั้นละเอียดขึ้นไปถึงขั้นเหตุปัจจัยใน จิตใจมนุษย์ก็ยังซับซ้อนหนักเข้าไปอีก ยิ่งกว่านั้นเรื่องสังคมและเรื่องจิตใจของ มนุษย์ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถึงตัวอย่างเมื่อกี้ เรื่องจุดเดือดของน้ำ ที่ ของสาเหตุนั้น ในความกดอากาศเท่านั้น ที่นี่หันมามองดูจุดเดือดของคน จะพบ ว่า จุดเดือดของจิตใจนาก กับจุดเดือดของจิตใจนาก ไม่เท่ากัน นาย ก อาจมี จุดเดือดคือ โกรธจนกระทั่งท้นไม่ได้ต้องแสดงออกมา ในระยะนี้จำกัดของแรง กระหطمเท่านี้ แต่นาย ข อาจจะมีจุดเดือดของการแสดงอารมณ์ต่างออกไป ทั้งนี้เรา ต้องเข้าใจโครงสร้างของจิตใจของคนนั้นๆ ก่อน จะต้องรู้ว่า nationality นี้มีกิเลสเท่าไร มีสติปัญญาเท่าไร มีการสั่งสมคุณสมบัติความเคยชินของจิตใจของตนไว้อย่างไร เป็นต้น แต่รวมแล้วก็เป็นอันว่า นี้คือหลักอนนิจจังซึ่งแสดงถึงความไม่เที่ยง และ ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็น ไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นก็จึงมีความเป็นไปที่แน่นอนตามเหตุปัจจัย

กระบวนการที่แน่นอนทำให้มนุษย์มีอิสรภาพ

ที่นี่ก็เกิดปัญหาต่อไปอีกว่า ถ้าหากว่าขั้นการของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างแน่นอนแล้ว มนุษย์จะมีอิสรภาพหรือไม่ เป็นปัญหาสำคัญมากเกี่ยวกับอิสรภาพของมนุษย์ เพราะถ้ามนุษย์ถูกจำกัดด้วยกระบวนการของเหตุปัจจัยที่แน่นอนแล้ว มนุษย์ก็จะกำหนดความเป็นไปของตนเองไม่ได้ และจะทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามที่ตนต้องการไม่ได้ ข้อสรุปเป็นอย่างนี้หรือเปล่า คือมนุษย์มีอิสรภาพหรือไม่

ก่อนตอบคำถามนี้ ก็ขอพูดแทรกเป็นเกร็ดนิดหน่อยเกี่ยวกับคำว่าอิสรภาพนั้นเอง คำว่า "อิสรภาพ" นี้ เป็นคำภาษาไทยคำหนึ่งที่เราได้ใช้คลาดเคลื่อนจากความหมายเดิมกันมานาน คือเรารู้ว่าคำว่าอิสรภาพ ในความหมายว่า ความปลดพันจากเครื่องบังคับด้วยอำนาจ ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่นหรือใครอื่น พร้อมที่จะทำอะไรตามต้องการหรือตามที่เห็นสมควร อันนี้คือความหมายที่เราเข้าใจกัน และเราก็อาจจะนำไปเทียบกับภาษาอังกฤษ โดยแปลอิสรภาพว่า freedom แต่ความจริงนั้นคำว่า "อิสรภาพ" ในภาษาเดิมไม่มีความหมายอย่างนั้นเลย "อิสรภาพ" เป็นคำภาษาบาลี มาจาก อิสสรา+ภาะ อิสสรา ตรงกับสันสกฤตว่า อิศวร หรือ อิศวร ซึ่งแปลว่า เป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าใหญ่ เราได้ใช้คำว่าอิสรภาพนี้คลาดเคลื่อนกันมาโดยตลอด ที่นี่ก็จะต้องถามว่า แล้วในภาษาเดิม คือบาลีสันสกฤตเขาใช้คำว่าไรกันในความหมายว่า ความปลดพันจากเครื่องบังคับจำกัดขัดขวาง ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งอื่น พร้อมที่จะทำอะไร ตามต้องการหรือตามที่เห็นสมควร คำที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤต แต่เดิมก็คือคำว่า "วิมุตติ" หรือ วิมุกติ หรือวิโมกข์ หรือ โมฆะ ซึ่งคำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้ทางศาสนาเป็นประจำมานานแสนนาน เป็นคำที่คุ้นเคยกันมาก การที่อามภาพยกคำนี้มาพูดก็เพราะต้องการให้เห็นว่า ความจริงนั้นอิสรภาพหรือความหมายที่เราใช้ด้วยคำว่าอิสรภาพนั้น เป็นสิ่งที่ทางศาสนาได้พูดถึงกันอยู่เสมอ เป็นคำที่สนใจไว้กับนักศาสนาปรัชญามานานตั้งหลายพันปีแล้ว เราจะได้ลองเรื่องนี้เข้ามาหากันได้

คำว่า วิมุตติ นั้น ถ้าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษก็ตรงกับคำว่า freedom ถ้าท่านไปเปิดพจนานุกรมมาลี-สันสกฤตดูจะพบว่า อิสรภาพไม่ได้แปลว่า freedom แต่อิสรภาพแปลว่า mastership หรือ overlordship หรือ supremacy หรือ sovereignty ซึ่งไม่ใช้อิสรภาพอย่างที่เราเข้าใจเลย เป็นเรื่องของความเป็นใหญ่ ทั้งนี้ มีแต่พจนานุกรมไทย-อังกฤษ เท่านั้น ที่แปลอิสรภาพว่า freedom แต่ถ้าใช้ วิมุตติ ก็จะมีความหมายเป็น freedom หรือ liberation ที่บางคนแปลว่า การปลดปล่อย หรือ release หรือ emancipation หรือที่ในศาสนาตะวันตกเขาใช้สำหรับคิดทางศาสนาของเขาว่า salvation เป็นอันว่าคำที่เราต้องการแท้ๆ ก็คือคำว่า “วิมุตติ วิโมกษ์” หรือโมกษะ” นั่นเอง อย่างไรก็ตาม เราได้ใช้คำว่า อิสรภาพมาจนติดเสียงแล้ว เพราะฉะนั้น แม้ในการบรรยายครั้งนี้ อาจมีภาพก็จะเป็นดังใช้คำว่าอิสรภาพ ในความหมายของความปลดพันธนาณฑลอดไป แต่ขอเพียงว่า

๑. เมื่อพูดถึงคำว่าอิสรภาพ ก็ให้เข้าใจตามเรื่องราวด้วยความหมายตามที่อุดมภาพได้กล่าวมาแล้ว

๒. เมื่อได้ยินคำว่าอิสรภาพคราวใดก็ขอให้นึกถึงคำว่า วิมุตติ วิโมกษ์ โมกษะ ไว้ในใจด้วย จะได้โยงกับความหมายในทางพрактиกา

อย่างไรก็ตาม คำว่าอิสรภาพนั้นก็มีเมื่อยุคบ้างเมื่อกัน ก็จะใช้ได้กับความหมายในเชิงว่าเป็นการทำอะไรได้ตามต้องการ เพราะคำว่าอิสรภาพนั้น แปลว่าความเป็นใหญ่ เมื่อเราจำกัดความหมายของความเป็นใหญ่ในที่นี้ว่า ความเป็นใหญ่ในด้วย ความเป็นใหญ่แก่ตัว มันก็มีลักษณะที่ว่า สามารถทำอะไรได้ตามต้องการโดยไม่ขึ้นกับสิ่งอื่นเหมือนกัน แต่คำว่าอิสรภาพมีข้อเสียใน ตรงที่ว่า มันมักมีความหมายเลยไปถึงว่า จะเข้าไปกดซึ่งกับครอบจักนอื่นมีอิทธิพลเหนือเขาได้ด้วย เพราะฉะนั้น จึงเป็นคำที่มีความหมายไม่พอตี ไม่ตรงกับที่ต้องการที่เดียว ความหมายของคำว่าอิสรภาพก็ขอยก浦เพียงเท่านี้

ที่นี้ก็กลับมาถึงปัญหาที่ว่า ในเมื่อกระบวนการของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยแన่นอนแล้ว มนุษย์เราจะมีอิสรภาพหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า มนุษย์นั้นมีอิสรภาพ การมีอิสรภาพของมนุษย์ก็คือการที่มนุษย์สามารถเข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นเอง และมนุษย์นี้ก็เป็นปัจจัยด้วยสำคัญ ด้วยในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น มนุษย์เข้าไปเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการ การแห่งเหตุปัจจัยอย่างไร คำตอบก็คือมนุษย์เข้าการกระทำการของตัวนั้นเอง เข้าไปเป็นปัจจัยผลักดัน หรือกีดกัน หรือจัดสรรปัจจัยอื่นๆ ให้เป็นไปตามต้องการ ันนี้คือการที่มนุษย์มีอิสรภาพ ที่ว่ามีอิสรักษ์มีอิสร้อย่างนี้แหละ แต่จะให้มีสระแบบที่ว่านอกเจ้าจะให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไรตามชอบใจนั้นเป็นไปไม่ได้ ถ้าคิดว่า อิสรามีความหมายถึงอย่างนั้นก็เรียกว่ามนุษย์ไม่มีอิสรภาพ คือว่าจะเอาตามชอบใจตัวเองโดยไม่เข้าไปเป็นเหตุปัจจัยด้วยนั้นทำไม่ได้ การเป็นอิสรของมนุษย์ก็คือการที่ตัวจะต้องเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย

อีกประการหนึ่ง การที่มนุษย์จะมีอิสรภาพนั้น นอกจากจะหมายถึงว่า มนุษย์สามารถทำอะไรได้แล้ว ยังจะต้องมีความหมายต่อไปอีกด้วยว่าการกระทำการของมนุษย์นั้นจะต้องมีผล ถ้าสิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไม่แน่นอน ไม่เป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัย เป็นไปอย่างเลือนลอย ไม่มีกฎไม่มีเกณฑ์ การกระทำการของมนุษย์ก็ยอมไม่มีผล มนุษย์จะทำอะไรไปก็ไม่มีความหมาย การกระทำการของมนุษย์ก็ไม่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดอะไรขึ้นมา มนุษย์ก็คาดหมาย หวังหรือส่วนรู้ผลแห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำการของตนไม่ได้เลย ถ้าเป็นอย่างนั้นมนุษย์ก็ไม่มีอิสรภาพ มนุษย์มีอิสรภาพก็เพราะสามารถทำการเป็นปัจจัยให้เกิดผล โดยอาศัยความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัยนั้นเอง

ที่ว่ามนุษย์เป็นอิสร โดยเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น ปัจจัยในฝ่ายของมนุษย์มีอะไรบ้าง

อย่างที่หนึ่งซึ่งเห็นชัดก็คือ การกระทำการของมนุษย์นั้นแหล่งเป็นตัวปัจจัยอันหนึ่ง ที่นี่มองต่อไป ที่บอกว่าเราทำอะไร เพื่อให้เป็นไปตามต้องการ ก็มี

ปัจจัยอีกตัวหนึ่งในฝ่ายมนุษย์คือ ความต้องการ เป็นอันเห็นแล้วว่า ปัจจัยฝ่ายมนุษย์ในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นมี ๒ อย่าง ได้แก่ การกระทำและความต้องการ และเราก็เข้าไปร่วมกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น โดยเอกสารกระทำของตนเป็นปัจจัยทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามต้องการ แต่แค่นี้ยังไม่พอถ้าได้เพียงสองอย่างนี้ เรายังมองข้ามปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งอีกตัวหนึ่งไป ปัจจัยอีกด้วยที่สำคัญที่สุดคือ ความรู้ เราอาจไม่พูดถึงมันเลย คือเรารู้ดีเพียงแค่ว่าเราทำการให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามต้องการ ไม่มีคำว่าความรู้ แต่เราจะทำสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามต้องการได้อย่างไร เราต้องรู้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ต้องรู้ปัจจัยอื่นๆ ที่เราจะเข้าไปผลักดัน เข้าไปปิดกัน เข้าไปจัดสรร เราจะทำการให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้ เพราะฉะนั้น ปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่ง ก็คือความรู้หรือปัญญา ปัญญานี้แหล่งเป็นปัจจัยตัวเอกที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ หากไม่มีปัญญา ไม่มีความรู้ เราจะทำอะไรได้ เราทำอะไรไม่ได้ เป็นไปตามต้องการ หรือทำลงไปแล้วอาจได้ผลตรงข้ามกับความต้องการก็ได้ เพราะฉะนั้น ตัวการสำคัญที่เป็นปัจจัยทางฝ่ายมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ หรือมีอิสรภาพ ก็คือปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอก เป็นแกนหลักที่จะทำให้เกิดวิมุตติ ดังจะเห็นได้ว่า ท่านกล่าวถึงลำดับหลักธรรมในกระบวนการของศึกษาไว้เป็น ศีล สมารถ ปัญญา วิมุตติ ต่อจากปัญญาจึงเป็นวิมุตติ ขาดปัญญาแล้วหลุดพ้นไม่ได้ ปลดปลั้นเป็นอิสระไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงวิมุตติที่กล่าวถึงในหลักธรรมขั้นสูงสุด แม้แต่การที่เราจะปลดพันเป็นอิสระจากภัยธรรมชาติ จากโรคภัยไข้เจ็บ จากการเบียดเบี้ยนในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เรายังต้องอาศัยปัญญาความรู้ เมื่อมีปัญญาแล้วเข้าใจในสิ่งทั้งหลายที่อยู่แวดล้อมตัวที่จะมาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องทำให้เกิดภัยธรรมชาติเป็นต้นนั้นแล้ว เรายังเข้าไปผลักดัน ปิดกัน จัดสรรปัจจัยเหล่านั้น เพื่อทำให้เป็นไปตามปรารถนา ถ้าเรามีความสามารถที่จะเป็นปัจจัยได้อย่างถูกต้อง ก็ทำได้สำเร็จ แม้แต่การที่เรามีวิชาการต่างๆ เช่น

วิชานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ลัทธิอิสลาม ขึ้นมา เราเรียนกันไป ก็เพื่อจะได้อาความรู้มาใช้ในการจัดสรรปัจจัยต่างๆ ให้เป็นไปในทางที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงอิสรภาพ พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือการที่จะทำให้เกิดปัญญาซึ่งเป็นตัวการสำคัญเป็นปัจจัยเอกในการที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติ คือในเวลาใช้จริงเราเรียนรัฐศาสตร์หรือวิชาการต่างๆ เหล่านั้น เราถือว่า เราเก่งกล้าสามารถ เราเป็นอิสระที่จะทำอะไร ให้เป็นไปตามที่เราต้องการ แต่บางที่เรารักไม่ได้ใช้ศาสตร์วิทยาเพื่อผลในการที่จะให้เกิดอิสรภาพ เรากลับใช้มันในทางที่จะทำมนุษย์ให้ตกเป็นทาสยังขึ้นไปอีก ก็มีอันนี้เหตุผลเป็นอย่างไร ทำไม่ลึกลง เป็นอย่างนั้น มันเป็นเรื่องเกี่ยวพันถึงอิสรภาพในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งจะต้องพิจารณา กันต่อไป

ปัจจัยที่ส่งเสริม/ขัดขวางอิสรภาพ

ขออนุกลับไปกล่าวถึงเรื่องปัญญา ที่บอกว่าปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอกในการที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ จะเรียกว่าอิสรภาพหรือวิมุตติ ก็ได้ ปัญญานั้น เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในโครงสร้างของชีวิตจิตใจมนุษย์ ในทางพระศาสนา ท่านใช้ศัพท์เรียกว่าเป็น “สังขาร”^{*} อย่างหนึ่ง บรรดาองค์ประกอบซึ่งอยู่ในโครงสร้างชีวิตจิตใจของมนุษย์ ที่เรียกว่า สังขาร นั้น มีเชิงมีแต่ปัญญาเพียงอย่างเดียว มันมิอย่างอื่นด้วยอีกหลายอย่าง

ขอกล่าวถึงความหมายของ สังขาร ก่อน สังขารนั้นแปลว่า ตัวปูรุ่งแต่งปูรุ่งแต่งอะไร ปูรุ่งแต่งจิตใจ ปูรุ่งแต่งความคิด ปูรุ่งแต่งการกระทำ ถ้าจะใช้ภาษาสมัยใหม่ก็แปลว่า เครื่องมือประกอบการฝ่ายนามธรรมของมนุษย์ เพราะว่าสังขารเหล่านี้ เช่น ปัญญา เมื่อต้น เป็นเครื่องมือประกอบการ หรือเป็นเครื่องมือในการกระทำการที่จะช่วยให้เราได้รับอิสรภาพ (หรือจะให้ไม่ได้รับ

* สังขารในความหมายที่หนึ่ง

อิสรภาพก็ได้) สังขารนั้นมีมากมาย สังขารอย่างอื่นก็มีทั้งฝ่ายที่เป็นตัวช่วยให้เกิดอิสรภาพคือช่วยบัญญา และสังขารที่เป็นฝ่ายร้าย ฝ่ายขัดขวาง ฝ่ายกีดกัน กำจัดทำลายอิสรภาพ

สังขารที่เป็นฝ่ายช่วย ก็ยกตัวอย่างเช่น สติ สติเป็นเครื่องช่วยให้บัญญานีกระทำการโดยรอบครบ กระทำโดยถูกจังหวะ เมื่อดึงจังหวะจึงทำ ยังไม่ถึงจังหวะก็ไม่ทำ เพราะบางทีหงๆ ที่รู้แต่ทำผิดจังหวะก็ไม่สำเร็จ แล้วสติก็เป็นตัวช่วยให้ทำได้ถูกต้องรอบครอบไม่ผิดพลาด หรืออย่างศรัทธา ความซ勉强 ความมีจิตใจผ่องใส่มั่นใจก็ทำให้เรามีกำลังใจที่จะกระทำได้ต่อไป หรืออย่างวิริยะ ความเพียรก็ทำให้ไม่เกิดความหักด้อย ทำให้เข้มแข็งแก่ลักษณะต่อสู้วิ่งไปข้างหน้า หรือสามารถก็ทำให้เกิดความมั่นคงแน่แน่ เป็นต้น สังขารที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เป็นฝ่ายช่วย หากว่ามีบัญญานาแล้ว ได้อาศัยสังขารอย่างที่ว่ามาแล้วนี้เป็นองค์ประกอบ การทำงานเพื่ออิสรภาพก็จะได้ผลดียิ่งขึ้น

ในเวลาเดียวกัน ก็มีสังขารฝ่ายตรงข้าม จะเรียกว่าฝ่ายร้ายก็ได้ เราจะเรียกว่ากิเลส ซึ่งเป็นตัวขัดขวางหักล้างทำลาย อาจจะทำให้บัญญานางานไม่สำเร็จหรืออาจจะเข้ามาครอบงำเสีย ทำให้เดินไปในทางตรงข้าม อกนอกลุ่มนอกทางไปเสีย หรือแม้แต่แทนที่จะนำไปสู่อิสรภาพก็กลับนำไปสู่ความหมดอิสรภาพ กิเลสเหล่านี้มีมากมาย แต่ที่ควรนำมากล่าวในที่นี้ ก็คือสังขารกิเลสที่สำคัญ ๓ อย่าง ได้แก่ กิเลสที่ผูกพันกับตัวตน หรือจะเรียกว่ายๆ ว่า กิเลสพันตัว ๓ อย่าง กิเลสพันตัว ๓ อย่างนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตนทั้งนั้น มันมีบทบาทในสังคมมนุษย์มากเหลือเกิน ได้แก่

๑. ความเห็นแก่ตัว ภาษาพระเรียกว่า ตัณหา

๒. ความถือตัว ภาษาพระเรียกว่า มานะ

๓. การยึดติดในความเห็นของตัว ภาษาพระเรียกว่า ทิฏฐิ

ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ๓ อย่างนี้ เป็นกิเลสพันตัว ผูกพันอยู่กับเรื่องตัวตน จะเอาแต่ตัว ในเมื่อเอาแต่ตัวก็ไม่เกือกูลสังคม จะนำไปสู่อิสรภาพของสังคม

ไม่ได้ มีแต่จะขัดขวางอิสราภาพของสังคม ไม่เฉพาะขัดขวางอิสราภาพของสังคม เท่านั้น มันมัดตัวคนนั้นเองไม่ให้มีอิสราภาพด้วย คือแม้แต่เจ้าตัวคนนั้นเองก็ ไม่มีอิสราภาพ

ความเห็นแก่ตัวหรือตัณหา ทำให้มุขย์เที่ยวแสวงหาสิ่งເສັກອນໂກຍແຢ່ງຊີ່ພລປະໄວຍ້ນກັນ ວັນເປັນຕົວກາສໍາຄັງຢ່າງໜຶ່ງທີ່ມີນທານມາກໃນສັກມຂອງເຮົາ

อย่างທີ່ສອງ ຄວາມຄືອດຕ້ວທ້ອມານະ ทำให้มุขຍ້ຊີ່ທີ່ເຕັ້ນກັນ ອຍາກຢັ້ງໃຫຍ່ເຫັນອົບນີ້ ແຊ່ງຂັ້ນກັນເພື່ອຄວາມເປັນໃຫຍ່ ແສວງຫາວ່ານາຈ ແລ້ວກີພຍາມຄຣອບຈຳໝ່າມໆທີ່ຊື່ງກັນແລະກັນ ແລະ

อย่างທີ່ສາມ ກາຍີດຕິດໃນຄວາມເහັນຂອງຕົວ ທີ່ເຮັດວຽກກຳທຳໃຫ້ຄົນເຂາແຕ່ຄວາມເහັນຂອງຕົວ ຖື້ນໄມ້ຮັບພັງຜູ້ອື່ນ ໄມພັງເຫດຸຜລ ດົມຍາຍຄລ່ົງໃນລັກທີ່ມີມອຸດມກາຮົນ ອາຈຄື້ນກັບໄປມືນຄັ້ນບັນດັບຄົນອື່ນໃຫ້ຍອມຮັບນັບຖືອຍ່າງຕົນໂດຍໄມ້ຍອມໄຫ້ເຂົາໃຫ້ບໍ່ມີມາທີ່ຈະຍອມຮັບໂດຍເຫດຸຜລ

ຈະເຫັນວ່າສິ່ງສໍາຄັງທີ່ເປັນປັບຂອງກີເລສ ๓ ອຍ່າງນີ້ໄດ້ແກ່ ເຮືອພລປະໄວຍ້ນ (ກາມ) ເຮືອງວ່ານາຈ ແລະເຮືອງຄວາມຄືດເຫັນລັກທີ່ມີມອຸດມກາຮົນ ວັນນີ້ເປັນເຮືອງທີ່ສໍາຄັງມາກ ພຸດຕິກຣມຂອງມຸນຸຍີໃນສັກມສ່ວນມາກີພັວພັນອູ້ກັບເຮືອງເຫຼຳນີ້ ກີເລສ ๓ ຕົວນີ້ທຳໄຫ້ມຸນຸຍີໄມ້ສາມາດຈະນຳສັກມຂອງຕົວເອງໄປສູ່ຄວາມຮຸດພັນ ເປັນອີສະຕາມທີ່ມຸ່ງໝາຍໄດ້

ຜູ້ກໍາງານຈຳນວນນັກນອກວ່າ ຕົວກໍາງານເພື່ອອີສຣາພຂອງສັກມຫຼືຈະເຮັດວຽກ ປລດປລ່ອຍສັກມ ນຳສັກມໄປສູ່ຄວາມອູ້ດີສັບສູນ ໄກສະເໜີດເປັນປລອດພັນຈາກຄວາມເບີຍຕເບີຍນີ້ຄືອຄວາມເປັນອີສຣາພ ອຍ່າງໄຮກີດີ ຜູ້ກໍາງານນັກຈະມອງແຕ່ຝ່າຍຕັດຫຼູຫຼືອຝ່າຍປັບປັງວ່າ ພວກນັ້ນມີຄວາມກະໜາຍມີຄວາມຍືດຕິດໃນວ່ານາຈໃນພລປະໄວຍ້ນຂະໜາງໆ ບາງທີ່ກີລືມມອງ ລືມສໍາຮວຈຕົວເອງ ຫຼືວ່າຕົວເອງສໍາຮວຈຕົວເອງແລ້ວໄມ້ກີເລສມູກພັນຕົວຕະຫຼານນັ້ນ ແຕ່ຜູ້ຮ່ວມງານມີ ບາງທີ່ຜູ້ຮ່ວມງານກີມີມາກ່າງ ຕ້າວຍ ກີເລຍກໍາງານໄມ້ສໍາເຮົາ ຫຼືວ່ານາງທີ່ຕອນແຮກທັງຕົວເອງແລະຜູ້ຮ່ວມ

งานก็ไม่มี ต่างก็ตั้งใจทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมอย่างแท้จริง แต่ทำต่อไป ทำไปทำมาตัวเองมีขึ้นมาหรือผู้ร่วมงานมีขึ้นมาก็ทำไม่สำเร็จอีก ก็เลยกลับเป็นว่า พฤติกรรมของตนเองหรือของผู้ร่วมงานหรือของหมู่คณะที่ทำงานนั้นเองกลับเป็น อุปสรรคทำลายล้างอุดมการณ์ ทำให้การทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมไม่สำเร็จผล

สังขารที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ซ้อนอยู่ในตัวมนุษย์ มนุษย์จะเป็น อย่างไร จะทำอะไรและทำอย่างไร ก็อยู่ที่ปัจจัยอันเรียกว่าสังขารที่อยู่ในตัวเหล่านี้ ในเมื่อเราต้องว่ามนุษย์เป็นปัจจัยตัวสำคัญในการสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคม เรา ก็ต้องรู้จักตัวมนุษย์ให้ดี การที่จะรู้จักตัวมนุษย์ได้ดีก็คือรู้จักเจ้าตัวปัจจัยสังขาร ทั้งหลายที่อยู่ในตัวมนุษย์นั้น แล้วก็พยายามจัดการกับปัจจัยเหล่านั้นให้เกิดผลดี คือจัดการกับสังขารในฝ่ายเดียว เช่นอย่างปัญญาณี้ โดยส่งเสริมขึ้นมาให้เจริญ ลงกาง ลงสังขารในฝ่ายร้ายที่กำจัดขัดขวางอิสรภาพก็ต้องแก้ไขลบล้างทำให้ หมดไป

พระชนนี้ ในการสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคมนั้น จะรู้จักปัจจัยทาง สังคมหรือสิ่งแวดล้อมเท่านั้นไม่เพียงพอ จะต้องรู้เข้าใจปัจจัยที่อยู่ในตัวมนุษย์ด้วย เพราะว่าปัจจัยเหล่านี้ก็คือตัวแปรที่อาจทำให้เราเดินออกไปนอกลู่นอกทางหรือ ทำงานล้มเหลว ผู้ดูเป็นสำนวนอึกอ่าย่างหนึ่ง ก็บอกว่า ถ้าคนปราศจากอิสรภาพ จำกสังขารแล้ว อิสรภาพของสังคมก็คงใกล้สุดเอื่อม คือไม่มีทางสำเร็จ เพราะ ชนนี้จะต้องทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากสังขาร โดยเฉพาะจากกิเลสที่พันตัว ต อย่างนั้น

รวมความว่า ในการทำงานเพื่อช่วยให้สังคมหลุดรอดปลอดพันจากการ บีบคั้น ข่มเหงเบียดเบียนนั้น

ประการที่ ๑ เรายจะต้องเรียนรู้ปัจจัยทั้งหลายในภายนอก และพัฒนา ความสามารถในการที่เราจะเข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในการบ่วนการทางสังคมนั้น

ประการที่ ๒ ต้องรู้เข้าใจปัจจัยที่อยู่ในตัวมนุษย์ แล้วพัฒนาความ สามารถและความมั่นคงในการที่จะเป็นอิสระจากสังขารที่เป็นเครื่องกำจัดขัดขวาง

อิสรภาพเหล่านั้น พูดอีกนัยหนึ่งว่า คนที่จะไปปลดปล่อยสังคมนั้น ก็ต้องไม่ประมาทที่จะปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากกิเลส หรือทำตัวเองให้เป็นอิสราะจากกิเลสที่เป็นเครื่องผูกพันตัวเองดังที่กล่าวมาแล้วด้วย โดยเฉพาะจากต้นหามานะ และที่สำคัญ มีฉะนั้นแล้วตัวเองจะถูกพันธนาการ ถูกผูกมัด และก็จะพลอยทำให้สังคมถูกผูกมัดไปด้วย

วัตถุกำหนดจิต หรือจิตกำหนดวัตถุ

อาทิตย์ภาพพูดไปๆ ก็เข้ามาทางจิตใจมากขึ้น เมื่อเข้ามาถึงเรื่องจิตใจก็จะมีข้อแย้งขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับวัตถุ คือมีปัญหาว่า วัตถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุ บางคนบอกว่าวัตถุกำหนดจิต อย่างในเรื่องสังคมนี้ มันอยู่ที่สภาพแวดล้อม ถ้าหากว่าเราจัดสังคมนี้ให้เรียบร้อยดี คนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีบังคับซึ่งชี้พร้อมบังคับซึ่งแล้ว ไม่ต้องแย่งชิงเบ็ดเบี้ยนกัน ความเห็นแก่ตัวมันก็จะหมดไปเอง คนก็คงจะหมดกิเลส อันนี้เป็นเหตุผลอกเกียงในฝ่ายที่ว่าวัตถุกำหนดจิต ในแง่นี้มีความจริงอยู่เหมือนกัน แต่เป็นความจริงเพียงส่วนหนึ่ง เพราะเป็นธรรมดาว่าสภาพแวดล้อมย่อมทำให้จิตใจคนผันแปรไปได้ นี่เป็นเรื่องเกี่ยวกับโอกาสันนั่นเอง แต่ก็อย่างที่บอกแล้วว่า มันเป็นความจริงเพียงเสี้ยวเดียว ยังมีข้อบกพร่องหลายอย่าง ตามแนวความคิดนี้ มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจ ๓ อย่าง คือ

๑. ในเรื่องว่าวัตถุกำหนดจิตจริงหรือไม่ การที่จะพูดว่าวัตถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุนั้น อันที่จริงเป็นเรื่องของการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าจะพูดให้เด็ตขาดลงไปอย่างหนึ่งอย่างใด ก็สมேือนกับพูดว่า ไก่มีก่อนไข่หรือไข่มีก่อนไก่ สองอย่างนี้ ถ้าจะเตียงกันไป เตียงจนสิ้นใจก็ไม่จบว่าไข่มีก่อนไก่หรือไก่มีก่อนไข่ แต่ความจริงนั้นมันไม่ใช่ทั้งสองอย่าง คือมันไม่ใช่ปัญหาว่า ไก่มีก่อนไข่หรือไข่มีก่อนไก่ มันเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง เป็นเรื่องของวิวัฒนาการที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งไม่มีปัญหาเลยว่าไก่จะมาก่อนไข่หรือไข่จะมาก่อนไก่ ไม่ใช่

ปัญหาที่จะต้องเดียงกันอย่างนั้น ในเรื่องว่าวัดถุกำหนดจิตหรือจิตกำหนดวัตถุก็
เหมือนกัน มันไม่ใช่เรื่องที่จะพูดเด็ขาดลงไปอย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของการ
อิงอาศัยซึ่งกันและกัน อีกอย่างหนึ่งการที่พูดว่า ถ้าสภาพแวดล้อมของสังคม
ดีแล้ว จิตใจคนจะดีเองอะไรทำนองนั้น เป็นการพูดที่เข้าทำนองโพลส์ถึงปลาย
โดยไม่มีโคน เมื่อไม่มีโคนเราจะมีปลายขึ้นมาได้อย่างไร เราบอกว่าสังคมตี
เรียบร้อยแล้วจิตใจก็จะดีเอง แต่ว่าสังคมที่ดีนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เราไม่พูด
ถึงโคนเข้ามา ก็จะพูดถึงปลายเสียแล้ว อันนี้ก็เป็นแห่งหนึ่งที่ขอตั้งข้อสังเกต

๒. ที่บอกว่าเป็นความจริงบางส่วนนั้นหมายความว่า เรื่องสภาพแวดล้อม
ในทางสังคมนั้น แน่นอนย่อมมีอิทธิพลต่อสภาพทางจิตใจ จิตใจคนย่อมอาศัย
สภาพแวดล้อมด้วย ต้าหากว่าสภาพแวดล้อมดี เช่นอยู่ในที่สงบ บรรยายกาศ
ผ่องใส ปลดปล่อย จิตใจคนก็มีความเป็นไปได้มากที่จะเป็นจิตใจที่ดีงาม พลอย
สงบผ่องใสปลดปล่อยไปตามด้วย นอกจากนั้น การที่เรามาอยู่ในสภาพแวดล้อม
ที่ดีก็ทำให้ห่างจากสิ่งยั่วยุกระตุนเร้า เมื่อปราศจากสิ่งยั่วยุกระตุนเร้าแล้ว กิเลส
บางอย่างก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น (ว่าที่จริงคือไม่ผล ไม่ฟูหรือไม่แสดงถูกชี้ขึ้น) หรือ
แม้จะเกิดก็เกิดได้น้อย เพราะฉะนั้น อิทธิพลของวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมก็มีมาก
เราจึงได้พยายามที่จะจัดสรรสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกื้อญุ่นแก่การที่จะได้มีจิตใจ
ดีงาม แต่หลักการนี้ก็เป็นเพียงหลักหรือวิธีการอันหนึ่งในการที่จะแก้กิเลสของ
คน ซึ่งมิใช่มีเพียงเท่านั้น ขอพูดตัดให้ง่ายตามหลักพระพุทธศาสนา ห่าน
เรียกว่า การละหรือกำจัดอาสวะ ห่านบอกว่า อาสวะที่จะต้องละด้วยการหลีกเว้น
กิม อาสวะที่จะต้องละด้วยการรู้จักบังคับควบคุมตัวเองกิม อาสวะที่จะต้องละ
ด้วยการรู้จักบริโภคใช้สอยสิ่งของโดยวางแผนจิตให้ถูกต้องกิม อาสวะที่จะต้องละด้วย
การเหินด้วยปัญญา กิม นี่หมายความว่าวิธีการที่จะแก้ทางจิตนั้น มันไม่ใช่เป็น
อันเดียว การแก้ด้วยวิธีหลีกเว้นนั้นก็คือวิธีที่เรียกว่า ใช้สภาพแวดล้อมทางวัตถุ
เป็นเครื่องกำหนดหรืออื้ออำนวย ซึ่งก็ได้ผลมาก แต่ไม่ใช่ว่าได้ผลหมดทุกอย่าง
แต่ใช้ได้สำหรับกิเลสบางอย่างบางจำพวกบางระดับ พูดง่ายๆ อีกอย่างหนึ่งว่า

การใช้วัตถุเป็นอิทธิพลจัดการกับจิตนั้นทำได้ส่วนหนึ่ง เหลือจากนั้นจะต้องแก้ จิตด้วยจิต เช่นเดียวกับที่เราสามารถใช้จิตเป็นอิทธิพลจัดการกับวัตถุได้ส่วน หนึ่ง แต่ที่เหลือจากนั้น ก็ต้องใช้วัตถุด้วยกันแก้หรือจัดการกับวัตถุ แผนของจิต กับวัตถุนั้นกำย/ge/gan/yu แต่ก็ไม่ใช้อันเดียวกัน

๓. ที่เรานอกกว่า วัตถุกำหนดจิตนั้น บางที่เรามองดูผิดเพินคือเป็นการที่ วัตถุมีอิทธิพลต่อจิต ในระดับของรูปแบบที่ยักย้ายเปลี่ยนแปลงไป เป็นความ เปลี่ยนแปลงในลักษณะภายนอกเท่านั้น หมายความว่า ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยน แปลงในขั้นเนื้อหา เนื้อหาอาจจะคงเดิม แต่รูปลักษณะภายนอกเปลี่ยนแปลงไป อย่างตัวอย่างง่ายๆ เราอาจจะใช้กิเลสตัวเดียวกันทำให้คนมีลักษณะนิสัยต่างกัน โดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น วัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต ปัจจัย ต่างเช่น เป็นต้น กิเลสอย่างมานะ การถือตัว การเชิดชูตัวให้ยิ่งใหญ่ ถ้าเรา เอามาใช้บวกกับปัจจัยอื่นที่เป็นตัวแปรเข้าผสม เช่นใช้กับลักษณะนิสัย เราเอา ความถือตัว การเชิดชูตัวให้ยิ่งใหญ่ผนวกกับลักษณะนิสัย บางกับความรู้สึก รักพากพ้อง ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่า ถ้าเราเคร่งวินัย ก็แสดงว่าชาติเรานี้ยิ่งใหญ่ มาก เก่งมาก แหน่งมาก หรือแม้แต่มองแค่ตัวเองว่าฉันเป็นคนเก่ง รักษาวินัยได้ เคร่งครัด เพียงเท่านี้ก็ทำให้เราเป็นคนเคร่งครัดวินัยได้ เพราะฉะนั้น มานะ อาจทำให้คนเคร่งครัดวินัยขึ้น เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าฉันเก่ง พากฉันเก่ง ประเทศชาติฉันเก่งก็ได้ แต่ในทางตรงข้าม มนต์ตัวเดียวกันที่ว่าเป็นการถือตัว ต้องการยิ่งใหญ่นั้นเองถ้ามาใช้กับคนอีกคนหนึ่ง โดยอาจตัวแปรที่เป็นปัจจัย อื่นมาผสมเข้า เป็นการถือตัวในลักษณะที่จะแสดงให้เห็นว่า ฉันนี้ใหญ่ ทำอะไร ก็ได้ตามชอบใจ มันก็กล้ายไปเป็นการแสดงความเป็นเสรีแบบไร้ระเบียบวินัย ไปเลย เพราะฉะนั้น กิเลสตัวเดียวกัน เนื้อหาตัวเดียวกันเอามาผสมกับปัจจัย ตัวแปรคนละอย่าง อาจจะทำให้อกรูปเป็นลักษณะนิสัยคนละอย่างเป็นตรงกันข้าม ไปก็ได้ อย่างที่ว่าพากหนึ่งกล้ายเป็นคนเคร่งวินัย แต่อีกพากหนึ่งกล้ายเป็นพาก ไร้ระเบียบสิ้นเชิง เพราะพากหนึ่งอาจแง่ๆ ยิ่งเคร่งก็ยิ่งเก่ง อีกพากหนึ่งอาจ

แล้วว่ายังทำได้ตามใจฉัน ก็ยิ่งเก่ง หรืออย่าง ตัณหา ความอယาก ความเห็นแก่ตัว มมองไปข้างนอกมองหาสิ่งเดพ ก็ทำให้เกิดลักษณะพฤติกรรมที่ว่าเที่ยวพสกนิหาราชทั่วไปหมด แต่ถ้าไม่มองมองออกไปข้างนอก ให้มองเข้าข้างใน ก็กลับทำให้หาความสุขด้วยการเกียจคร้านเอาแต่นอน เป็นต้น กล้ายเป็นลักษณะอาการตรงกันข้าม ทั้งที่กิเลสนี้อาจตัวเดียวกัน

ตั้งนั้น ที่ว่าวัตถุกำหนดจิตนั้น โดยปกติมักเป็นเรื่องของการกำหนดโดยอิทธิพลในระดับที่เรียกว่า เป็นการสำคัญตัวในรูปแบบภายนอกเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เนื้อหาอันเดิม อุปมาเหมือนอย่างดินเหนียว ดินเหนียว นั้นเราจะบันทึกไว้เป็นหมู่กีตี และดินเหนียวก้อนเดียวกันนั้นเอง เราจะบันทึกไว้เป็นเสือกีตี แต่มันก็ยังคงเป็นดินเหนียวเหมือนกัน ถึงหากถ้าเราไม่บันทึกไว้ก็คงเป็นดินเหนียวอยู่ แต่มันมีศักยภาพที่จะรับการบันทึกไว้เป็นเสือให้เป็นหมูได้ต่อไปอีก เพราะฉะนั้น ในสภาพสังคมที่ไม้อื้ออำนวย กิเลสเหล่านี้ก็จะยังอยู่และรอโอกาสที่จะแสดงตัวเป็นต่างๆ ตามปัจจัยตัวแปรที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องต่อไป

เป็นอันว่า การแก้ปัญหาในเรื่องกิเลสเหล่านี้ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตในขั้นหนึ่ง สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยแก้ไขซึ่งมีอิทธิพลให้มากอย่างที่กล่าวมา แต่เป็นการแก้ที่ไม่เด็ดขาด จึงต้องมีการแก้ไขต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องของพัฒนาการทางจิตใจโดยเฉพาะ เหมือนอย่างการแก้ดินเหนียวโดยการเอาไปเผาให้เป็นอิฐ หรือมีchanนึนก็แยกขาดจนดินนั้นไม่มีเหลือเลย ที่ว่ามนุษย์เป็นแท้ที่เกี่ยวกับวัตถุ กำหนดจิตว่าเป็นไปได้แค่ไหนเพียงไร

ที่นี่ ในทางตรงกันข้าม จิตก็กำหนดวัตถุ สำหรับจิตกำหนดวัตถุนี้ ก็มองเห็นง่ายไม่ต้องพูดกันมาก เพราะการที่เราจะมีพฤติกรรมต่างๆ จะทำอะไรอย่างไร โดยปกตินั้นก็เกิดจากความคิดในจิตใจของเราให้แสดงออก สังอกมาแม้แต่การประดิษฐ์ต่างๆ ก็เกิดขึ้นโดยการปูทางแต่งทางใจ แต่เมื่อสิบกันแล้ว ก็เป็นเรื่องอิงอาศัยกัน เพราะต้องอาศัยมีข้อมูลทางวัตถุเป็นที่อ้างอิงหรือเป็นกรอบให้ด้วย แล้วก็สัมพันธ์กับกันไปกลับกันมาอยู่อย่างนี้ แต่ในลักษณะหนึ่ง

นั้น จิตก็มีความเป็นอิสระจากวัตถุ อย่างที่พอมองเห็นง่ายๆ ก็ เช่นว่า ในสภาพ สังคมอย่างหนึ่งๆ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมระดับใด ระบบใด เราก็สามารถมี บุคคลบางคนที่พัฒนาจิตพัฒนาปัญญาของตนขึ้นมาเป็นอิสระจากสภาพแวดล้อม ในสมัยนั้นได้ คือเป็นอิสระจากสังขารที่กล่าวมานั้น ดังที่เรามักจะพูดถึงท่าน เหล่านั้นว่าเป็นศาสดา เป็นเจ้าลัทธิ หรือเป็นมหาบุรุษต่างๆ นี้ก็เป็นการมองใน ลักษณะที่ว่าท่านเหล่านั้นเป็นคนที่พัฒนาตัวเอง พัฒนาจิต พัฒนาปัญญา จน เป็นอิสระจากสภาพสังคมในยุคนั้น นี้เป็นแห่งที่แสดงว่าสามารถทำจิตให้เป็นอิสระ จากวัตถุได้อย่างหนึ่ง นี้เป็นประการที่หนึ่ง

ยิ่งกว่านั้น การแก้ปัญหาสังคมหรือการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมต่างๆ ทางวัตถุนั้นมันก็เริ่มมาจากบุคคล คือบุคคลที่เป็นอิสระจากสภาพแวดล้อมทาง สังคมนั้นแหละ กลับมาเป็นปัจจัยตัวนำที่จะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นให้ เป็นอิสระได้ต่อไป นี้เป็นประการที่ ๒ ในแห่งที่ว่า จิตเป็นอิสระจากวัตถุ เพราะ เป็นตัวที่กลับมาแก้ปัญหาทางวัตถุหรือทางสภาพแวดล้อมนั้น

ประการที่ ๓ ในระดับต้นๆ หรือมองอย่างกว้างๆ เราจะเห็นว่าวัตถุหรือ สภาพแวดล้อมกำหนดจิตให้มากอย่างที่พูดมาข้างต้น แต่ถ้าเรายิ่งพัฒนาจิต ขึ้นไป จิตก็ยิ่งเป็นอิสระจากวัตถุ คือเป็นอิสระจากอิทธิพลของวัตถุมากขึ้น จนกระตุ้นไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุเลย หมายความว่าจิตที่ยิ่งพัฒนามากก็ยิ่งพ้นจาก อิทธิพลของวัตถุมากขึ้น

อย่างไรก็ตี เมื่อพูดถึงคนส่วนใหญ่ เราต้องมองอย่างกว้างๆ เมื่อเรามองดู สังคมในเวลาใดเวลาหนึ่ง เราจะเห็นว่า คนทั้งหลายหรือมนุษย์ทั้งปวงนี้อยู่ใน ระดับแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาที่ต่างกัน เมื่อเรากำหนดจับลงไปที่ระดับใด ระดับหนึ่งแล้วเทียบกับระดับอื่นที่เหลืออยู่ คนในระดับนั้นก็มีน้อย โดยเฉพาะ คนที่พัฒนาในระดับสูงก็ยิ่งมีจำนวนน้อยเป็นธรรมชาติ อันนั้นจะเกี่ยวถึงปัญหา ที่ว่าสังคมจะวิวัฒนาตามขั้นตอนต่างๆ เมื่อฉันกับกำหนดตัวตาย อย่างที่กล่าวมา แล้วตัวยัง ซึ่งจะได้พูดกันต่อไป

เป็นอันว่าได้พูดมาถึงหัวข้ออิสราภาพของบุคคล และอิสราภาพของสังคม ว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวพันอาศัยซึ่งกันและกัน หมายความว่า บุคคลก็จำเป็นต้องพัฒนาตัวให้มีอิสระปลอดพันจากภาระที่ครอบจ้ำทางจิตใจ โดยเฉพาะภาระที่เลสพันตัวทั้ง ๓ อย่าง ที่เรียกว่าต้นเหา มนane ทิภูริณัณ จึงจะสามารถทำงานเพื่ออิสราภาพของสังคมได้สำเร็จ และในเวลาเดียวกัน อิสราภาพของสังคมจะเกิดขึ้นได้ คนก็จะต้องใช้ปัญญาเรียนรู้เข้าใจปัจจัยต่างๆ รู้จักองค์ประกอบที่เข้ามาสัมพันธ์กันแล้ว เข้าไปร่วมเป็นปัจจัยในการที่จะจัดสรร กีดกัน ผลักดันปัจจัยอื่น เพื่อให้ดำเนินไปตามความมุ่งหมายที่ตนต้องการ

อิสราภาพเกิดจากความรู้อนิจัง

ที่นี่ อิสราภาพหัวที่ ๒ อย่างนั้น มีหลักการใหญ่ร่วมกัน หลักใหญ่ร่วมกันก็คือว่า อิสราภาพของบุคคลก็ต้อง อิสราภาพของสังคมก็ต้อง ต้องอาศัยความรู้ในอนิจัง ตัวยกันหัวนั้น ความรู้ในอนิจังนี้หมายรวมไปถึงความรู้ในหลักการที่ว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ที่ว่าจะต้องรู้อนิจังจึงจะเป็นอิสระได้นั้น ด้านที่หนึ่ง ในแง่ของอิสราภาพ ส่วนบุคคลหรืออิสราภาพทางด้านจิตปัญญาของบุคคล เราเรียกว่า “สังชารหั้งหลาย” ก็คือการที่เราเรียกหั้นความจริงของสิ่งทั้งหลายว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควรและไม่อาจจะเข้าไปยึดติด มัวเม่าหลงให้ เพราะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่คงอยู่หรือเป็นไปตามที่เรารอยากเรายึด เมื่อรู้อย่างนี้แล้วจิตก็จะได้เป็นอิสระจากภาระ ๓ ตัวที่ทำให้เราแต่ตัวเอง คือ เห็นแก่ตัว ถือตัว และยึดติดในความเห็นของตัวนั้น เมื่อพ้นจากพันธนาการของภาระเหล่านี้แล้ว เรา ก็พร้อมที่จะปฏิบัติการหรือทำการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ หรือด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ปัญหาของมนุษย์ในขณะนี้ก็คือว่า พ่อเรามีปัญญาเรียนรู้ปัจจัยภายนอกในทาง

^๑ สังชารในความหมายที่สอง

สังคมแล้ว เรายังมาติดตันตรงที่ว่าไม่สามารถทำการด้วยปัญญาบริสุทธิ์หรือเหตุผลบริสุทธิ์ เพราะมีอะไรเข้ามาอยู่มัดรังดึงไว้ นั่นก็คือ เจ้า ๓ ตัวเมื่อก่อนได้แก่ต้นหา นานะ ทิฎฐิ เข้ามาครอบงำ ปัญญาโดยหมดประสิทธิภาพ ทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมไม่สำเร็จ ต้านที่หนึ่ง เราย้อนนิจจังก์เพื่ออันนี้ คือเพื่ออิสรภาพทางจิตปัญญาในการที่จะไม่มัวเมากลงให้ แล้วที่จะใช้ปัญญาล้วนๆ บริสุทธิ์ พันจากกิเลส ๓ ตัวที่ยักมัดนั้น

ต้านที่สอง ในแง่ของสังคม เราย้อนนิจจังเพื่ออะไร เราย้อนนิจจังก์เพื่อไม่ประมาท เพื่อจะศึกษาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ทั่วถึง จะได้เตรียมการวางแผนที่จะทำเหตุปัจจัยให้ถูกต้องครบถ้วนอย่างที่บอกเมื่อก่อนนี้ว่า เข้าไปเป็นปัจจัยร่วมในการที่จะผลักดัน ก็ต้น จัดสรรงบประมาณ แล้วก็นำมันขยายไปสู่สังคมที่มีอิสรภาพ คือสังคมที่ปลดพันจาก การเบี้ยดเบียน อุญจาริมสุขตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างที่ทางพระเรียกว่า “อพยาปชณ์ สุข โลเก” ความไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลก หรือแปลอย่างล้านวนสมัยใหม่ว่า ความสุขในสังคม คือภาวะไร้การเบียดเบียนกัน หรือ ภาวะไร้การเบียดเบียนคือความสุขในสังคม เป็นอันว่าในเมื่ออิสรภาพของบุคคลก็ต้อง อิสรภาพของสังคมก็ต้อง ล้วนต้องอาศัยความรู้ในอนิจจัง เรายังต้องมีการปฏิบัติต่ออนิจจัง หรือต่อความรู้ในอนิจจัง อย่างถูกต้อง

ตามภาพของนักลับเข้ามาสู่หลักการของพระพุทธศาสนา ขอเล่าให้ฟังถึงพุทธจน ๒ แบบที่เกี่ยวกับอนิจจัง โดยทั่วไปนั้น พุทธจนที่เกี่ยวกับอนิจจังมี ๒ แบบ คือ

แบบที่ ๑ ขอเล่าเรื่องให้ฟังก่อน ในพระสูตรหนึ่งเรียกว่า มหาสุทัสดนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ ในอตีกาล มีพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง พระนามว่ามหาสุทัศน์ ครอบครองอาณาจักรกว้างขวางจดมหาสมุทรทั้ง ๔ กิโลแล้วพระองค์ก็พระราชนาถึงความยิ่งใหญ่ ความรุ่งเรืองของอาณาจักรของพระเจ้า จักรพรรดินั้นว่า มีพระราชนวีอ่าสั่งงามอย่างไร มีราชรถวิจิตรตระการตา

อย่างไร มีนครน้อยนครใหญ่และพระราชสมบัติมั่งคั่งพรั่งพร้อมอย่างไรๆ และสุดท้ายพระองค์ก็ตรัสว่า บัดนี้พระเจ้ามหาสุทัศน์ก็ได้สรวรมคล่วงลับไปแล้ว อาณาจักรของพระองค์ก็ถลายหมดไปแล้ว ความรุ่งเรืองหูหราราส่งงามต่างๆ ก็สูญสิ้นไปแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ แล้วก็ตรัสเป็นคากาว่า

“อนิจจา วต สงขารา อุปปากายธรรมมโน

อุปปุชชชิตา นิรุชยันติ เตส วุปสโน สุข”

แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนօ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมถลายไปเป็นธรรมชาติ มันมีขึ้นแล้วก็ดับหาย ความสงบบางแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข นักเป็นเรื่องหนึ่ง คานานี้ที่จริงเราได้ยินบ่อย เรายังตัวเองงานศพ พระก็ต้องบังสกุลด้วยคากาบทันใด ได้ยินกันเป็นประจำ ซึ่งมีเนื้อความดังที่กล่าวมานี้

อีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูสิ ภูเขาซึ่งหน้าเรานี่ บัดนี้เชื่อว่าภูเขามีเปลี่ยนแปลงไปในสมัยหนึ่ง แต่ย้อนหลังไปในสมัยหนึ่ง มันไม่ได้เชื่อนี้ มันเชื่อว่าเขาป่าเจ็นวังสะ และประชาชนที่อยู่ในถิ่นเด่นแคนแวนน์ก็หาได้เชื่อว่าชาวมหัศจรรย์ไม่ แต่มีเชื่อว่า ชาวตัวระ แลวย้อนหลังไปสู่อีกยุคสมัยหนึ่ง ภูเขานั้นก็ไม่ได้เชื่อว่าเวบูละหรือป่าเจ็นวังสะ แต่เชื่อว่า ภูเขาง่วงกต และผ่าซันที่อยู่ในถิ่นนั้นก็มีเชื่อว่าอย่างหนึ่งว่า โรคติดสสส ย้อนหลังต่อไปอีกยุคสมัยหนึ่ง ทั้ง ๓ เชื่อนั้นก็ไม่ได้เป็นเชื่อของภูเขาลูกนี้ แต่ภูเขาลูกนี้มีเชื่อว่าอย่างหนึ่งว่า เขาสูบสสส และประชาชนที่ครอบครองดินแดนแห่งนี้ก็มีเชื่อว่าอย่างหนึ่งว่า สูบปิยะ และพระองค์ก็ตรัสว่า แม้เชื่อว่าเวบูละนี้ ต่อไปก็จะไม่มี ผ่าซันที่เชื่อว่า มหัศจรรย์จะไม่มี และนี่เวลาผ่านไป ๒,๕๐๐ ปีเศษ ก็เป็นอย่างนั้น บัดนี้แคนแวนมหัศจรรย์ไม่มีเหลือ เป็นแต่ซื้อทางประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า แคนแวนพิหาร และภูเขาลูกที่ว่านั้นก็ไม่มีเชื่อว่าเวบูละ ต้องไปสืบค้นในประวัติศาสตร์สมัยพุทธกาล แล้วก็พบว่า นี่จะสมัยพุทธกาลเข้าเรียกว่าเวบูละ ตรัสให้เห็นอย่างนี้แล้ว พระองค์ก็ตรัสรูปท้ายว่า อนิจจา วต สงขารา ฯลฯ อย่างที่ว่ามาเมื่อกี้

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ห้าวสักกะที่เราเรียกว่าพระอินทร์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จตัวขึ้นชบปรินิพพาน ห้าวสักกะกิน้ำเอาความทirstมากล่าว บอกว่า สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงหนօ มีการเกิดขึ้นและเสื่อมลายไปเป็นธรรมดากลๆ

ขอเล่าอีกเรื่องหนึ่ง จะได้มีเรื่องเป็นตัวอย่างมากๆ หน่อย ท่านเล่าว่า เทวดาตนหนึ่งมีความสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่ในสวนนันทวัน นันทวันนั้นเป็นสวนสวรรค์สำคัญอยู่ในดาวดึงส์ เทวดาองค์นี้มีความสนุกสนานมากและมีความลำพองใจ จึงได้กล่าวเป็นความร้อยกรองออกมาว่า

"นันทวัน สวนสวรรค์ของราษฎร์ยิ่งใหญ่ ครูไม่ได้มาเห็นนันทวัน คนนั้นไม่รู้จักความสุข"

เทวดาองค์หนึ่งกล่าวขึ้นมาอย่างนี้ แต่ในทันใดนั้นเอง เทวดาอีกองค์ซึ่งอยู่ใกล้ๆ ก็ได้กล่าวแย้งขึ้น ต่อว่าเทวดานี้โดยฉันพลันว่า นี่แน่ท่านเทวดาโง่ท่านไม่รู้จักถ้อยคำของพระอรหันต์ทั้งหลายหรือว่า สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงหนօ มีการเกิดขึ้นแล้วกีเสื่อมลายไปเป็นธรรมดากลๆ นี้เป็นวากะที่เทวดาตนนั้นเตือนเทวดาอีกตนหนึ่งไม่ให้หลงใหลมั่วเมາ นี้เป็นพุทธพจน์ในหลักอนิจจังแบบที่๑ ขอผ่านไปก่อน

แบบที่ ๒ พุทธพจน์แบบที่ ๒ นั้น ขอให้นึกถึงเหตุการณ์ในมหาบรินิพพานสูตร คือ ตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ถึงตอนสุดท้ายพระองค์ได้ตรัสกับพระภิกขุทั้งหลายเป็นว่าจากฝาผึ้งก่อนที่จะปรินิพพานว่า

"วยธมมา สงฆา อาบปมาเทน สมปมาเตต"

แปลว่า สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมลายไปเป็นธรรมดากลๆ ท่านทั้งหลายจะยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม หรือบางทีแปลว่า จยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด พุทธพจน์นี้เราเรียกว่าเป็นปจดิมวaja เพราะเป็นคำตรัสรังสูดท้ายของพระพุทธเจ้า เป็นว่าจารที่สำคัญมาก เหมือนเป็นคำฝาผึ้งพอต่อถูกทั้งหลาย หรือเป็นการสั่งเสีย แต่เป็นการสั่งเสียในรูปของการตักเตือนและสั่งสอน เป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่บางทีชาวพุทธเราก็มองข้ามไปไม่ได้

ถือเอามาใช้เป็นหลักปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชา这一天 ก็เป็นวันที่เราจะลึกซึ้งเหตุการณ์คราวประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ซึ่งมีการปรินิพพานเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในสามประการนั้น พุทธพจน์ว่า “จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” นี้ก็ควรจะเป็นพระโอวาทที่เรา누่จะนำมากล่าวเตือนกันให้มาก

เป็นอันว่า มีพุทธพจน์เกี่ยวกับอนิจจังนี้เป็น๒ แบบ สองแบบนี้ต่างกันอย่างไร ขอให้สังเกตอย่างง่ายๆ

พุทธพจน์แบบที่ ๑ เป็นคำกล่าวของผู้อุปฐัปน์ พุดถึงสิ่งที่ล่วงลับดับหายไป อาจจะเป็นสิ่งทั้งหลายที่ล่วง slavery ไปแล้ว หรือกล่าวถึงคนที่จากไปอย่างที่ท้าวสักกะกัลว่าถึงพระพุทธเจ้าที่ปรินิพพาน หรือพระพุทธเจ้าตรัสรถึงท้าวมหาสุทัคค์และดินแดนแคว้นกุสawaดีที่สูญเสียไปแล้ว การกล่าวถึงสิ่งที่ล่วงลับไปแล้วด้วยคติอย่างนี้ ก็เพื่อให้จิตใจของผู้ที่ยังอุต্তิรู้เท่าทันธรรมดาก็ไม่ถูกบังคับด้วยความเครียด哥 มีความสงบ เป็นอิสระจากกิเลส อันนี้เป็นเรื่องของความรู้เท่าทัน

พุทธพจน์แบบที่ ๒ เป็นคำของผู้จากไปกล่าวกับผู้อุปฐัปน์ คือพระพุทธเจ้า กำลัง จะเสด็จปรินิพพานจากไป ตรัสเดือนผู้อุปฐัปน์ว่า กิจกรรมและสาวกทั้งหลายว่า สังฆารหังหลายนั้นไม่เที่ยงนะ สิ่งทั้งหลายผันแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา อย่าประมาท จงรับทำกิจทำหน้าที่อย่าได้ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเสียเปล่า หรือปล่อยให้สิ่งทั้งหลายผันแปรไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ โดยไม่ได้หรือไม่ทันเข้าไปเป็นปัจจัยให้มันเป็นไปในทางที่ส่มควรจะเป็น

จากข้อสังเกตนี้ เมื่อเรานำมาใช้ในการปฏิบัติ โดยมองคุณที่ตัวเราเองแต่ละคน เอาตัวเราแต่ละคนเป็นหลัก ก็จะได้คติจากหลักอนิจจังนี้เป็น ๒ แบบ

แบบที่ ๑ เมื่อเรามองออกไปยังสิ่งทั้งหลายทั่วไป โดยรอบตัว จะต้องมองด้วยความรู้ที่เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ต้องอยู่และดับไป มีความเสื่อมslavery ไปเป็นธรรมดาก็อย่าได้ยึดติดแหล่งใหม่มัวหมาในสิ่งใด จนกระหั้นเกิดกิเลส ขึ้นมาครอบงำจิตใจตัวเอง ให้มีจิตใจ净่องใส่บึกบาน เป็นอิสระปลดล็อกไปรังอยู่เสมอ จะได้มีปัญญาที่จะทำอะไรด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์นี้เป็นขันที่หนึ่ง

แบบที่ ๒ หันมามองตัวเองว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นมาแล้วก็
สายไปแม้ตัวเรานี้ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น วันเวลาอย่าให้เปล่าปราศจาก
ประโยชน์ จะรอดเวลาอยู่ไม่ได้ จะต้องไม่ประมาท รับทำสิ่งที่ควรทำ อย่าถอย
ไปในทางที่ผิดพลาด โอกาสมีมาที่จะทำสิ่งดีงามแล้วก็ต้องรับกระทำ เร่งศึกษา
กระบวนการของสิ่งทั้งหลายให้เข้าใจอย่างถูกต้องและละเอียดรอบคอบ แล้วทำ
การให้ตรงเหตุตรงปัจจัยด้วยความรู้ที่ชัดเจนรอบด้าน ถ้าพูดในแง่ของอิสรภาพ
ก็คือจะต้องรับปฏิบัติเพื่ออิสรภาพของตนเองทางจิตใจและปัญญา และเร่ง
ทำการเพื่ออิสรภาพของสังคม ให้สังคมนี้อยู่ดีมีสุข ให้การเบียดเบียน ดังที่กล่าว
มาแล้ว อันนี้ก็เป็นหลักเกี่ยวกับเรื่องอนิจจัง

เข้าสู่หลักเรื่องอิสรภาพของบุคคลและสังคมที่กล่าวมาแล้ว โดยสรุปก็คือ
อัฒภาพได้กล่าวไว้ให้เห็นว่า ความเป็นอนิจจังของสังขารกับความเป็นอนิจจัง^๑
ของสังคมนั้น เป็นเรื่องที่เนื่องถึงกับประการหนึ่ง เมื่ออนิจจัง ๒ ด้านนี้สัมพันธ์
กัน หันไปดูเรื่องอิสรภาพของบุคคลกับอิสรภาพของสังคม อิสรภาพทั้ง ๒ อย่าง
นั้นก็เนื่องจากกันอีก แล้วประการสุดท้ายก็มาบรรจบกันที่ว่าอิสรภาพของบุคคล
ก็คือ อิสรภาพของสังคมก็ตี ล้วนมาได้ สำเร็จได้ด้วยการรู้อนิจจัง เพราะฉะนั้น
อนิจจังก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับอิสรภาพ หรืออิสรภาพก็อาศัยความรู้ในอนิจจัง

อิสรภาพภายในการบวนวิวัฒน์ที่เสมือนตายตัว

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ ก็ขอย้อนไปถึงเรื่องของสังคมและบุคคลที่พูด
มาแต่แรก ถ้าเรามองอย่างกว้างๆแล้ว สังคมนี้มีวิวัฒนาการผ่านขั้นตอนในวิถี
วิวัฒน์ของมัน เมื่อونกับว่าเป็นขั้นตอนที่ตายตัว อย่างที่บอกว่าท่านรัฐบุรุษ
อาวุโสที่ได้กล่าวถึงวิถีวิวัฒน์ของสังคมที่ว่ามีสังคมปฐมสหการ สังคมทาส สังคม
ศักดินา สังคมชนานุภาพหรือนายทุน และสังคมกิจหรือสังคมอุดมสหการ ดังที่
ได้กล่าวมาแล้ว หรือในทางพระพุทธศาสนา ก็กล่าวถึงเรื่องมิคสัญญาตลดจน
สังคมอุดมคติในยุคพระศรีอาริย์ ทั้งหมดนี้นั้น เมื่อเรามองอย่างกว้างๆ ก็เหมือน

กับว่ามันเป็นขั้นตอนที่กำหนดด้วยตัว แต่อีกแห่งหนึ่งเมื่อมองลึกเข้าไปในส่วน
อย่าง เรายังเห็นว่า ขั้นตอนแห่งวิวัฒน์ที่ว่านั้น ความจริงมันไม่ tally ด้วยเสียงเลย
ที่เดียว มันมีความยืดหยุ่นอยู่ในเนื้ออย เช่นว่า บางทีแทนที่จะเข้าถึงขั้นตอนนั้น
ข้างหน่อย มันก็เริ่วเข้า หรือแทนที่จะเข้าเร็ว มันกลับข้างลงไป หรือเมื่อเข้าถึง
ขั้นตอนได้ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนดีหรือร้าย ความพยายามของมนุษย์ก็มีผล
ทั้งนั้น บางทีมาถึงขั้นตอนที่ไม่สู้ดีนัก แต่ความสามารถทำให้สังคมนั้นอยู่ในระดับ
ครึ่งดีหรือฝ่ายดีของขั้นนั้นไม่ชัดเจนในครั้งเดียว หรืออาจจะชะลอการที่จะเข้าถึง
สภาพที่ร้ายหรือที่เป็นฝ่ายข้างเสียให้ช้าลงก็ได อันนี้เป็นเรื่องของความยืดหยุ่น¹
และความยืดหยุ่นเหล่านี้ก็ขึ้นต่ออิสรภาพในจิตใจของมนุษย์ที่จะทำการเพื่ออิสรภาพ
ของสังคมนั้นเอง

ในทุกๆ ทุกสมัย ไม่ว่าสังคมจะวิวัฒน์ไปสู่ขั้นตอนใดๆ ก็จะมีมนุษย์บางคน
บางจำนวนที่สามารถพัฒนาตนเองจนกระทั่งมีอิสรภาพทางจิตและทางปัญญาที่
หลุดพ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมได้ และมนุษย์พวกนี้แหลก็จะช่วยให้คนอื่นๆ
หรือชักนำคนอื่นๆ ซึ่งมีจำนวนมาก เป็นกลุ่มนหนึ่งบ้าง คณะหนึ่งบ้าง ช่วยให้สังคม
ในยุคนั้นมีอิสรภาพในขอบเขตหนึ่ง หรือเป็นสังคมที่พึงพอใจ หรือทำให้คน
จำนวนหนึ่งเข้าถึงอิสรภาพได้แม้ในทำงกลาสังคมที่อยู่ในวิวัฒนาการเพียงขั้นนั้น
นี้ก็คือการที่อิสรภาพของบุคคลเข้ามาเป็นตัวแปรในกระบวนการแห่งวิวัฒนาการของ
สังคม ถ้าหากว่าความสามารถทำให้มนุษย์หันหมอดมีอิสรภาพทางจิตและทางปัญญา
ได้ทั้งหมด มนุษย์ก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ด้านสังคมให้ก้าวข้ามขั้นตอน
แห่งวิวัฒนาการไปได้ทั้งหมด หรือจะเปลี่ยนไปให้เป็นอย่างไรๆ ในวิวัฒน์นั้น
ก็ได แต่ที่ทำไมได้ก็เพราะว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะพัฒนาจิตปัญญา
ของตนเองให้เป็นอิสร้อย่างที่กล่าวมานั้นได ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมชาตามาก
ปัจจัยอีกนั่นแหละ ดังนั้นเราจึงมีเพียงบุคคลบางคนบางกลุ่มในแต่ละยุคเท่านั้น
ที่เข้าถึงอิสรภาพและบุคคลบางคนบางกลุ่มที่เป็นอิสระในแต่ละยุcnนั่นแหละที่ได
ช่วยให้สังคมนั้นๆ เป็นสังคมที่มีความรอดพันพอด้วยสมควรในยุคสมัยของตน ยก

ตัวอย่างแม้แต่ในพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ได้หักข้ามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของสังคมไปไม่ใช่น้อยที่เดียว ถ้าจะเปรียบเทียบกับสังคมอย่างที่ท่านเรียกว่าสังคมกิจนี้ สังคมที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้น ก็เป็นสังคมแบบสังคมกิจในลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นการที่บุคคลเข้าถึงอิสรภาพ แล้วมาทำการหักข้ามขั้นตอนของวิวัฒนาการของสังคม พาสังคมบางส่วนให้เข้าถึงอิสรภาพทั้งๆ ที่สภาพสังคมขณะนั้นๆ ไม่เอื้อ เพราะฉะนั้น มนุษย์ก็จึงมีอิสรภาพอยู่ด้วยในท่ามกลางของความเปลี่ยนแปลงที่แน่นอนของสังคมนั้น และอิสรภาพทั้ง ๒ อย่างนั้น ก็ไปด้วยกันได้ดังที่ได้กล่าวมานี้

รัฐบูรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ กับอิสรภาพของสังคม

ตามประวัติของท่านรัฐบูรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ นั้น นับว่าท่านเป็นตัวอย่างหนึ่งของบุคคลที่ทำงานเพื่อสร้างความเป็นอิสรภาพของสังคม โดยที่ว่าในขณะเดียวกัน ตัวท่านเองก็ได้พยายามรักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเอง ไว้ หรืออิสรภาพของบุคคลไว้ด้วย ท่านได้พยายามที่จะสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคม โดยมีความมุ่งหมายที่จะช่วยให้ประชาชนในสังคมไทยเข้าถึงอิสรภาพทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางการปกครอง และในทางสังคมโดยทั่วไป ตั้งต้นแต่ได้ร่วมริเริ่มในการที่จะนำระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ามาในประเทศไทย เพื่อให้ประชาชนได้มีสิทธิมีเสียงในการปกครองตนเอง

เมื่อท่านทำงานอะไรก็ตาม ก็พยายามที่จะให้เป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสรรค์สังคมซึ่งไร้การเบียดเบี้ยน มีความสงบสุขอยู่ด้วยดี เมื่อเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ก็มีประวัติว่าได้ริเริ่มวางระบบเทคโนโลยี ให้กับท้องถิ่น รักษาภารกิจ ทางการเมือง ทางการปกครอง และในทางสังคมโดยทั่วไป เพื่อให้ท้องถิ่น ได้รับประโยชน์จากการปกครองที่ดี ไม่ใช่แค่การแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศ เป็นการปลดเปลือกเครื่องบีบคั้นจำกัดทำให้เกิดอิสรภาพแก่ประเทศไทยต่อไปนั่น เมื่อเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ก็ได้ยกเลิกภาระให้ประชาชนพ้นจากการต้อง

จ่ายเงินรัชชุปการ จัดปรับปรุงวางแผนภาครัฐก่อการใหม่ และวางแผนฐานในการตั้งธนาคารชาติ โดยเฉพาะสถานที่นี้ก็คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ท่านได้ตั้งขึ้นและเป็นผู้ประศาสนการคนแรก เป็นสถาบันการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ช่วยให้ประชาชนพ้นจากความไม่รู้และเกิดมีแสงสว่างแห่งปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งอิสรภาพทั้งส่วนบุคคลและสังคม ต่อมาเมื่อประเทศไทยเกิดปัญหาเกี่ยวกับการบรุณสังคมขึ้น ท่านก็เป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย ในการที่จะแก้ไขช่วยให้ประเทศไทยพ้นจากภาวะเป็นผู้แพ้สังคม อันนับว่าเป็นงานสำคัญเพื่ออิสรภาพของประเทศไทย เป็นอิสรภาพทางสังคมอย่างหนึ่ง

กล่าวโดยรวมแล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ดำรงฐานะที่มีความสำคัญต่อประเทศไทย เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และเป็นรัฐบูรุษอาวุโส และที่สำคัญลึกซึ้งไปก็คือ ตลอดช่วงเวลาเหล่านี้ทั้งหมด จนกระทั่งแม้หลังจากนั้นไปแล้ว ทราบเท่าถึงอายุขัย ท่านได้พยายามที่จะดำรงรักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้เป็นอย่างดี เมื่อเวลาอญในฐานะใหญ่โดยมีอำนาจมีโอกาสมากก็ไม่เห็นแก่ตัว ไม่แสวงหาผลประโยชน์ก่อนโดยลากผลเข้ามาแก่ตัวเอง ไม่ใช้อำนาจในทางที่ผิดเพื่อจะข่มขู่หึ่งผู้อื่น แต่พยายามใช้อำนาจในทางสร้างสรรค์คุณประโยชน์ ไม่ยึดติดคลังไคลส์ในลักษณะความคิดเห็นของตน จนกระทั่งไม่ยอมรับพังผืดอื่น แต่เปลี่ยนให้มีการแสดงลักษณะความคิดเห็นตลอดจนขัดแย้ง คัดค้านทิภูมิของตนด้วยวิธีการแห่งเหตุผลตามแบบประชาธิปไตย นี้เป็นเครื่องแสดงถึงการที่ท่านได้พยายามรักษาอิสรภาพในทางจิตปัญญาของตน แม้เมื่อพ้นจากอำนาจหน้าที่ทั้งหลายไปแล้ว ก็ได้พยายามรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ดีได้ ถึงจะมีภัย มีเรื่องบีบคั้นต่างๆ ก็ดำรงตนให้ฝานพันไปได้โดยเกณฑ์สวัสดิ์ แต่มองอีกแห่งหนึ่ง ใน การที่ท่านรัฐบูรุษอาวุโสพยายามทำงานเพื่ออิสรภาพของสังคมนี้ ตัวท่านเองกลับประสบภัยที่เลื่อนกว่า ไม่ค่อยได้รับอิสรภาพทางสังคมอยู่ในประเทศไทยมีภัยต้องหลบลี้ไปอยู่ต่างประเทศ เห่ากันถูกจำกัดในเรื่องที่อยู่อาศัย จะกลับมาประเทศไทยของท่านเองก็กลับมาไม่ได้ เพราะมีภัยบังคับ เพราะเห็น

แก่ประโยชน์ของบ้านเมืองบ้าง เห็นแก่ลูกศิษย์ลูกหา เห็นแก่ผู้อื่นบ้าง เป็นอันไม่ได้กลับมาประเทศไทย จนกระทั่งถึงอายุขัยในต่างประเทศ ในแห่งนี้จึงเรียกได้ว่าท่านไม่สูจะมีอิสรภาพทางสังคมเท่าไรนัก แต่กระนั้นก็ตามท่านก็ได้พยายามรักษาอิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญาของท่านไว้ โดยที่ว่าได้ดำรงรักษาจิตใจไว้เป็นอย่างดี แม้จะมีสิ่งภายนอกมีบั้นชั้น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเจ็บปวดได้ และความระทมทุกข์ เมื่อท่านก็มีสติสามารถดำรงจิตใจให้มีความสงบสุขอยู่ในคุณธรรมได้ นับเป็นอิสรภาพทางจิตใจ และการที่ท่านพยายามใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ คิดพิจารณาและแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ความเข้าใจในทางที่จะช่วยเหลือสังคมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็นับว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักอิสรภาพทางปัญญา

ในสังคมปัจจุบัน เราต้องการบุคคลที่เป็นแบบอย่างซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะสังคมปัจจุบันมีสภาพแวดล้อมที่กระตุนเตือนยั่วยุให้คนคลั่งไถลไปในทางที่เสื่อมเสียเป็นอันมาก ถ้าปล่อยกันไปในรูปนี้ วัดถูกจะกำหนดจิตได้มาก เพราะว่าจิตของบุคคลไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีพลังในการดำเนินงานหรือเรียกว่าไม่มีภูมิคุ้มกัน แต่จะทำให้คนมีภูมิคุ้มกันทางโดยมีพลังจิตสูงได้อย่างไร เพื่อว่าตั้งถูกจะกำหนดจิตได้ยาก การมีบุคคลแบบอย่าง ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง บุคคลแบบอย่างที่สามารถสร้างสรรค์พัฒนา รักษาอิสรภาพทางจิตและทางปัญญาของตนไว้ได้ดีนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ตาม จากไปแล้วก็ตาม จะเป็นหลักให้คนอื่นได้ยึดถือ และจะเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจให้อุปนิธิรุ่นหลังมีพลังในการที่จะยืนหยัด ไม่เป็นไปตาม ไม่คล้อยไปตามอิทธิพลของวัตถุหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมที่จุงลงต่ำ เรายังจะได้บุคคลที่มีจิตเข้มแข็งที่สามารถดำเนินงานควบคุมวัตถุ หรืออยู่ในฝ่ายจิตกำหนด วัตถุได้ ซึ่งก็เป็นเรื่องของการมีอิสรภาพทางจิตและทางปัญญา

ท่านรัฐบุรุษอาสาบริเด พนมยงค์ เป็นเจ้าของประวัติชีวิตที่เป็นแบบอย่างอันหนึ่ง ซึ่งคงจะช่วยเป็นเครื่องชักนำให้กำลังใจแก่อนุชนรุ่นหลัง ในการที่จะสร้างสรรค์รักษาอิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้ และรู้จักคิดที่จะช่วยทำการ

เพื่อสร้างสรรค์อิสรภาพของสังคมต่อไป ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ก็จะเป็นที่น่ายินดีว่า ชีวิตของท่านเมื่อยังอยู่ก็ได้ทำประโยชน์แก่สังคมแล้ว ครั้งล่วงลับจากไป ประวัติ ของท่านก็ยังเป็นแบบอย่างที่มีประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลังสืบไปชั่วกาลนาน มี พุทธพจน์ซึ่งควรนำมาอ้างในที่นี้ไว้

“ถูกรากชุ่ บุคคลผู้เป็นบันฑิตมีปัญญามากในโลกนี้ ยอมไม่คิดการเพื่อ เบียดเบียนตน ยอมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ยอมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียน ทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิดย้อมคิดแต่การอันเป็นประโยชน์เกือกุลแก่ตน คิดการอัน เป็นประโยชน์เกือกุลแก่ผู้อื่น คิดการอันเป็นประโยชน์เกือกุลแก่ทั้งสองฝ่าย คิด การอันเป็นประโยชน์เกือกุลแก่ชาวโลกทั้งหมดที่เดียว อย่างนี้แล จึงจะซื่อว่าเป็น บันฑิตมีปัญญามาก”

และอีกแห่งหนึ่งตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สับปุรุชทั้งหลายเกิดมาในตระกูล ยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกือกุล เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก คือ ยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกือกุล เพื่อความสุข แก่มาตราบิ达 แก่บุตร ภารยา แก่คนรับใช้คนงาน แก่หมู่มิตรและเพื่อนร่วมงาน แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ แก่พระราชา แก่เหล่าเทวดา แก่สมณะเชื้พระราช ประยุบเนื่องมหาเมฆช่วย ให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกือกุล เพื่อความสุขแก่คน จำนวนมาก”

นี้เป็นคติจากพุทธพจน์ซึ่งควรจะได้นำมากล่าวในโอกาสนี้ด้วย

สิ่งที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีดิ พนมยงค์ ได้ทำไว้เป็นประโยชน์ดังที่ทราบ กันอยู่แล้ว เหล่านี้แล ก็คืออนุสาวรีย์ที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเครื่องรำลึกถึงด้วยท่าน ตลอดไป โดยเฉพาะสถาบันที่เป็นประจักษ์หลักฐานยืนยันอยู่ คือมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ และอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดพนมยงค์ ส่องสถานนี้กล่าวได้ว่าเป็น อนุสาวรีย์ที่ใหญ่อย่างยิ่งของท่านรัฐบุรุษอาวุโส

สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น เป็นสถาบันที่ท่านได้ริเริ่มก่อตั้งขึ้น มาเอง ถ้าหากว่าคนที่อยู่ในสถาบันแห่งนี้ กล่าวคือ คณาจารย์ นักศึกษาทั้งหลาย

จะได้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์และอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย ที่จะบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนแล้ว ก็จะเป็นการเชิดชูเกียรติของท่านรัฐบุรุษอาวุโสต่อไปช้าๆ ภายนาน

ส่วนวัดพนมยงค์นั้น แม้ว่าท่านจะไม่ได้ตั้งขึ้นเอง แต่ก็เป็นวัดอันเป็นที่มาและเป็นเหมือนที่ราบรื่นซื่อตรากูลของท่านไว้ ซึ่งบรรพบุรุษของท่านก็ตี ตัวท่านเองและหมู่ญาติ บุตรหลานก็ตี ก็ได้มีความสัมพันธ์เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้อยู่ ได้ช่วยสร้างศาสนวัตถุสถานขึ้นไว้ที่วัดนั้น แม้ในปัจจุบันนี้ก็ได้มีการสร้างอนุสรณ์สถานอุทิศแก่ท่านไว้ที่วัดนั้นอีก สิ่งเหล่านี้ย่อมจะเป็นอนุสรณ์ เป็นอนุสาวรีย์สำหรับท่านต่อไป โดยเฉพาะถ้าหากว่าวัดพนมยงค์นี้สามารถประกอบศาสนกิจตามวัตถุประสงค์ของพระศาสนานี้ว่า บำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พุทธชน ด้วยการซักน้ำให้เกิดความเจริญงอกงามในทางธรรมแล้ว ก็จะเป็นเครื่องส่งเสริมเกียรติแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส สมกับเป็นอนุสาวรีย์ที่ยืนยงอยู่สืบต่อไป

บัดนี้ ท่านทั้งหลายก็ได้มาเป็นผู้ร่วมจัดงานบ้าง ร่วมกิจกรรมในงานบ้าง ต่างก็มาด้วยความระลึกถึงคุณงามความดีของท่านรัฐบุรุษอาวุโส โดยรำลึกถึงความดีอันเป็นส่วนอุปการคุณที่ท่านมีเป็นส่วนตัวแก่คนของบ้าง เช่น เป็นญาติ มิตร สูกศิษย์ลูกหา Doyle ได้เรียนกับท่าน ตลอดกระทั้งว่าได้เรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่านก่อตั้งขึ้น ซึ่งก็เป็นส่วนที่ทำให้มีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่บางท่านก็อาจจะมาโดยมองเห็นความดี เห็นคุณธรรมของท่าน เห็นประโยชน์ที่ท่านได้ทำไว้แก่ประเทศชาติ แก่สังคม เป็นส่วนรวม การมาประชุมกันเช่นนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นการแสดงออกที่ประกอบด้วยศรัทธา และความกตัญญูกตเวที การแสดงออกซึ่งคุณธรรมเช่นนี้ และการจัดกิจกรรมรำลึกต่างๆ นับว่าเป็นการบูชาท่านอย่างหนึ่งตามคติในทางพระพุทธศาสนา เช้าหลักที่ว่า “บูชา ๑ บูชานี่yan เอตมุมงคลมุตตਮ” แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล หรือมงคลอันสูงสุด แต่ในทางพระศาสนานั้นจำแนกการบูชาเป็น ๒ อย่าง คือ การบูชาด้วย

สิ่งของวัตถุ เรียกว่า อามิสัญชา และการบูชาด้วยการปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิบัติบูชา ในที่นี้ การกระทำของท่านทั้งหลายที่ได้แสดงออกมานั้น ส่วนที่เป็นอามิสัญชา ย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดอยู่แล้ว แต่ส่วนที่จะต้องทำต่อไปทั้งในบัตตนี้และเบื้องหน้าก็คือ ปฏิบัติบูชา ซึ่งในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ปฏิบัติบูชานี้ทำ ได้อย่างไร วิธีทำปฏิบัติบูชา ก็คือ ท่านมีคุณความดีอะไรที่ได้ทำไว้ เราได้รับทราบ ได้เรียนรู้แล้ว ก็นำเอาคุณความดีเหล่านั้นมาทำตามสืบต่อไป นี่ก็เป็นการปฏิบัติ บูชาอย่างหนึ่ง หรือแม้แต่จะทำความดีอย่างอื่นๆ ที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วน รวมสมตามเจตนาธรรมหรือความมุ่งหวังของท่าน ก็เป็นการปฏิบัติบูชาเช่นกัน ขอให้ทุกท่านได้มาร่วมกันบูชาโดยถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ตามความหมาย ของหลักธรรมดังที่กล่าวมานี้

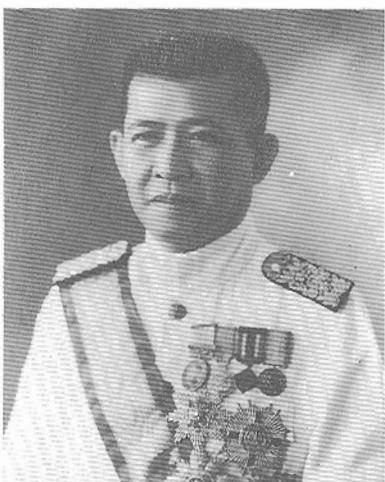
อาทิตยภาพของอนุโมทนาต่อท่านทั้งหลาย ที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัด งานครั้งนี้ ทั้งในส่วนพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ขอร่วมอุทิศกุศลแด่ท่านรัชบูรุษ อาสาโลปรีดี พนมยงค์ ขอให้ท่านประเสริฐความสงบสุขในสัมปราวัยพพ และขอให้ คุณธรรมที่ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญ มีศรัทธาและกตัญญูกุตเวทิตาธรรม เป็นต้น คงเป็นปัจจัยเสริมส่งให้ท่านทั้งหลายมีกำลังกาย กำลังใจ พร้อมบาริบูรณ์ ในการ ที่จะกระทำการกิจหน้าที่ เพื่อความเจริญงอกงามในธรรม และเพื่อประโยชน์สุขของ ส่วนรวมสืบท่อไป ทั่วทุกท่าน เทอญ

แสดงเนื่องในโอกาส วันบูรีดี พนมยงค์ ซึ่งเดิมที่จะแสดงตรงกับวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๘ แต่เนื่องจากความไม่สะดวก จึงเลื่อนมาแสดงในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘ ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาคพนวก

(พิเศษ)

รัชบุรุษอาวุโส บริดี พนมยงค์
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๔๙)

สถาบันพระมหาภัตตริย์ กับรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

ท่านนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านอธิการบดี ท่านที่เคารพทุกๆ ท่าน ในการกล่าวเรื่อง คุณปการของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่มีต่อสังคมไทย ควรเริ่มนั้นด้วยสัจธรรม สัจธรรมประการหนึ่งคือ ความเป็นจริงที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง นั้นคือ ทุกสิ่ง ทุกอย่างล้วนเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ตั้งแต่จักรวาลไปจนถึงอะตอม ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง ตัวมีระบบไดรับบทนึงที่ปรับตัวไม่ได้ ระบบบัน្តย้อมเกิดวิกฤตและเสื่อมสภาพไป นี้เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับระบบทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นระบบชีวิตตั้งแต่จุลินทรีย์ไปจนถึงไดโนเสาร์ องค์กร สถาบัน บริษัท ตลอดไปจนถึงอารยธรรมต่างๆ เช่น อารยธรรมเมโซโปเตเมีย กรีก และโรมัน เป็นต้น อารยธรรมเหล่านี้ล้วนเสื่อมสภาพไปเพราะปรับตัวไม่ได้ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง ตั้งเดียวของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นเมื่อ ๓๐๐ ปีก่อน เริ่มต้นด้วยการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ อันนำไปสู่การปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ซึ่งนำไปสู่อิร่านาจ และการแผ่ขยายอำนาจของมาตานาจตะวันตกไปทั่วโลก อันก่อให้เกิดกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เชี่ยวกรากไปทั่วโลก กระหน่ำประเทศน้อยใหญ่ทุกประเทศทั่วไป การที่ประเทศต่างๆ จะปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของโลก เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะการที่จะปรับวิธีคิดและปรับโครงสร้าง ไม่ว่าสังคมไดสังคมหนึ่ง เป็นเรื่องที่ยากมาก ประเทศต่างๆ จึงประสบภัยพิบัตินามนักการ เช่น ความชัดเย้ง สงคราม ความผันผวนรุนแรงในสังคม วิกฤตการณ์วัฒนธรรม หรือวิกฤตการณ์ในรากเหง้าของตนเอง

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และโดยเฉพาะรัชกาลที่ ๖ ทรงพยายามปรับประเทศไทยให้มีความเป็นสมัยใหม่ กระแสความเปลี่ยนแปลงของความเป็นสมัยใหม่ของประเทศไทยและของโลกก่อให้เกิดความเครียดเชิงโครงสร้างในสังคมไทย เพราะโครงสร้างทางสังคมปรับตัวไม่ได้ง่ายๆ ความเครียดเชิงโครงสร้างนี้ไปสู่

จากคำกล่าวเปิดงานปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโถม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐ โดย ศ.นพ.ประเวศ วงศ์

ความรุนแรงได้ ดังที่มีความพยายามที่จะก่อการปฏิวัติรัฐประหารที่เรียกว่า กบฎ ในรัชกาลที่ ๖

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ที่เรียกว่า The Great Depression of ๑๙๓๐ เป็นภาระและใหญ่อีกราชสมัยนี้ที่เพิ่มความเครียดให้สังคมไทย ความเครียดเพิ่มมากยิ่งขึ้นและความเปลี่ยนแปลงจะผลิตปัญหารุนแรงต่างๆ เช่นไสรรูบานลที่รวมศูนย์อำนาจ ถ้าโครงสร้างอำนาจยังรวมศูนย์ไม่ไว้รูบานลันนั้น จะเป็นพรมทางชาติรัฐ หรือทหาร หรือพลเรือน ดังที่เราเห็นอุบัติเหตุทางภัยที่เกิดขึ้นกับรูบานลันนั้นๆ เรื่อยมา การเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยสันติวิธีเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๗๕ เป็นระบบของประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ย้ายบทบาทจากจุดศูนย์รวมทางการเมือง อันเป็นจุดที่ล้อแหลมกล้ายเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ซึ่งพ้นอันตรายจากความเครียด และการเป็นเป้าหมายการเมือง ทำให้เกิดความมั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์สืบมา

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๕๗๕ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มีความปลดภัยและมั่นคงยิ่งขึ้น ถ้าศึกษาความคิด บทบาท และพฤติกรรมของอาจารย์ปรีดิ พนมยงค์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมั่นสมองของคณะราษฎร ทั้งในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังจากนั้น จะเห็นว่าอาจารย์ปรีดิ คือผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ นี้จะเป็นการตรงข้ามกับความพยายามสร้างภาพให้สังคมไทยเข้าใจไปว่าอาจารย์ปรีดิเป็นปฏิปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ท่านผู้มีเกียรติครับ ประสบการณ์ ทรงอาจจะหลอกเราได้ เช่น ประสบการณ์โดยตรงกับพี่น้องโลกจะทำให้เราคิดว่า โลกแแนว เพราะเราเห็นอยู่ทุกวัน เราจะสรุปว่ามันแบบ แต่การประมวลความรู้โดยอาศัยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่าโลกกลม จากประสบการณ์ ตรงจะคิดว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก เพราะเราเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกทุกเช้าและตกทางทิศตะวันตกอยู่ทุกเย็น มนุษย์จะเชื่อเช่นนั้นว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ฉะนั้นประสบการณ์ตรงอาจทำให้เราเข้าใจผิดได้ แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ ทำให้เรารู้ความจริง

เรื่องท่านอาจารย์ปรีดี เช่นกัน ได้มีผู้จงใจสร้างภาพว่าท่านเป็นปฏิปักษ์ กับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ จะพบ ความจริง ซึ่งตรงกันข้ามคือ ท่านเป็นผู้ที่พยายามที่จะพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงที่ท่านมีอำนาจทางการเมืองและในช่วงที่ ท่านไม่มีอำนาจแล้ว จนวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน ถ้าวิญญาณใช้การประมวล ความรู้โดยหลักฐานจะพบความจริงตามนี้ ความจริงที่ตรงข้ามกับการเล่าลือประดุจ เรื่องดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก หรือโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ความจริงเป็นเรื่องสำคัญ ความจริง ความรัก ความสมานฉันท์ เป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้ ความไม่จริงก่อให้เกิดความเกลียดชัง ความเป็นปฏิปักษ์ และความแตกร้าว ประเทศไทยมีความแตกแยกกันมาก เป็นสังคมทอนกำลัง จนไม่มีกำลังที่จะเผชิญกับภัยต่างๆ มีความจำเป็น ที่จะต้องสร้างความรู้ ความรักและความสามัคคี ตามพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ถ้าคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แล้ว จะมองไม่เห็นความดีของอาจารย์ปรีดี ซึ่งมีเป็นอเนกประการ ถ้ารู้ความจริง ว่าอาจารย์ปรีดีเป็นผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ จะเห็นคุณประดุจ อิ่งใหญ่ต่อสังคมไทยของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์

อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แห่งนี้ โดยมุ่งที่จะสร้างคนที่มีการศึกษาจำนวนมากขึ้นมา มีส่วนร่วมทางการเมือง ตามระบบประชาธิปไตย อาจารย์ปรีดีวางแผนการคลังของประเทศไทย เมื่อเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อาจารย์ปรีดีพยายามวางแผนสัมพันธ์ที่ ถูกต้องระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ เมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศ ได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิอ่อน感知าเบตที่ไทยเสียเปรียบ ต่างประเทศ และเลี้ยงศักดิ์ศรี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึง ๑๐ ปี เกิด ลงครามโอลิครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นบุกไทย ยกทัพเข้ามาประเทศไทย และบังคับให้ ประเทศไทยประกาศงบประมาณกับสัมพันธมิตร อาจารย์ปรีดีในขณะดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อ ญี่ปุ่นแพ้สงครามพันธมิตรถือว่าประเทศไทยแพ้สงครามด้วย อาจารย์ปรีดีใน

ฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้ชิงประกาศสันติภาพเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๘๙ โดยถือว่าการประกาศสันติภาพเป็นโมฆะ ประเทศไทยไม่มีการณ์สังคมกับสัมพันธมิตร และดำเนินการเจรจา กับฝ่ายสัมพันธมิตรให้รับรองอิสรภาพของประเทศไทย

การประกาศสันติภาพของอาจารย์ปรีดีเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๘๙ เท่ากับเป็นการถืออิสรภาพของประเทศไทย จากการที่เป็นเมืองขึ้นของสัมพันธมิตร จากคุณุปการในการรักษาบ้านเมืองไว้เมื่อพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว Wananchit ให้ทรงตอบแทนคุณงามความดีของท่านอาจารย์ปรีดี ด้วยการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส เป็นคนแรกและคนเดียวของประเทศไทย

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นตัวอย่างของสามัญชนคนไทยที่มีความรักชาติบ้านเมืองอย่างแรงกล้า พยายามเรียนรู้จนเกิดปัญญา ใช้ปัญญาทำงานเพื่อประเทศชาติ ดำรงตนอยู่ในความสุจริต ถูกต้อง มีความกล้าหาญ เป็นกำลังสำคัญในการก่อให้เกิดประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ เชิดชู และพยายามพัฒนาระบบประชาธิปไตย ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รักษาบ้านเมืองไว้ในยามศึกซึ่น ไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น นับว่าอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นคนดีศรีสยามโดยแท้

การที่มีคนไทยคนหนึ่งเป็นคนดี英雄นี้ เป็นเรื่องท้าได้ยาก ควรที่สังคมไทยโดยเฉพาะอนุชนชนรุ่นหลังจะได้รู้ความจริง มีความภูมิใจในความดีของเพื่อนร่วมชาติที่ทรงคุณงามความดีอันสูงยิ่งเช่นนี้ และเกิดความบันดาลใจที่จะทำความดีเพื่อชาติบ้านเมือง

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๓ หรือตรงกับค.ศ.๑๙๐๐ ในปี ค.ศ.๒๐๐๐ หรือปี พ.ศ.๒๕๔๓ ปีข้างหน้านี้ท่านจะมีชาติการครบ ๑ รอบศตวรรษ ในโอกาสเช่นนี้ ประเทศไทยควรจะกระทำอะไรอันเป็นสัญลักษณ์ เพื่อให้สังคมไทยระลึกถึงคุณุปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสเมื่อต่อสังคมไทย เพื่อก่อให้เกิดกำลังในชาติบ้านเมืองในการที่จะก้าวเดินต่อไปข้างหน้า รัฐบาลควรเป็นเจ้าภาพจัดงานโดยจะเรียกว่า “งานฉลอง

๑ ศตวรรษ บริเด พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทย” หรือ “๑ ศตวรรษ บริเด คนตีศรีสยาม” หรือชื่ออื่นในท่านองนี้ก็ตาม ประกอบกับการสร้างสื่อในรูปต่างๆ เพื่อให้อบุชนรุ่นหลังได้รู้จักคนไทยที่ประกอบคุณงามความดีแก่แผ่นดินเกิด นอกจากนั้นรัฐบาลควรจะดำเนินการเสนอให้ UNESCO ประกาศให้อาจารย์บริเด พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทยเป็นมูบุคลสำคัญของโลก เพื่อโลกจะได้รับรู้การ มูบุคลสำคัญระดับโลกของประเทศไทย

ท่านผู้มีเกียรติครับ ถ้ารัฐบาลได้ทำตามนี้จะเกิดความเป็นมงคล มงคลกับ รัฐบาลเอง และมงคลกับสังคมไทย คนไทยนั้นถือเรื่องมงคล มงคลเกิดจากความ จริง ความงาม ความถูกต้อง การมีความกตัญญูกดเวทีต่อคนที่มีบุญคุณ สังคม ที่มีความกตัญญูกดเวทีต่อคนที่ควรกดอุบัติความงาม ย่อมเป็นสังคมที่มีความเป็น มงคลอยู่ในตัว ในปี พ.ศ.๒๕๖๓ นี้ หรือ ค.ศ.๒๐๐๐ จะเป็นปีแห่งชาติการบรรลุ ศตวรรษของคนไทยผู้ทรงคุณวิเศษท่านหนึ่ง คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบ บรมราชชนนี การประกาศเกียรติคุณของคนไทยผู้ทรงคุณงามความดีสูงสุดมากกว่า ๑ คน ไม่ใช่ข้อเสียหายอะไร ตรงข้าม กลับจะเป็นไปในทางที่เป็นคุณยิ่งขึ้น เรา ยิ่งมีคนไทยที่ทรงคุณงามความดีสูงจำนวนมากคนเท่าใดที่จะให้โลกได้รับรู้ ยิ่ง เป็นการดีเท่านั้น

ท่านผู้มีเกียรติครับ สังคมไทยควรจะล่วงพันการคิดอย่างชาติ deutika หรือคิดอย่างเด็กๆ ว่า ถ้ารักคนนี้ต้องไม่รักคนโน้น การคิดแบบแยกข้าง แยก พวก ได้ทำลายสังคมไทยมาหากันแล้ว ควรจะปรับเปลี่ยนวิธีคิดมาเป็นการคิด แบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ

ท่านที่เคารพครับ สังคมไทยthon กำลังกันเองมาก จนสังคมอ่อนแอก ถึงเวลาที่เราจะสร้างความรักความสามัคคี ความเป็นมงคล ให้เกิดขึ้นในชาติ บ้านเมือง เพื่อสังคมไทยจะได้มีกำลังของแผ่นดินหรือภูมิพลังในการดำเนินไป ข้างหน้า สามารถเอาชนะอุปสรรคอันยากลำบากนานาประการ สามารถสร้าง สันติภาพและสันติสุขให้เกิดขึ้นในแผ่นดินของเราให้จงได้ อันเป็นลั่งประโคนา สูงสุดของท่านอาจารย์บริเด พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ขอขอบพระคุณครับ

ผลการประชุมคณะกรรมการตุ้มตี

เรื่อง การเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญ
บรรจุไว้ในปฏิกิรินของยุนนานาชาติ

คณะกรรมการตุ้มตีให้ความเห็นชอบตามที่กระทรวงศึกษาธิการ และทบวง
มหาวิทยาลัยเสนอ ในการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ ไปยัง
องค์กรการยุนนานาชาติ เพื่อขอให้องค์กรการยุนนานาชาติไว้ในปฏิกิรินการเฉลิมฉลอง
บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ (Anniversaries of great personali-
ties and historic events) เมื่อองในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาติ แล้วให้
ความเห็นชอบโครงการเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ
พนมยงค์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทั้งนี้ เนื่องจากในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๗ จะเป็นวาระครบรอบ
ชาติ ๑๐๐ ปี ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ อธิบดีผู้ประสานกิจการ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผู้ซึ่งประกอบดูแลงานความตื้น ก่อ
ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ และมีบทบาทสำคัญในการ
พัฒนา ส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึกระดับการศึกษา สันติภาพ ตลอดจน
ประชาธิบัติไทยแก่ชาวไทยและชาวโลก และเป็นผู้ที่ได้สร้างคุณูปการอย่าง
ใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ และราชภูมิไทย โดยได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วย
ความซื่อสัตย์สุจริต กล้าหาญ เลี้ยงสละ ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
รัฐบุรุษอาวุโส นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการ
ต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และเลขาธิการคนแรกของสถาบันแห่งราชภูมิ
สยาม อันจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนของชาติที่จะทำนุบำรุงรักษาเมืองต่อไป

ประชุมเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๐

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๑๖๙/๒๕๔๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๘ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาติกำลังของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณการอุปถัมภ์ทางแก่ประเทศไทยและประเทศชาติและชาวไทย ให้การชัดเจนตลอดในวาระดังกล่าวตามมาเนินไปด้วยความเรียบవ้อย บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลรายงานต่อไปนี้เป็นกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ ดัง

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. พระธรรมไกศาสราชย์ (ปัญญาณพากิจ)	๑๒. นายประเวศ วงศ์
๒. พระธรรมปีรุ (ประยุทธ์ ปัญห์ไช)	๑๓. นายพันธ์ สิงห์เสดียิร
๓. ประธานรัฐสภา	๑๔. นายมารูด บุญนาคต
๔. ประธานศาลฎีกา	๑๕. นายระพี สารวิรก
๕. ท่านผู้หญิงพุนศุข พนมยงค์	๑๖. นายสถาพร กวีดานันท์
๖. นายกันต์ธีร์ ศุภมงคล	๑๗. นายสุรชิล ลิงก์เสนห์
๗. นายอัตติพิทย์ นาถสุغا	๑๘. นายเสนห์ จันวิก
๘. นายชาน หลีกภัย	๑๙. นายสม พร็องพวงแก้ว
๙. ม.ร.ด.เทพ เทวฤทธิ์	๒๐. นายเสริมศักดิ์ กาญจน์
๑๐. นายนิคม จันทร์วิทูร	๒๑. นายเสวตฯ เปี้ยมพงศ์สานต์
๑๑. นายประมวล ສกาวสุ	๒๒. นายอุทัย พิมพ์ใจชน

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ	
๒. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	๔. ประธานมูลนิธิเศรษฐีไกเศศ-นาคประทับ
๓. รัฐมนตรีว่าการทบทวนมหาวิทยาลัย	๖. ประธานชุมชน ตม.ธ.ก.ส.สัมพันธ์
๔. นายกลลักษณ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๕. ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ
กรรมการ	
๕. ผู้แทนสำนักงานเลขานุการสภาก្រឹងหนุนราษฎร์	๑๐. ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ
๖. ผู้แทนสำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี	๑๑. ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
๗. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาธิการ	๑๒. ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข

๑๓. ผู้แทนสำนักงบประมาณ
๑๔. ผู้แทนกรมธนารักษ์
๑๕. ผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย
๑๖. ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย
๑๗. ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือผู้แทน
๑๘. ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนครรภ์อุบัติ
๑๙. ผู้แทนสำนักอุตสาหกรรมดี
๒๐. ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย
๒๑. ผู้แทนมูลนิธิปัตติ พนมยงค์
๒๒. ผู้แทนมูลนิธิปัตติ พนมยงค์
๒๓. ผู้แทนมูลนิธิโภควัฒน์ ดิมทอง
๒๔. ผู้แทนมูลนิธิชูวิทย์ ใจอาวางช์
๒๕. ผู้แทนมูลนิธิดวงประทับ
๒๖. ผู้แทนมูลนิธิเด็ก
๒๗. ผู้แทนมูลนิธิอาสาสามัคคเพื่อสังคม
๒๘. ผู้แทนมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์
๒๙. ผู้แทนมูลนิธิบูรณะชนบท
๓๐. ผู้แทนสถาบันสันติประชาธรรม
๓๑. ผู้แทนสมาคมธรรมศาสตร์
ในพระบรมราชูปถัมภ์
๓๒. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓๓. นายพนวน เอี่ยมประยูร
๓๔. นายพิพัฒ คงไชย

๓๕. ผู้แทนสมาคมศิทธิสวัสดิภาพแห่งประเทศไทย
  ๓๖. ผู้แทนสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
  ๓๗. ผู้แทนคณะกรรมการนงค์เพื่อประชาธิรัฐ
  ๓๘. ผู้แทนองค์กรเครือข่ายเดือนคุณ
  ๓๙. ผู้แทนลัษณะคนจน
  ๓๙. เลขาธิการสหพันธ์สิทธิบังคับใช้
แห่งประเทศไทย
  ๔๑. นายกองค์การนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
  ๔๒. ประธานสถาบันนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
  ๔๓. นายไกรศักดิ์ ชุมเหลววน
  ๔๔. นายชาติธรรม์ ฉายแสง
  ๔๕. นายปริชา สุวรรณทัต
  ๔๖. นายพินิจ จาจุสมบัติ
  ๔๗. นายพิรพันธ์ พาลสุข
  ๔๘. นายโกกิน พลฤทธ
  ๔๙. นายสมคาด ลีบตรากุล
  ๕๐. นายอติศิริ เพียงเกษ
  ๕๑. นายอภิสิทธิ์ เวชชาชิริ
  ๕๒. นายอาทิวัฒน์ อุตติสันต์
- กรรมการและเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. ประธานมูลนิธิเสี้ยวโคเศค-นาคาลประทับ

ประธานกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
ประธานกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน

กรรมการ

๓. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔. ประธานชุมชน ตม.อ.ก. สัมพันธ์
๕. นางสาววิชรี สุวรรณสกิดตี้
๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายศึกษาและประเมินผล
ผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.บวชิริ พนมยงค์
๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการ
เสนอขอ ศาสตราจารย์ ดร.บวชิริ พนมยงค์
ต่อองค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และ
วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก
ดวงตราใบปลิญชัยและเหรียญภาษาปัลลี
๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ
๑๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน
๑๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๑๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม
๑๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
๑๔. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑๕. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่ เกียรติคุณ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดิ พนมยงค์ สำหรับเด็กและเยาวชน	๒๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ สานักวิชาชีวมศาสตร์และการเมือง
๑๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา	๒๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ ความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
๑๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดประมวล ภาษาไทย ร่างวัดพระเจ้าช้างเผือก	๒๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
๑๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายวางแผน ปรีดิ พนมยงค์ สำหรับบุคลากรผู้มีผลงานดีเด่น ทางด้านประชาธิรัฐและสังคมศึกษา	๒๓. นางชุดสีฟ้า เกษโกวิท
๑๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการ อุบลราชธานี ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์	๒๔. นางดุษฎี บุญทัศนกุล
๒๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุรักษ์สถาบันศรีวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	๒๕. นายประเสริฐ ภูมิคุรา
๒๑. นายพนม เอี่ยมประยูร	๒๖. นายวิษณุ วงศ์
๒๒. นายพิพัฒน์ คงไชย	๒๗. นายวิษณุ วงศ์
๒๓. นางสาววรรณา สำราญเวทย์	๒๘. นายสุรพล นิติไกรพจน์
๒๔. นายกมล กนกธรรมยุทธ	๒๙. นายหวัง ใจจริงการ
	กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. อนุกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประเมินผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ ผู้อำนวยการสถาบันปรีดิ พนมยงค์	ประธานอนุกรรมการ
๒. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดิ พนมยงค์ ต้ององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ	ประธานอนุกรรมการ
๓. นายวิเชียร วัฒนคุณ	ประธานอนุกรรมการ
๔. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำข้อมูลเชิงลึก ตรวจสอบไปรษณีย์การและเครือข่ายภายใน อาทิการติดตามหัวข่าวลับของมูลค่าสัตว์	ประธานอนุกรรมการ
๕. อนุกรรมการฝ่ายวิชาการ	ประธานอนุกรรมการ
๖. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธานอนุกรรมการ
๗. อนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน	ประธานอนุกรรมการ
๘. นางสาววารี หวานน้ำ	ประธานอนุกรรมการ
๙. อนุกรรมการฝ่ายปั้นพั้นฟันธง	ประธานอนุกรรมการ
๑๐. นายมานิช สุขสมจิตต์	ประธานอนุกรรมการ
๑๑. อนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม	ประธานอนุกรรมการ
๑๒. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	ประธานอนุกรรมการ

๔. อนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ ประธานอนุกรรมการ
๕. อนุกรรมการฝ่ายขัดท้าหนังสือที่ระลึก
นายสัมผัส พิงประดิษฐ์ ประธานอนุกรรมการ
๖. อนุกรรมการฝ่ายขัดท้าสื่อเผยแพร่เกี่ยวกับคุณรัฐบุรุษอาชญาโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ สำหรับเด็กและเยาวชน
ผู้แทนมูลนิธิเด็ก ประธานอนุกรรมการ
๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา
นายสันติสุข ไสกนศิริ ประธานอนุกรรมการ
๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายขัดการประกวດภพยนตร์รองวัลพระเจ้าช้างเผือก
นายโถม สุขวงศ์ ประธานอนุกรรมการ
๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายแรงวัลปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตย และสันติภาพ
นายสม พรีพวงแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๐. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาชญาโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
นายพิพพ คงไชย ประธานอนุกรรมการ
๑๑. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
นายสุกี้ท้า ศุคนธรัต ประธานอนุกรรมการ
๑๒. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และภาระเนื่อง
นายกิตติศักดิ์ บราดี ประธานอนุกรรมการ
๑๓. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
นายสุริชัย หวานแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๔. อนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
นายพนน พีญประชุม ประธานอนุกรรมการ

ให้คณะกรรมการที่ดังข้างนี้ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานดังนี้ ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาชญาโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และในการนี้ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพิ่มเติมเพื่อดำเนินการได้ตามที่เห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ส.๔ วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๐

— — —

(ผลเอกสารจัด ยงใจบุห)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๑๙๕/๙๔๕๐

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ

ตามที่ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาติของรัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศไทยและประเทศชาติและรายนามไทย และได้มี
คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖๐/๙๔๕๐ ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน
ฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบง่าย บรรลุวัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

๑. ให้บังคับใช้ของคณะกรรมการฯ เป็นคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์

๒. ให้แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายอดุล วิเชียรเวชยุ

คณะกรรมการอำนวยการ

นายนรนิธิ เศรษฐบุตร

รองประธานกรรมการอำนวยการ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายนรนิธิ เศรษฐบุตร

รองประธานกรรมการดำเนินงานภาคธุรัฐ

กรรมการ

- ๒. นางสาวพร ไวยันท์
- ๓. นายจิรภานัน สันตะบุตร
- ๔. นายโชคชัย สุทธาเวศ
- ๕. นายนสมเกียรติ อภิญญาชน
- ๖. นายปัณฑร ล้ำช้า

- ๗. นายครรชิต ตั้มพาณุวัตร
- ๘. นายภูวดล ทรงประเสริฐ
- ๙. นางสุทธาสินี วัชรบูรณ์
- ๑๐. นายอนันต์ วิริยะพันิช

คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ

๑. คณะกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประเมินผลงานของนายปรีดี พนมยงค์	๙. ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์	ประธานอนุกรรมการ
		อนุกรรมการ
๒. นายนิคม จันทร์วิทูร	๑๐. นายสระศาสด พิมพ์สวัสดิ์	
๓. นายกนต์ธีร์ ศุภุมมงคล	๑๑. นายระบะวี ฤทธิ์เจ้านาง	
๔. นายปรีดี เกษมทรัพย์	๑๒. นายสวัสดิ์ ศรีวนิช	
๕. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	๑๓. นายศุขุมปรีดา พนมยงค์	
๖. นายวิชิตวงศ์ ณ บีมเพชร	๑๔. นายฉัตรทิพย์ นาดาสุกา	
๗. นายประชุม โภณฑาย	๑๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	
๘. นายสมจิตต์ อินสิงห์	๑๖. นายชัยวัฒน์ สถาอ่อนนนท์	
๙. นายสัมพัส พึงประดิษฐ์		
๑๐. นางสาวปราณี ถุรพิณฑราเวก		อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๑. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอขอ นายปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ		
	๑. นายวีเชียร วัฒนคุณ	ประธานอนุกรรมการ
		อนุกรรมการ
๑๒. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	๗. ผู้อำนวยการกองการสังคม	
๑๓. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	๘. กรมองค์การระหว่างประเทศ	
๑๔. อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ	๙. กระทรวงการต่างประเทศ	
๑๕. กระทรวงการต่างประเทศ	๑๐. ประธานขมรม ต.ม.ส.ก. สัมพันธ์	
๑๖. รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์	๑๑. ผู้แทนสมาคมธารมศาสตร์	
๑๗. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๑๒. ในพระบรมราชูปถัมภ์	
๑๘. ผู้อำนวยการกองสัมพันธ์ต่างประเทศ	๑๓. นายพนม เอี่ยมประยูร	
๑๙. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ		
๒๐. นายประยุทธ ภูมิจิรว		อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๑. นางสาวสุทธิ์ลักษณ์ จงอุดมสุข		อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓. คณะกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราไปรษณียากรและเหรียญกษาปณ์

๑. ข้าราชการตีมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นางยุพิน โภคธิดาบุตร

นายหริรักษ์ สุทะบุตร

๓. นายภัทรพงศ์ ศรีเรียมอินทร์

นายอัคนี อรัญญาภานันท์

๔. นายดยุต พิชานันท์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๕. นางสมศรี กันพาพงศ์

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๔. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ

๑. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายจรัญ ใจมณานันท์

นายพนม เอี่ยมประยูร

๓. นายชัยรัตน์ บุนนาค

นางสาวนี สายประดิษฐ์

๔. นายศรีรินทร์ เมฆไตรรัตน์

นายสมศิริ เส็ศไพรุ่ง

๕. นางสาวนวลพรรณ ล่ำซำ

นายสันติสุข โภ哥กละรี

๖. นางสุภาพ ดวงໄລ

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นางชนันดา ชีลุบานุณี

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๕. คณะกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายกสมาคมธรรมศาสตร์

นายพนัส สิงหนาท

๒. นายต่อวงศ์ กฤตย์ณรงค์

นายสุรี สิงห์เสน่ห์

๓. นายประมวล สถาสารสุ

ประธานอนุกรรมการ

๔. ศุภนวารี มะวนันท์

อนุกรรมการ

๕. นางจาจุพร ไวยนันท์

นายสังคราม ชัยประวัติดำรงค์

๖. นายชัชวาลย์ ศรศรี

นายสม ชาตุพรพิทักษ์

๗. นายทองมา ทรงส์ลดารามก

นายสมชาย ลูกสุรัตน์

๘. นายนริศ ชัยสูตร

นายสุชลันต์ จิจิริยะเวช

๙. นางสาวปะนอง ใจวินวิพัฒน์

นายอุทัย ยิ่งพัฒนาภูล

๑๐. นายวิเชียร กลืนสุคนธ์

ผู้อำนวยการกองคลัง

๑๑. นายวีระ มนันต์คงทรัพย์

หัวหน้างานการเงิน

๑๒. นางสาววรรณา สำราญเวทบุญ

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗ คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๑. นายมานิช สุขสมจิตต์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

- ๒. นายกมล ชาญวัฒนา
- ๓. นายบารูญ สุพรารณ์
- ๔. นางสาววิภา สุภิจ
- ๕. นายสมหมาย ปาริจัตต์
- ๖. นายกำแหง กวิตาธนาท์
- ๗. นายวรรธน์ ศรีอันันต์รักษ์
- ๘. นางสาวนิต ทูนติริวงศ์
- ๙. นายวิทยา ตั้นยาฤทธิ์
- ๑๐. นายอุ่นพันธ์ ทองชนากุล
- ๑๑. นายดูลย์ ศิริกุลพิพัฒน์
- ๑๒. นายสมชาย กรุณาสมบัติ
- ๑๓. นายต่ำฤทธิ์ วิริยะกุล
- ๑๔. นายช่วงค์ สิมบัทมบาลณี
- ๑๕. นางนุคราษายาตี โภคลศักดิ์

- ๑๖. นางวันชินทร์ วนิชชา
- ๑๗. นายสมเจตน์ ชวนยาตี
- ๑๘. นายคณิต พิชวณิชย์
- ๑๙. นายมนูญ พุทธก้อง
- ๒๐. นายศักดิ์ พันธ์หักษ์ราชเดช
- ๒๑. นายปราโมช ส้มขุกร
- ๒๒. นายสมภาค ศรีสมวงศ์
- ๒๓. นางกรรณิกา วิริยะกุล
- ๒๔. นายกานติลิน ลอดติรัตน์ชินวัน
- ๒๕. นางสมนา นพทิวาทัยวงศ์
- ๒๖. นางอัวซซัย โพธินทรากา
- ๒๗. นางอุบล นำไปอ้อมล่อง
- ๒๘. นางสาวสุกานัน แก้วามณี

อนุกรรมการและเลขานุการ

๘ คณะกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

๑. นายศักดิ์ชัย บัวจุพวงศ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

- ๒. นายชูชาติ หมื่นอินกุล
- ๓. นายทวีศักดิ์ ไอยเมือง
- ๔. นายนิวัติ กองเพียร
- ๕. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

- ๖. นายสุพจน์ แจ้งเรือง
- ๗. นางคุณภูมิ บุญทัศนกุล
- ๘. นายอ่อนนาช เย็นสถาบายน

อนุกรรมการและเลขานุการ

๙ คณะกรรมการฝ่ายสังกัดท้าวหนังสือที่ระเล็ก

๑. นายสมผัส พึงประดิษฐ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

- ๒. นายระวิ ฤกษ์จำนำง
- ๓. นายกมล กมลหลวง
- ๔. นายคณิต พิชาณิชย์
- ๕. นายพิรุณ อัตรานิชกุล
- ๖. นายอุภารณ์ พรมพันธุ์
- ๗. นายสมชาย หอมละออ

- ๘. นายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์
- ๙. นายสมจิตต์ อินสิงห์
- ๑๐. นายสันติสุข โลภณสิริ

อนุกรรมการและเลขานุการ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗. คณบดีอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาภาร สำหรับ เต้าและเยาวชน	๙. นายพิภพ รองไชย	ประธานอนุกรรมการ อนุกรรมการ
๑๒. นายกมล กมลตรัษฐ์	๑๗. นายธีรพันธ์ อัศวังสินธ์	
๑๓. นางกาญจนนา กานจนสุต	๑๘. นางปภิญญา วงศ์ภูญรัตน์	
๑๔. นายจรัล ติยะราษฎร์	๑๙. นายพิรุณ ฉัตรวนิชกุล	
๑๕. นายนาถวิทย์ เกษตรศิริ	๒๐. นายรังสรรค์ ธนาพงษ์	
๑๖. นางดุษฎี บุญทัศนกุล		
๑๗. นายสมบัติ บุญงามอนงค์	๑๖. อนุกรรมการและเลขานุการ	
๑๘. คณบดีอนุกรรมการฝ่ายพัฒนาร่างทางศาสนา		
๑๙. พรachee วิสาโล	๑๗. อนุกรรมการที่ปรึกษา	
๒๐. นายนันติสุข โสกณสิริ	ประธานอนุกรรมการ	
	อนุกรรมการ	
๒๑. นางสาวสุวิชิตา คุณติรานันท์	๗. นายนิพนธ์ แจ่มวงศ์	
๒๒. นายสำเริง ปัทุมมาส	๘. นายราหูร์ เวชมาลีนันท์	
๒๓. นางสาววนิสัย ทรงศิลลสัตย์	๙. นายสมเกียรติ มีธรรม	
๒๔. นางสาวนารี แซ่ตัง	๑๐. นางสาวสิริวรรณ นิจเจริญ	
๒๕. นายสุรสม ฤทธิ์มนูหะ	๑๖. อนุกรรมการและเลขานุการ	
๒๖. คณบดีอนุกรรมการฝ่ายจัดการประมวลภาพยนตร์ร่างวัสดุพระเจ้าช้างเผือก		
๒๗. นายโคม สุขวงศ์	ประธานอนุกรรมการ	
๒๘. นายอดิศักดิ์ เท็กรัตน์	รองประธานอนุกรรมการ	
	อนุกรรมการ	
๒๙. นางณิชา บริษัทเมธากุล	๔. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย	
๓๐. นายนภาณุ อารี		
๓๑. นางสาวชลิตา เอื้องบำรุงสิทธิ์	๑๖. อนุกรรมการและเลขานุการ	
๓๒. นางสาววิมลรัตน์ อรุณโรจน์สุริยะ	๑๗. อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	

๐๒. คณะกรรมการฝ่ายวางแผนปรีดิ พนมยงค์ สานห่วงบุคคลผู้มีผลงานเด่นทางด้านประชารัฐไทย
และสันติภาพ

๑. นายสม พรังพวงเม้า

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายโคงม อารียา

๔. นายมาศ สามไทด์

๓. นายเดช พุ่มคงชา

๖. นายวิษณุ วงศ์มนูญ

๕. นางธีรนาดา กากูจันอักษร

๗. นายพิพัฒ คงไชย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๐๓. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี นายปรีดิ พนมยงค์ รัฐบุรุษอาภูมิ

๙. นายพิพัฒ คงไชย

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๑. นางดุษฎี บุญทัศนกุล

๘. นายประเต็มชัย บุญช่วยเหลือ

๒. นายสมศักดิ์ สืบวงศ์กุล

๕. นายชาญวิทย์ อ้วรມฤทธิ์

๔. นายอันันต์ วิริยะพันธ์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๖. นายก่อพงษ์ ดอนสกุล

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๐๔. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์

๓. นายพรนนาย สุวรรณรัช

๒. นายทิวा เงินย่าง

๔. นายเฉลิม ชาลศรี

๔. นายสุภกิจ สุคนธรัตน์

ประธานอนุกรรมการ

๖. นายปัญญา น้ำเพชร

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๗. นายกฤษดา ณ ป้อมเพชร

๑๒. นายจัล ติยะกุญชัย

๘. พันเอก (พ.) ชยันต์ อัมพุนันท์

๑๓. นางสาวนัยนา สุภาพี

๙. นายยงยศ เลิศกุลสาง

๑๔. นายสันติ จิยะพันธ์

๑๐. นายนิเวศ พันธ์เจริญวรกุล

๑๕. นางสาวดวงใจ สุภาพี

๑๑. นายสมยศ พฤกษาเกณฑ์สุข

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๒. นางสาวชลลดา บุญเกยม

๑๕. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาชาร์มศาสตร์และการเมือง	
๑. นายกิตติศักดิ์ ประดิพ	ประธานอนุกรรมการ
	อนุกรรมการ
๒. นายอภิชัย พันธ์เสน	๖. นายธีรยุทธ บุญมี
๓. นายเกษิยร เดชะพิรัช	๗. นายนพนิม เอี่ยมประบูร
๔. นายชัยรัตน์ สถาานันท์	๘. นายราชนัน วิศรุตพิชัย
๕. นายชาญวิทย์ เกษะศิริ	๙. นายประชา หุตานุรัตต์
๑๐. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดปฏิพิ พนมยงค์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๖. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	
๑. นายสุริชัย หัวนันแก้ว	ประธานอนุกรรมการ
	อนุกรรมการ
๒. นายไชยันต์ รังษฤทธิ์	๕. นางสาวพรเพ็ญ อันตระกูล
๓. นายเดช พุ่มคง	๖. นายวิทยา สุจิตร์ชนารักษ์
๔. นายปัณฑร อ่อนคำ	
๗. นางวีระดา สมสวัสดิ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๗. คณะกรรมการฝ่ายประสานงาน	
๑. นายนพนิม เอี่ยมประบูร	ประธานอนุกรรมการ
	อนุกรรมการ
๒. ประธานชุมชน ตม.ช.ก. ส้มพันธ์	๕. นายสมเกียรติ วรปัญญาอนันท์
๓. นายพิพพ หงษา	๖. นายสินธุสสรส์ ยอดบางเตย
๔. นางสาววรรณี สารายุวเทรา	อนุกรรมการและเลขานุการ
๕. นางวีณา เกตุสวะ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖. นางสาววรรณวิภา แสงสารพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาติไทย
รัฐบุษราคัม นาฏศิลป์ พนมยงค์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปโดยเรียบร้อย หันนี้ให้แต่ละฝ่าย

๑. จัดทำแผนงานและรายละเอียดของงานที่จะจัดทำ โดยจะต้องอยู่ในขอบเขตของ
รายละเอียดของงานตามที่เสนอไว้ในโครงการ โดยเน้นว่าต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ
ศาสตราราชการ ครบรอบ ๑๐๐ ปี พนมยงค์
๒. ระบุว่าเป็นแผนงานของฝ่ายใดและจัดสำนักความสำคัญก่อนหลังของแผนงานแต่ละเรื่อง
๓. จัดทำงบประมาณทั้งด้านรายรับและรายจ่าย รวมทั้งระบุแหล่งเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายใน
การดำเนินการตามแผนงาน
๔. จัดทำตารางเวลาในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน
๕. เสนอแผนงานที่ได้จัดทำขึ้น ต่อคณะกรรมการการดำเนินงานเพื่อพิจารณาดำเนินอย่างคุณภาพ
การกระบวนการยกร่องน้ำมีตัวอย่างให้ความสนับสนุน และ
๖. ดำเนินการตามแผนงานที่ได้รับอนุมัติให้เสร็จเรียบร้อยตามเวลาที่กำหนดไว้

หันนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สัง ณ วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๗

(นายชวน หลีกภัย)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๔๗/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี

รัฐบูรุษอาวุโส นายบรีด พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๐ จะเป็นวันครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาติกาลของชาติราชอาณาจักร ประเทศไทย ซึ่งเป็นมหิดลภูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราษฎรไทย และได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๗๐/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๖๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบูรุษอาวุโส นายบรีด พนมยงค์ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๐๔๕/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐ แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบูรุษอาวุโส นายบรีด พนมยงค์ และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบง่ายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลดังมีรายนามต่อไปนี้ เป็นกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบูรุษอาวุโส นายบรีด พนมยงค์ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการดำเนินงาน

รองอธิการบดีผู้อำนวยการ ท่าพระจันทร์

กรรมการ

คณะกรรมการอนุกรรมการ

๑. คณะกรรมการฝ่ายนิติธรรมคดี

๑. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ
๒. นายสมชัย ศรีสุทธิยากร

- ประธานอนุกรรมการ
รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางสาวนวนิจาร์ สุวรรณวงศ์
๔. นายนรินทร์ เมฆไตรรัตน์
๕. นางวนิดา จันทน์ทักษณ์
๖. นางสาวดาวเรือง แนวทอง

๕. นางสาวสุชาติ เมฆา
๖. ประธานอนุกรรมการศึกษาเรียนดีจากชนบท
อนุกรรมการและเลขานุการ
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. คณะกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

อนุกรรมการ

๑. นายสมชาย รัชระสมบัติ

๒. นายสถาพร เพ็อกล้ำสี

๓. คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือพิรบล
นางสาวสุรัสวดี ทุ่มพยันต์ อนุกรรมการ
๔. คณะกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา
อนุกรรมการ
๑. นายศิริลักษณ์ ปันบำรุงกิจ
  ๒. นายคัมภีร์ ติมโซกรณ์
  ๓. นายจักร พันธ์เปรือง
  ๔. นายศุภพงศ์ ชารทิพย์
๕. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินการโครงการอยุสรณ์สถานแข้งหัวตพะนวนครเชือญชยา
ที่ปรึกษา
รองประธานอนุกรรมการ
อนุกรรมการ
๖. คณะกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และกรรมเมือง
นายชรัส ติมโซกรณ์ อนุกรรมการ
๗. คณะกรรมการฝ่ายประสานงาน
นายไชคชัย สุทธาเวศ อนุกรรมการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สัง ณ วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒

(นายชวน หลิวบัย)
นายก้ารัฐมนตรี

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ร้องเตือนเราทั้งหลายว่า ขอให้ใช้ลักษณะอันดับนี้ยม
รักสิ่งที่มีชีวิตอย่างเพื่อน ก็ต แก่ เจ็บ ตาย จนกระทั่งกรรมการรักษาทุน นายทุนกรรมการ
คณ์มั่งมีรักคนจน คณายกจนรักคนมั่งมี รักลงไปถึงลัตว์เดรัจฉาน รักลงไปถึงลั่งมีชีวิต
เช่น ต้นไม้ เป็นต้น ไม่สิการทำลายลั่งที่มีชีวิตอย่างโน้ะแล้วอีกด้อไป เพราะมีชัยญาณ
แห่งธรรมภิกัลังค์มิยม

พระธรรมโกศลอาจารย์ (พุทธทาส อิมพุลโนญ)

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสปรีด พนรมย์ เป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ที่เป็นแบบอย่างอันเหลียง
ซึ่งคงจะช่วยเป็นเครื่องซักฟันให้กำลังใจแก่อุปนุสุนธ์หลัง ในการที่จะสร้างสรรค์วิชา
อิสรภาพทางจิตปัญญาของตนเองไว้ และรู้จักคิดที่จะช่วยทำการเพื่อสร้างสรรค์อิสรภาพ
ของลั่งค์ดอร์ไป ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ ก็จะเป็นที่น่ายินดีว่า ชีวิตของท่านเมื่อยังอยู่ก็ได้
ทำประโยชน์แก่ลั่งค์ดอร์ ครันล่วงลับจากไปประวัติของท่านก็ยังเป็นแบบอย่างที่มี
ประโยชน์ต่ออุปนุสุนธ์หลังลับไปปัจจุบันแทน

พระธรรมปึกก (ประยุทธ์ ปยุทธ)

ISBN 974-9833-33-6

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสัมลองครบรอบ ๑๐๐ ปีชาติ
นายปรีด พนรมย์ รัฐบุรุษอาวุโส
๑๐๐ พุทธกาหนด ๒๕๔๗-๑๑ พุทธกาหนด ๒๕๕๗)

๓ ๗๖๙๗๔๙ ๘๓๓๓๓
สำราญ ๘๐ บาก